

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

ИЗЛАЗИ ДВА ПУТ СВАКОГ МЕСЕЦА У СВЕСКАМА ОД 3 И
ВИШЕ ТАБАКА. ЦЕНА ЈЕ: ЗА СРБИЈУ 12 ДИНАРА, А ЗА ЦРНУ
ГОРУ, БУГАРСКУ, БОСНУ, ХЕРЦЕГОВИНУ, АУСТРО-УГАРСКУ,
РУМУНИЈУ И ТУРСКУ 15 ДИНАРА НА ГОДИНУ.

ПРЕТПЛАТА СЕ ШАЉЕ
УПРАВИ
КР.-СРП. ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ,
А РУКОПИСИ УРЕДНИШТВУ.

VII и VIII СВЕСКА У БЕОГРАДУ 15. и 30. АПРИЛА 1885. ГОДИНА VI

Постављења и премештаји наставника средњих школа

АКТОМ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

I Постављени су:

У ШАБАЧКОЈ НИЖОЈ ГИМНАЗИЈИ:

г-ђа *Милица Крајинићева*, за учитељицу
женског рада, 3. Марта о. г.

У ГОРЊОМИЛАНОВАЧКОЈ ГИМНАЗИЈСКОЈ РЕАЛНИ:

г. *Здравко Пауновић*, свештеник, за при-
временог вероучитеља, 8. Априла о. г.

II Премештен је:

У ШИРОТСКОЈ НИЖОЈ ГИМНАЗИЈИ:

г. *Сретен Борђевић*, предавач врањске
ниже гимназије, за предавача, 1. Априла о. г.
по потреби.

Постављења управитеља основних школа

АКТОМ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

од 14. Априла ове године одређен је:

г. *Арсеније Пантић*, учитељ II разреда школе бањске, да врши дужност управитеља
основне бањске школе.

Постављења, премештаји и разрешења од дужности наставника основних школа

АКТОМ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

I Постављени су:

У КРУШЕВАЧКОМ ОКРУГУ:

г-ђица *Стана Кондићева*, испитана уче-
ница Више женске школе, за учитељицу I раз-
реда женске школе у Крушевцу, 13. Априла
ове године.

У ПОЖАРЕВАЧКОМ ОКРУГУ:

г-ђица *Ружица Михаиловићева*, испитана
ученица Више женске школе, за учитељицу
школе десинске, 27. Марта о. г.
г. *Димитрије С. Цветковић*, свештеник,
за заступника учитеља I и II разреда основне
школе у Жабару, 3. Априла о. г.

II Премештен је :

у ужичком округу :

г. *Владимир Радојичић*, учитељ школе сечоречке, у III разред школе појешке, 23. Марта о. г., по молби.

III Разрешени су :

у жагодинском округу :

г. *Владимир Јосифовић*, заступник учитеља школе белушићке, 5. Априла ове године, по молби.

у крајинском округу :

г. *Лука Мачкић*, привремени учитељ школе сишке, 28. Марта ове године.

У СМЕДЕРЕВСКОМ ОКРУГУ :

г. *Александар Стојковић*, привремени учитељ школе скобаљске, 16. Априла ове године, јер је напустио школу.

Умрли :

Марија Радаковићева, учитељица II разреда женске школе у Крушевцу, преминула је ноћу између 1. и 2. Априла ове године, после кратког боловања.

Светозар Петровић, учитељ школе у Великој Крсни, округа смедеревског, преминуо је 10. Априла ове године.

РАСПИСИ

МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

I

Директорима гимназија и реалака виших и нижих и управитељици Више женске школе

У државној штампарији има на издају друго издање Минералогije од г. Јосифа Пецића. Та књига је намењена за учебник ученика нижих средњих школа. Саопштавајући вам то, препоручујем да се ученици (ученице) упуте да ту књигу себи набаве, а дотични наставник дужан је од сад по истој књизи своја предавања удељавати. Књига ће ова служити као ручна књига ђачка све дотле докле год се друга не проише.

ПБр. 3384.

1. Априла 1885. године,
Београд.

Министар
просвете и црквених послова,

Ст. Д. Лоповић

II

Свима окр. начелништвима, управи вароши Београда и Мајданпека

Главни Просветни Савет одлучио је и ја сам одобрио да се књижица „О празницима православне хришћанске цркве“ од г. Јеврема А. Илића, професора богословије, може употребити у основној школи као помоћна књига за Науку Хришћанску.

Начелништво ће саопштити ово управитељима и наставницима свих школа у своме подручју и препоручити им да горњу књижицу набаве.

ПБр. 3397.

1. Априла 1885. године,
Београд.

За министра
просвете и црквених послова,
начелник

Ј. ПЕЦИЋ

Записник Главног Просветног Савета

САСТАНАК СЕЉУИИ

9. Јануара 1885. год. у Београду

Били су: Председник *Дим. Нешкић*; потпредседник *архим. Н. Дукић*; редовни чланови: *Ј. Пецић*, *Драг. С. Милутиновић*, *Љуб. Ковачевић*, *Драг. Плајел*, *д-р Л. Стефановић*, *Јевр. Илић*; ванредни чланови: *Јов. Борђесић*, и *П. Никетић*.

Пословођа *Ж. П. Симић*.

I

Прочитан је и усвојен записник 257 састанка.

II

Прочитано је *писмо г. министра просвете и црквених послова* од 4. Јануара ове године ШБр. 141 којим јављајући Савету да није усвојио одлуку саветску под СБр. 103. од пр. године о оцењивању ученика средњих школа из владања, наводећи да оцене, које је Савет усвојио не обухватају и не задовољавају све оне обзире из којих се баш и дају оцене из владања у школама, извештава Савет да је позвао све старешине средњих школа београдских те су саставили се у комисију и израдили нови нацрт правила за оцењивање ученичког владања у средњим школама, и тај нови нацрт доставља Савету позивљући га да исти претресе и донесе коначну одлуку о начину оцењивања владања ученичког у средњим школама.

Предмет је изазвао живљу дебату и за нови предлог и противу истога а за стари саветски предлог. Најзад Главни Просветни Савет са пет противу пет гласова одлучио је:

Да се за оцењивање владања ученика средњих школа усвоји по предлогу комисије; а о осталоме да се доврши на другом састанку

III

Прочитано је *писмо г. министра просвете и црквених послова* од 3. Јануара ове год. ШБр. 35. којим спроводи Главном Просветном Савету дело „Популарну Геометрију“ од г. *Димитрија П. Пегковића*, да га Савет оцени и каже своје мишљење може ли се исто усвојити за учебник у вишим основним и у средњим школама, и у случају да буде државно издање, колику би награду требало дати писцу.

Одлучено је: да се умоле г. Валтровић и г. Ст. Давидовић да дело прегледе и реферују Савету о истоме.

IV

Прочитано је *писмо г. министра просвете и црквених послова* од 3. Јануара ове год. ШБр. 83. којим шаље Главном Просветном Савету на оцену „Пчелу“ лист за годину 1884 и да о њој Савет да своје мишљење, може ли се и за какву целу откупити од исте и треба ли је препоручити и коме.

Упућено на реферовање г. Паји Тодоровићу.

V

Прочитано је *писмо г. министра просвете и црквених послова* од 2. Јануара ове год. ШБр. 14332-84. којим доставља Главном Просветном Савету „Познавање природе“ у рукопису од г. *Петра Никетића*, да Савет да мишљење, може ли се то дело усвојити за учебник, и ако би то било издање државно, колику би награду требало дати писцу.

Упућено на реферовање г. Бориславу Тодоровићу.

VI

Прочитано је *писмо г. министра просвете и црквених послова* од 3. Јануара ове год. ШБр. 12655-84. којим шаље акта о кривици бив. учитеља Срећка Ђурића, да их Савет прегледа и да да своје мишљење, може ли се он опет примити у учитељску службу или не може.

Упућено дисциплинском одбору.

VII

Прочитан је реферат г. Дим. Јосића о књизи за II разред основне школе „Помоћница српској граматичи у основној школи“ од г. *Жив. П. Симића*.

Реферат гласи:

Главном Просветном Савету

Рукопис г. Живојина Симића за књигу „Помоћница српској граматичи у основној школи“ која је намењена II разреду — прегледао сам и нашао, да је обухваћено све.

што је програмом одређено из српског језика за овај разред. Поступност је изведена најсолидније, свеза је између одељака јака, а задаци су таки, да децу гоне на саморадњу. Обема књижицама: оном за I и овом за други разред, деца ће се потпуно спремити за учење граматике у старијим разредима.

Према овоме, ја препоручујем и ову књижицу г. Живојина Симића као и ону прву.

8. Јануара 1885.

у Београду.

Димитрије Јосић
професор учитељске школе

Главни Просветни Савет усвојио је мишљење референта и одлучио: да се и књига за II разред основне школе „Помоћница српској граматичи“ усвоји за школску ћачку књигу

За реферат г. Јосићу одређено је 40 дин.

С тиме је састанак закључен.

САСТАНАК ССЛІХ

16. Јануара 1885 у Београду.

Били су: потпредседник: арх. Н. Дучић; редовни чланови: Јос. Пецић, Светислав Вуловић, Драг. С. Милутиновић, Љуб. Ковачевић, Драг. Плајел, Др Л. Стефановић, Јевр. Илић; ванредни чланови: Јов. Борђевић, Пет. Никетић.

Пословођа Жив. П. Симић.

I

Прочитан је записник састанка 258 и примљен је.

II

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 16. Јануара ове год. ПБр. 518. којим спроводи Главном Просветном Савету у рукопису „земљопис за III разред основне школе“ од г. Влад. Карића, професора београдске гимназије, позивљући Савет да то дело оцени и да своје мишљење може ли се исто усвојити за учебник, и колику би награду требало издати писцу за исто дело.

Одлучено је да се умоли г. др. В. Бакић, да дело прегледа са гледишта педагошког, и да пошаље Савету реферат о томе.

III

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 15. Јануара ове год. ПБр. 12660-84. којим спроводећи Главном Просветном Савету молбу г. Максима Петровића, који је у прошастој години по са слушању Савета отпуштен из учитељске службе због политичког агитовања, да Савет да своје мишљење може ли се г. Максиму опет дати учитељска служба.

Главни Просветни Савет мишљења је да се г. Максиму може дати учитељска служба ако г. министар има уверења, да је се поправио.

IV

Саслушано је мишљење дисциплинског одбора о кривцима учитеља ковачевачке основне школе Јована Миленковића, и Савет је са пет противу четири гласа одлучио: да г. Јован Миленковић остане и даље у учитељској служби докле се и на другом ком месту — у другој којој школи — не би потврдило да је доиста такав, како је у садашњем његовом месту оквалификован.

V

Саслушано је мишљење дисциплинског одбора односно Анте Чоашевића отпушеног учитеља, који моли да се опет прими у службу.

Главни Просветни Савет мишљења је да би молница требало примити за привременог учитеља, па ако и делом и животом својим покаже да је достојан те службе, као што обећава да ће учинити, моћи ће се касније и утврдити у звању.

VI

Саслушано је мишљење дисциплинског одбора односно Петра Божића, отпушеног учитеља, који моли да се опет прими у службу.

Главни Просветни Савет мишљења је да би му требало дати прилике да и делом докаже да неће више чинити оне погрешке с којих је и службу изгубио, и да га с тога треба примити за привременог учитеља, па ако се покаже достојан службе, моћи ће се касније и утврдити у звању.

VII

Саслушано је мишљење дисциплинског одбора односно отпушеног учитеља Срећка Ђурића.

Главни Просветни Савет мишљења је да би и овоме требало дати прилике да у делу покаже да ли ће се у даљем животу и раду држати својих обећања да ће сав свој труд и бригу од сада посветити једино школи и школској настави.

VIII

Г. Свет. Вуловић читао је програм за литерарне облике у V разреду гимназије.

Усвојен је програм с неким малим допунама и изменама.

С тим је састанак закључен.

САСТАНАК ССЛХ

23. Јануара 1885. у Београду

Били су: потпредседник арх. П. Дучић; редовни чланови: Јосиф Пецић, Свет. Вуловић, Љуб. Ковачевић, Јеврем Илић; ванредни чланови: Јов. Борђевић, П. Фикетић; и нарочито позван као члан комисије за састав програма из српског језика Момчило Иванић.

Пословођа Жив. П. Симић.

I

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 22. Јануара ове године, ПБр. 757., којим доставља Главном Просветном Савету реферат и акте о кривицама учитеља Светозара Петровића с питањем да ли је Савет мишљења да он и даље остане у служби учитељској.

Упућено је дисциплинском одбору.

II

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 23. Јануара ове године, ПБр. 867., којим упућује Главном Просветном Савету „Речник руско-српски,“ од г. Тасе Стојановића, да се Савет увери да ли је исти удешен по примедбама Главног Просветног Савета учињеним на исти у ранијој одлуци о истоме, и да каже своје мишљење о њему које сада буде имао о ваљаности, потреби и начину издања истога.

Упућено на преглед и реверовање г.г. Јеврему Илићу и Момчилу Иванићу.

III

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 22. Јануара ове го-

дине, ПБр. 584., којим упућује Главном Просветном Савету један део Физике од г. Стеве Миловановића, професора у Новом Саду, да га Савет прегледа и каже своје мишљење може ли се усвојити за учебник у нашим средњим школама.

Главни Просветни Савет одлучио је: да се дело врати писцу из разлога што је послао само други део а не целу Физику, што први део још није ни израдио, и што ни овај део није рађен по програму за наше школе

IV

Прочитан је реферат г.г. Љуб. Илића и Вој. Бакића, о збирци справа за вежбање гимнастике у основним школама, који збирку препоручују.

Главни Просветни Савет одлучио је: да се збирка усвоји како је састављена.

V

Пословођа је саопштио Савету да г. М. Валтровић не може да се прими да прегледа „Популарну Геометрију“ од г. Д. Петковића.

Одлучено је да други реферат буде г. Јокс. Ст. Марковић.

VI

Саслушано је мишљење наставног одбора о томе да ли да се музика и певање у средњим школама предају са по три часа недељно, јер са два часа за обоје на недељу, како је директор нишке гимназије представио, не може се имати успеха, и да ли да ове вештине буду обавезни учити сви ученици које савет професорски одреди да их уче.

Главни Просветни Савет одлучио је да се музика и певање предају са четири часа недељно, т. ј. музика са два а певање са два. А обавезност учења да има важности само за оне ученике који сами изјаве вољу да их уче и упишу се за ученике тих вештина.

VII

Саслушано је мишљење наставног одбора о томе да ли да се у програму и плану за полагање учитељских испита у Вишој женској школи одвоји Географија од српске и опште историје, па да Географија чини засебну групу, а обе историје да чине једну групу.

Одлучено је да остане како је било.

VIII

Настављен је претрес правила о оцењивању владања и утицају казни на оцену из владања ученика средњих школа.

Усвојен је и остатак правила и цела правила гласе овако:

ПРАВИЛА

ЗА ОЦЕЊИВАЊЕ ВЛАДАЊА И ПОХОЂЕЊА ШКОЛЕ УЧЕНИКА И УЧЕНИЦА У СРЕДЊИМ ШКОЛАМА

1.

Оцене из владања бележе се засебно, а оцене за похођење школе бележе се засебно.

2.

Владање бележи се оценама: *примерно, врло добро, добро, лоше и изгнан из свију завода.*

Прву оцену добија ученик (ученица) који није кажњен ни једном казном у тој години.

Другу оцену добија онај ученик (ученица) којег је казнио разредни старешина, (професор, васпитач, класна учитељка).

Трећу оцену добија ученик (ученица) кога је казнио директор, (ректор, управитељ, управитељка).

Четврту оцену добија ученик (ученица), кога је казнио професорски савет.

Пету оцену добија ученик (ученица), кога савет професорски казни изгнањем из свију завода.

3.

Престају утицати на оцену из владања, ако би се ученик (ученица) од дана изречене над њим казне примерно владао;

а, казна коју је изрекао разредни старешина, (професор, васпитач, класна учитељка) после три месеца;

б, казна коју је изрекао директор, (ректор, управитељ, управитељка) после четири месеца;

в, казна коју је изрекао професорски савет после шест месеци и то по одлуци професорског савета.

4.

Похођење школе бележи се оценама: *похвално, марљиво, прилично и немарљиво.*

Прву оцену добија ученик (ученица), који није учинио у течају године више од пет неоправданих изостанака.

Другу оцену добија ученик (ученица), који у течају године није учинио више од десет неоправданих изостанака.

Трећу оцену добија ученик (ученица), који није учинио у току године више од двадесет и пет неоправданих изостанака.

Четврту оцену добија ученик (ученица), који у току године учини више од двадесет и пет неоправданих изостанака.

IX

Настављен је претрес програма из Српског Језика за гимназије и усвојен је и програм за Историју Српске Књижевности, с чим је свршен цео програм из Српског Језика.

X

Приликом претресања програма из Српског Језика за средње школе Савет је стекао убеђење да је одиста врло основана потреба да се Српски Језик као језик матерњи и као предмет, који је основа логичком мишљењу и закључивању, сматра као основни и најважнији предмет наставни у средњим школама, и да се што потпуније и што темељније изучи у средњим школама и са тога што сви факултети Велике школе Српски Језик немају у своме наставном плану, и најзад што је потребно да ученици средњих школа изуче свој матерњи језик на историјским основама, а тако учење Српског Језика у нижим разредима гимназије није на своме месту с погледом на умну снагу ученичку — и нашао је да услед те потребе треба ревидирати цео наставни план за гимназије и реалке, како би се нашао начин да се Српском Језику да довољно времена у средњим школама тим пре што има у гимназијама предмета који чине осетну преоптерећеност умне снаге ученичке.

Услед тога Главни Просветни Савет одлучио је да другога састанка донесе одлуку у томе погледу.

С тиме је састанак закључен.

САСТАНАК ССLXI

1. Фебруара 1885. у Београду

Били су: потпредседник *арх. Н. Дучић*; редовни чланови: *Јос. Пецић*, *Љуб. Ковачевић*, *В. Козарац*, *Д-р Л. Стефановић*, *Јевр. Илић*; ванредни чланови: *Јов. Ђорђевић* и *П. Никетић*.

Пословођа *Жив. П. Симић*.

I

Прочитан је и примљен записник 260. састанка.

II

Прочитано је *писмо г. министра просвете и црквених послова* од 29. Јануара ов. год. ПБр. 1004. којим доставља Главном Просветном Савету акте о кривицама учитеља *Милоша Радовановића* да по њима Главни Просветни Савет каже своје мишљење да ли да се тај учитељ и даље задржи у служби или да се из службе отпусти.

Упућено је дисциплинском одбору.

III

Прочитано је *писмо г. министра просвете и црквених послова* од 1. Фебруара ов. год. ПБр. 1130. којим доставља Главном Просветном Савету сведоџбе г. *Јосифа Бенеша*, из Прага, да их Савет прегледа и каже своје мишљење да ли он има квалификацију за предавача у нашим средњим школама.

Упућено је наставном одбору.

IV

Прочитано је *писмо г. министра просвете и црквених послова* од 1. Фебруара ов. год. ПБр. 1129. којим доставља Главном Просветном Савету сведоџбе г. *Ђорђа Рокнића*, из Прага, да их Савет прегледа и да каже своје мишљење, да ли он има квалификацију за предавача у нашим средњим школама.

Упућено је наставном одбору.

V

Прочитано је *писмо г. министра просвете и црквених послова* од 24. Јануара ове год. ПБр. 900, којим доставља Главном Просветном Савету „Читанку за I и II разред занатлијских школа,“ коју књиџара А. Пајевића из Новог Сада нуди за употребу у нашим школама, да је Савет оцени и да каже своје

мишљење може ли се за какву цел̄ препоручити за употребу код нас.

Главни Просветни Савет није се ни упуштао у оцењивање ове књиге с тога што у нас и нема занатлијских школа, а за остале школе имају читанке, него је мишљења да се иста врати књиџари.

VI

Прочитано је *писмо г. министра просвете и црквених послова* од 27. Јануара ове год. ПБр. 955. којим тражи мишљење Главног Просветног Савета о томе, да ли треба давати ученицима белешке и из оних задатака, које ученици израђују у затвору за казну.

Главни Просветни Савет одлучио је да се из тих задатака не бележе оцене, јер их ученик не израђује у присуству наставника, а по прописаним правилима само се из таквих задатака дају белешке.

VII

Прочитани су *реферати г. Јов. Мишковића*, пуковника и г. *Анте Алексића* о „*карти српске земље и Балканског полуострва*.“

Реферати гласе:

I

Главном Просветном Савету

По одлуци Главног Просветног Савета, послата ми је, с писмом од 17. Новембра пр. године СБр. 113. на преглед г. професора В. Карића „Карта Српске земље и Балканскога полуострва,“ с тим, да дадем моје мњење „како о њеној каквоћи у опште, тако и о томе, да ли је она удесна, да се њоме у учењу служе ученици основних школа и ученици гимназија.“

Као одговор на ово питање част имам изложити следеће:

Оцена ове карте, по својој суштини и за-даћи, дели се на два састојна дела: *технички* и *наставни*, с тога ћу и ја о свакоме засебно да говорим, ради тачнијег одређења њене вредности. Тако:

I Технички део.

Карта г. Карића израђена је на основу карте Х. Киперта „Generalkarte der südost-europäischen Halbinsel,“ Berlin, 1881, раз-мера 1 : 1,500.000. Разлика је главна у томе:

што је г. Карићева карта сведена у поло-
вину мању размеру (1 : 3.000.000) него што
је Кипертова, и што је меридијане означавао
по Феру, а Киперт по Паризу и Греничу.
Сем тога означене су на г. Карићевој карти
међе: Баната, Бачке, Барање, Славоније,
Хрватске и Истрије.

Остало је све смањена Кипертова карта
са Српским називима.

Сем тога, што умањење Кипетрове карте,
није у свима димензијама најтачније, приме-
ћује се следеће:

1. Граница Црне Горе код Кома и Бојане
погрешно је изведена; јер код Кома треба
да је угнута, а по Киперту, допире до Бојане,
близу њеног утока.

2. Граница Србије према Турској, могла
је тачније бити означена, нарочито код
Врање.¹⁾

3. Путови нису нигде ни један обележени,
сем железница.

4. Није означена међа поседнуте области
Турске Аустро-Угарском, према решењу Бер-
линске конференције од 1878.

II Наставни део.

Према наставном програму, који за *Гео-
графију* прописан за основне и средње школе,
карта г. Карића овако стоји:

1. *Трећем разреду основне школе* никако
не одговара, јер за њ је потребна нарочита
карта Србије, која, мислим, и да постоји, али
да ли потпуно цели одговара, то је друго
питање.

2. *За употребу четвртог разреда основне
школе* у толико не одговара, што нема при-
ближно обележених међа Српских области:
Херцеговине, Старе Србије и Македоније,
него су само наслови означени; сем тога
нема путова, а за преглед Српских земаља
и то је прописано. Напоследку, важнијих пре-
делних и местних назива старијега доба нема
никако, а и то се наставним програмом тражи.

За предавање Балканског полуострва, сем
Српских земаља, добро одговара.

3. *За предавање у II разреду гимназије*
односно „Краљевине Србије,“ не може се упо-
требити, јер оскудевају окупне међе и исто-
ријски важна места.

¹⁾ Види „Cartes des nouvelles Frontieres,“ redigée
par h. Kiepert, 4 feuilles. 1 : 300.000.

Што се тиче предавања о осталим Срп-
ским земаљама у истом разреду, према на-
ставном програму, у толико не одговара, што
на њој нису означена историјска важна места
(Велбужд, Звечан, Самодржа, Брсково, Тречча,
Житомићски, Землин, Равни, Козел, Сврљиг
итд.) и предели (Хвосно, Пилоти, Полози,
Дубочица, Добрич, Дабар итд.), а ни управна
подела појединих области.

4. *За I и III разред гимназија* може
послужити.

Према овоме, што је до сада изложено,
и кад се зна, да учила у опште треба да
помажу наставника што боље, а олакшавају
ђацима што више учење, — ако би се хтело
строго судити, без икаквог призрења на број
и ступањ учила и школских средстава код
нас, — карта г. Карића неби се могла пре-
поручити за школе, сем за I и III разред
гимназија.

Али с обзиром на то, што за сада нема
друге карте ове врсте на нашем језику, која
би ову празнину, према наставном програму,
попунила, ја сам мњења, да се г. Карићева
карта Српских земаља и Балканског полу-
острва *може употребити за ученике гимназија*
у изучавању ових земаља с тим, да настав-
ници приликом предавања попуне означене
празнине.

*За основне школе не налазим да би се корисно
могла употребити,* не само због побројаних
празнина, него још и *поглавито због њене
одвек мале размере,* на којој се тешко могу
орјентовати како ваља и ђаци спремнији у
Географији, а немоли почетници, за које је
потребна бар размера 1 : 1.500.000, и нешто
јаснија израда.

После овога одговора на положено ми
питање, нека ми буде дозвољено, да изложим
у опште моје гледиште на целокупан овај
предмет „Предавање Географије“ у основним
и средњим школама код нас, и на потребна
помоћна средства за ову цел, кад ми се овако
угодна прилика дала.

Пре свега констатујем, да су начела о
предавању Географије, која у наставном про-
граму за основну школу и гимназију, прове-
јавају, са свим коректна и једино корисна
а та су:

1. *Предавање Географије у вези са историјом*, јер се ове две науке узајамно допуњују; и

2. *Изучавање Географије на карти, цртању и очигледно.*

Али кад су та два начела изречена и призната за корисна, ваља их и у пракци извести, а за ово треба дати наставницима довољно и добрих средстава, а то су *тачне и целисходне карте и атласи.*

Крајње би време било, да се и на овоме пољу не употребљује само оно, што се тако рећи на „мену па на уштап“ појави у нашој књижевности, и што разни књижевници, сваки по својој замисли и начину, израђује.

И у овоме раду ваља да се огледа извесан наставни програм, ако се хоће положена цељ да постигне.

С тога би ваљало израдити нарочите атласе и то :

1. *Историјски и Географски атлас* за основне школе.

2. *Историјски атлас Српских земаља и Балканског полуострва* за средње школе.

3. *Географски, историјски и статистички атлас Јевропе* за средње школе.

4. *Математичко Географски атлас целог шара*, а *географијски атлас осталих делова света* (сем Јевропе) за средње школе.

5. *Детаљну карту Краљевине Србије.*

За све ово ваљало би прописати програм ради систематске израде целога.

Без ових атласа и карата, учење како Географије тако и Историје, у нашим основним и средњим школама, непотпуно је и некорисно је. Непотпуно је с тога, што нема средства за учење, а сви наставници нису сасвим спремни за ово; а некорисно је с тога, што се више учи на памет па се лако и заборавља. Код добрих карата и атласа могу и лошији и много мањи учебници бити, па ће се и већег и трајашнијег знања имати, Без њих пак рамаће и географско и историјско знање. —

На послетку нека ми се не замери, што ћу овом приликом и малу опаску да учиним на програм земљописа за трећи разред „основних школа.“ Тамо су у „Историјском материјалу“ означена, међу осталим местима и историјским личностима, и ова : Борак и Сима Марковић, Азања и Браћа Вулићевићи; док

о некима много знатнијим историским личностима ни помена нема, а те су :

1. *Јова Добрача*, кнез и војвода, који је у боју на Љубићу и Чачку 1815 год. најважнију улогу играо, и вероватно и судбину тога боја и Српскога народа решио.

2. *Лазар Мутап* из Прислонице округа Рудничког, и *Милић Дринчић* из Теочина истог округа, који су оба за слободу народа 1815 године погинули (први код Чачка тешко рањен, а други погинуо на Дубљу, јуришајући на Турски шанац). И

3. *Зека Капетан*, који је на Засавици, са Петронијем Шишом и другим јунацима заклањао одступ српске војске, и пречио пролаз Турској босанској војсци, па ту и погинуо, као оно Шпартански Леонида у Термопилима.

Ја налазим, да деци ваља причати животе оних људи, који су чинили племенита дела, или који су се одликовали патриотизмом, или свој живот жртвовали за слободу народа и отаџбине; а не и оних, који су случајем затекли се као старешине народне, и ничим се племенитим нису одликовали. У ове последње може се рећи, да спадају Сима Марковић и Вулићевићи, од којих су поменути четири јунака и знаменита човека куд и камо одмакли, па су потпуно и заслужили да их потомци знају, поштују и подражавају им.

Што сам ово напоменуо не мислим никоме неправом да чиним, него тек напомињем ради одужења дуга и правичности према реченим јунацима.

Подобно овоме, што је прописано за основне школе у котару Краљевине Србије, ваљало би прописати за други разред средњих школа *све знамените личности и историјска места у међама свију Српских земаља.* Омладина треба све своје знамените претке да познаје и да се на њих угледа; садања граница Краљевине Србије, не треба да их од нас одваја, кад треба једно цело да будемо.

То је моје мњење.

3. Јануара 1885 год.

Београд.

Јов. Мишковић
ђенералштабни пуковник.

II

Главном Просветном Савету

Проучио сам „*карту Српске земље и Балканског полуострва*“ господина професора В. Карића, која ми је актом Просветног Савета од 17. т. м. СБр. 113 на преглед и оцену послата.

Са задовољством могу констатовати, да је техничка израда, т. ј. сам рад литографски, према нашим приликама веома задовољавајући. Сравнивајући је н. пр. са израђеном картом Краљевине Србије, коју је штампала и издала државна печатња, могу рећи, да је ова садања карта (г. Карића) веома дешше и правилније израђена у картографском смислу, него оно издање државне печатње.

Разуме се, да се и г. Јорговић не сме задовољити са резултатом свога досадањег рада, јер и ту ваља још по што шта исправити. Нарочито му је потребна *школа за шрафирање планина и за њихово разумевање*, а у толико више потребно му је *везбање картографског писања*, јер тај део литографски на овој је карти најлошији.

Сама карта копија је Кипертове карте, истих размера, и држим, да је и то ваљало на самој карти означити. Обично се наводи „*израђена по Н. Н.*“ И сам Киперт, који има светско име као картограф, не стиди се да напомене: „*карта Србије, по Бугарском, Ами-Буеју и Викнелу саставио Киперт.*“

По самој изради карте господина Карића као и по нагомиланом материјалу на њој, држим, да ова карта не може служити *ученицима основних школа*. За њих је потребна карта, која са мало црта означава само карактер земљишта и место — положај појединих држава и покрајина са најважнијим местима. Према томе може карта за основне школе много мањег формата и са мање детајла израђена бити, па би и продајна цена била јевтинија, а то је један важан услов за *основне школе*, у које долазе махом сиромашнија и сељачка деца.

Напротив карта г. Карића врло је подесна за ученике гимназија и средњих школа у опште и као такву ваљало би је препоручити.

На карти има неколико грешака, које би ваљало исправити.

Тако н. пр. орографија није довољно пластички представљена. Више планине, нарочито Балкан, ваља јачом (затворенијом) бојом обележити, те да посматрач карте на први поглед види, гди су највећи гребени, а гди је опет ниже земљиште. Оваковом карактеристиком терена добија целокупна слика више живости а посматрач карте навикне тиме око да уме и на равном листу артије себи представити пупчатост земљишта и међусобни однос појединих планина.

Нису на карти означене све жељезничке пруге, које су у новије доба израђене, а неке су од њих у нашем најближем суседству. Пруга до Базјаша није довољно јасно повучена. Нема пруге од Индије у Митровицу и обе банатске пруге за Ораовицу и Бокшан. Линије: од Фокшана до Бузеу; од Рени за Бендер и из Бурђева од Зимнице израђене су још за време прошлог Руско-Турског рата, а све ове пруге нису на карти обележене. Тако исто нису обележене и пројектоване и законом одређене пруге: смедеревска, крагујевачка и пиротска, нити има што о отпочетој прузи Метковић-Мостар. Жељезничка босанска пруга није од Сенице на више обележена левом обалом Босне, као што је у ствари, него је обележена десном обалом.

Знаци, којима су обележене вароши, не разликују се у форми и величини од знакова села. Тако ср н. пр. Ноћај, Бањани, Рипањ, Бајина Башта, Влашка Варварин, Прово, Топола, — у Србији, и изван Србије на пр. Мехадија, Алибунар, Перлез Модош и т. д. обележени истим знацима, као да су вароши, а и надписи имена ових места (н. пр. Бајина Башта, Варварин) писани су исто онако великим (крупним) словима као и многе вароши. На свакој географској карти чини се у овоме разлика, а у толико пре мора се на ову разлику пазити код школских карата, код којих конвенционални знаци треба да допуну оно, што би се морало многим речима објаснити. А кад би се све то писало на карти у место употребе знакова, лист би био толико претоварен, да се неби могло разазнати важније од мање важнога, а тиме се губи преглед, у којој се цели управо и цртају карте, па се и категоришу н. пр. у географске и топографске по множини материјала, размере и детајла, које се на карти представљају; у

физичке, етнографске, геолошке итд. према томе, на шта се више и поглавито обраћа најбља при саставу њиховом.

Рђаво и нејасно писање, то је највећа махна ове карте. Тако н. пр. Расина (Расина) прави хироглиф; тако и Велес, Дечана, Мионица, Алибунар, Кугловица, Жење.

Тако су реке већином натписане (испод, у место над) погрешно. Па и избор у величини слова није правилно учињен. Н. пр. Столац и Бјелај крупнијим су словима написани него Мостар, главно место Ерцеговине. Ту исту неправилност налазимо у натписима имена држава и већих области. Н. пр. Румунија написана је најкрупнијим словима, па затим натписи: Бугарска, Румелија, Србија, Босна, Ерцеговина све су ситнијим словима исписане. „Стара Србија“ једва се може наћи, јер слова се губе у шаренилу планина, па опет Албанија написана је крупним словима као и Румунија.

Код Флорентина, Турну Могорела, Нове-вароши изостављена су по нека писмена (празнословљено је), што би се такође могло исправити.

Село Влашка је на противној страни железничке пруге. Написано је Мољен планина у место Маљен. Шил (река) у место Жију (румунски) или Жива (српски); Вакуф у место Вакуп. Ћипровац у место Чипровац. Ески загра, Јени Загра (Загора) турске су речи. Бугари их зову Загора.

Добруца могло се боље заменити са Добруча (од Добраче), Белоградчик са Белограчик.

Наслов Пелопонез (Мореја) ваљало је ставити попреко на самом полуострву, а не само обалом, као што је написано.

Ваљало је обележити и Св. Стеван, јер ће се често помињати у новијој историји као место закљученог мира последњег руско-турског рата. Под „Пловдив“ ваљало је забележити и до скорашње име Филипопољ.

Још ваља приметити, да насловна вињена на самој карти није симетрична, те вређа око посматрача, а ученици ваља из малена сваком приликом да се поучавају неком реду, укусу, симетрији, јер то им прелази доцније у навику, као што се и хаљкавост за њих лепа.

Нису ни објашњени знакови, што је на свакој карти нужно, у толико пре на школској карти, јер она служи једно, да упозна ученика на скраћене, опште уобичајене знаке, који у неколико служе као кључ за читање карата. С тога нам је н. пр. и нејасно, зашто је на јужним покрајинама Аустро-Угарске повучена жута brazда. Дал су то покрајине српске?

Насловни лист (корице) или је сасвим излишан, јер покупи цену карте, а ако се и задржи, ваљало би га израдити више у српском укусу. Мотива за то има довољно у нашим уметничким споменицима и у народној рукотворини.

Ваљало је означити и цену карте, јер и то је један услов, по коме се може оценити, да л' је за препоруку ученицима или није.

Враћам послату ми карту.

21. Новембра 1884 год.

Београд.

АНТА АЛЕКСИЋ.

Главни Просветни Савет према тим рефератима, а и примедбама некојих чланова Савета.

Одлучио је: да се та карта не може усвојити за стални учебник у школама ни средњим ни основним; али да јој не би требало забранити употребу у школама докле се бољом не замени.

Референтима одређено је хонорара по 50 динара.

VIII

Прочитан је реферат г. *дра В. Бакића* о „Земљопису“ г. Вл. *Карића*.

Пошто је референт нагласио да извесне махне у делу треба избећи поправком истога, а није тачно означио их у делу враћено је дело референту да тачно означи све шта у делу треба поправити.

С тиме је састанак закључен.

САСТАНАК ССЛХП

WWW.UNILIB.R.B. Фебруара 1885. у Београду.

Били су: председник *Дим. Нешић*; потпредседник *архим. Н. Дучић*; редовни чланови: *Јосиф Пецић*, *Свет. Вуловић*, *Драг. С. Милутиновић*, *Љуб. Ковачевић*, *Драг. Плајел*, *Јевр. Илић*; ванредни члан: *Јов. Борђевић*.

Пословођа *Жив. П. Симић*.

I

Прочитан је и примљен записник 261 састанка.

II

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 4. Фебруара ове год. ПБр. 1265. којим спроводи Главном Просветном Савету молбу са сведоџбама г. Косте Цветковића, практиканта, чачанског окружног суда, да Савет да своје мишљење о томе, може ли се молилац поставити за учитеља певања у средњим школама.

Одлучено је: да се молиоцу не може молба уважити докле не положи испит из вештине певања.

III

Прочитани су реферати г. *Јевр. Илића* и г. *Момчила Иванчића* о руско-српском речнику од г. Тасе Стојановића.

Реферати гласе:

I

Главном Просветном Савету

Одлуком Главног Просветног Савета од 23. пр. мес. стављено ми је у дужност, да прегледам „Руско-српски речник“ г. Тасе Стојановића, па да затим поднесем своје извешће, да ли је г. Стојановић поступио према одлуци Главног Просветног Савета, и да ли се може, и на који начин, његов речник о државном трошку штампати.

Један део овога речника био је пред Главним Просветним Саветом 1881 год. На ХЛП. састанку саветском, 26. Фебруара 1881 године, прочитан је реферат г. г. Арх. Нестора, Платона Кулаковског и Љуб. Ковачевића о том речнику, и у записнику тога састанка стоји ово: „Референти хвале дело као извршено и потпуно, но с погледом на наше прилике предлажу, да се граматички део изостави из речника, да провинцијализми

и стране речи, које у свих народа истоветан значај имају, такође изостану, да се скрате нека опширна тумачења руских речи. — С обзиром на то што је прва потреба да имамо краћи практичнији руско-српски речник, што би огромност таквог речника учинила, да се слабо купује, још ређе употребљује, Савет је са 7 против 5 гласова одлучио: да се препоручи руско-српски речник г. Тасе Стојановића с тим, да поред оних изоставака, које је одбор предложио изостану још све речи, које имају и у српском и у руском језику једно и исто значење. Даље да се речник штампа у формату руско-немачког речника Боха, Фраја и Месера, — из боргиса без предница, а на два ступца, и најзад да се писац награди са 60 динара од штампана табака с тим, да се у то урачуна и коректура.“

После овакве одлуке Главног Просветног Савета, г. министар је одлучио, да г. Стојановић изради цео речник и да поступи по примедбама Савета, па да затим поново поднесе речник на преглед и оцену.

Према томе г. Стојановић је сада поднео цео „Руско-српски речник,“ осим слова II, и ја сам сада дужан да о томе речнику кажем своје мишљење.

Цео рукопис, који је био предамном, износи 811 пуних ситно писаних табака. Ја нисам могао доспети да све то прегледам, а нисам ни сматрао за нужно да читам све редом од краја до краја, него сам из разних партија узимао поједине делове, те сам прегледао свега 217 табака.

Из овога што сам прегледао, видео сам, да је много што шта изостављено из онога дела, који је био једном на прегледу; али при свем том имало би се још много изоставити, како у том делу, тако и у другим деловима рукописа, па да буде испуњена одлука Главног Просветног Савета.

Грамматички део није свуда изостављен. О потреби и значењу неких предлога у свези са другим речима има целих правила, као н. пр. за предлог *на*, *раз*, *съ*, *у* и т. д. Код глагола *Бытъ* стоји дугачко правило, које казује, кад уз тај глагол иде први, а кад шести падеж; како се употребљавају поједини облици његови у разним приликама, и како га ваља преводити, кад је као прирок у реченици. а како у другим случајима, који се у синтакси

тачно обележавају за све глаголе скупа. Поред неправилних глагола стоје поређани облици садашњег пређашњег или будућег времена, а понегде и заповеднога начина, али и без превода и без знакова, који би објашњавали облике. Није све једно, кад се уз глагол *лечь* читају облици: *лягу, ляжешь, ляжетъ*, и уз глагол *хотѣтъ*: *хочу, хочешь, хочетъ*; јер је онамо будуће, а овде садашње време.

Као што граматички део није изостављен свуд у рукопису, исто тако нису изостављени ни многи провинцијализми. Њих у рукопису има толико много, да кад би се они изоставили, знатно би се скратило огромни обим овога дела. Нарочито овде разумем оне многе речи, код којих се у једном крају Русије *О* чита као; *О*; а у другом као: *А*; но које се у књижевности морају увек на један начин писати. У овом рукопису има много речи записаних и протумачених два пут због тога различнога изговарања једнога гласа у разним крајевима Русије, и ако је једно значење њихово. Такве су речи од прилике: *равдуга* и *ровдуга*, *равненіе* и *ровниіе*, *равнога* и *ровнага*, *рогозъ* и *рогозъ*, *рагульникъ* и *рогульникъ*, *рагулька* и *рогулька*, *раз* и *роз*, *размвнъ* и *розмвнъ* и т. д. Исто тако без потребе су узете речи, које су на неком месту изопачене, и које се никад у књижевности не употребљавају, као на пр. *равзѣ* (развије = зар, осим). Излишни су и старински облици, који су по гласовним законима давно измењени, као на пр. *могти*, *могчи* и т. д. и који, ако се где год у народу и могу чути, никад не улазе у књижевни језик. На послетку, не требају нам ни оне речи, које се само у појединим губернијама чују и за које се изван тих губернија не зна у Русији ни у простој ни у образованој класи. Такве су речи: *вчилъ*, *набида*, *монгъ*, *веслина*, *абзъ* и *абасъ*, *абдраганъ*, *батружитъ* и т. д. Масу оваквих речи позајмио је г. писац од чувенога рускога В. И. Даља, који се старао да у свој речник унесе све речи живог велико-руског језика, како би се створио богат избор речи за развијање рускога књижевнога језика, но код многих таквих речи стоји знак питања, јер се о њима и сам Даљ сумња, а г. писац је унео то у свој српско-руски речник као извесно.

Нису изостављене из рукописа ни све стране речи, које и код Руса и код Срба

имају истоветан значај. У рукопису стоје овакве речи: *Адамъ*, *адамовъ*, *административный*, *администраторскій*, *администраторъ*, *адмиралъ*, *адмиралъски*, *азотъ*, *актъ*, *акцентуація*, *акція*, *алфа*, *алфавитъ*, *радикалъ*, *радикальнѣй*, *генералство*, *хамеленъ*, *фабрика*, *формація*, *фигура*, *форматъ* и т. д. И овакових речи има доста у рукопису.

И односно опширности тумачења руских речи, морам приметити, да је на неким местима сасвим излишно употребљено много синонима и примера ради објашњења. Примера ради навешћу превод речи: „*разболѣтъся*, *разболѣваться* = *болети*; *разболѣвати се*, *разболѣти се*, *занемоги*, *поболѣти се*, *поразболѣвати се*, *испоразболѣвати се*, (многи); *болѣвати* (многи).“ Реч *радъ* преведена је овако: „*весело*, *радостан*, *г тов*, *услужан*; *я радъ старатъся* = *уложићу сав мој труд*; *радъ старатъся!* *постараѣмо се*; — *чему* = *радостан*, *весело*; *я весьма радъ* = *јасо се радујем*; *радъ*; *онъ былъ радъ гостю*, = *био је рад госту*; *хотѣ не радъ*, *да готовъ* = *то радим против моје воље*.“ Још је више речи и реченица код речи: *разбиратъ* *разборчивѣй*, *развертыватъ*, *рыба*, *вода*, *рука* и т. д.

На послетку, нису изостављене ни све оне речи, које су једнаке у руском и српском језику, а словенскога су корена, али оваквих речи нема много у рукопису, и држим да оне могу без сваке штете остати у речнику.

То је резултат мога прегледања руско-српскога речника према примедбама г. г. референата и Главнога Просветнога Савета.

Но прегледајући рукопис према поменутиим примедбама, нашао сам и неке друге ствари, које нису обухваћене тим примедбама, и које не могу прећутати, а то су:

1. На првом листу рукописа стоји таблица, која показује како се мењају руски глаголи. У табlici су руски глаголи без сваке основе подељени у 34 врсте. Код сваке врсте стоје обрасци, и према тим обрасцима мењају се бајаги сви руски глаголи. Због тога поред глагола у речнику на првом месту стоји цифра, која упућује на врсту, по којој се глагол мења. Колико је ова подела неоснована види се по овоме: У петој је врсти образац *гулять*, а у шестој — *сіятъ*. Поред онога глагола облици сад. врем. *гуляю*, *гуляешь*, *гуляют*, а поред овога — *сію*, *сіяешь*, *сіяютъ*. Код оба

су глагола облици пр. вр. *гуляль*, и *сіяль*, а у запов. нач. *гулий* и *сіий*. Нема дакле, никакве разлике у наставцима код тих глагола, и они ипак чине две врсте. Осим тога, још је чудније то, што све те многобројне врсте обухватају само трајне глаголе, а о свршенима нема ту ни помена. Због тога сам мишљења да ова таблица нема никако места онде, где је:

2. На другом месту у рукопису стоји „*тумачење скраћивања и знакова*“, који се у речнику налазе ради објашњења појединих речи. Али све те скраћене речи узете су из француског језика. Мени се чини, да не може бити никаква разлога, који би ово правдао. Руско-српски речник највише је потребан свештеницима и учитељима, који нису учили француски језик ни у једној школи; па ако не би било других разлога, зацело би тај један био довољан за српску терминологију.

3. Речник је рађен по два метода. Негде су и врло сличне речи једнога корена ређане засебно по азбучном реду, као на пр. *разбойникъ, разбойница, разбойничанье, разбойничать, разбойническій, разбойничество, разбойничій, разбойство, разбойце, разбойщикъ* и т. д. а негде су такве речи представљене у групама. То није никаква махна. Али кад се, износе речи једнога корена у групама, онда на првом месту мора бити главна реч, па тек за њом долазе друге речи, које су од оне постале. У речнику г. Стојановића није свуда тако. Има примера, где на челу групе стоји умањена реч, па за њом стоје речи опет секундарнога значења, и чак на крају стоји главна реч. За пример навешћу: *халатець, халатикъ, халатишко, — тиче, — тникъ, — тчикъ, — латъ*. Овде је главна реч *халатъ*, а стоји на крају. Исто тако у групи: *фубаечка, — аечный, — Файка*, главна је реч на крају. Истина, нисам много оваквих примера приметио, али напомињем, да се и то узме у обзир при штампању речника;

4. При превођењу речи у речнику, опште је правило лексикографско, да се на прво место стави главно значење речи, а тек после долази преносни смисао њен. У речнику г. Стојановића код речи: *разборчивый* стоји тумачење овим редом: „*мучан, тежак, тугаљив, савестан у истраживању, кадар да разликује, фини*“ а међу тим ретко кад, и то у преносном смислу, може да се

употреби та реч са значењем: *мучан, тежак* и *тугаљив*. Оваквих примера има на више места у рукопису, и

5. Нашао сам на неким местима нетачан, а на неким — пејасан превод како пјединих речи, тако и целих реченица. Код речи *хама* стоји види *чашиница*, а код речи *чашиница* стоји превод: *поклопац, школка*. Међу тим по речнику Даља *ч. шница* значи: *растење* *Syathus*. И у речнику руско-француском Макарова, којим се г. писац такође служио, вели се да та реч значи: *plante, cyathe*. — Реч *халатъ* преведена је: *ноћна хаљина, спаваћа хаљина*, по немачком *Schlafrock*, а међу тим нико не спава у тој хаљини, и она је само кућна хаљина. — Реч *разбабимья* преведена је: *постати жена*. Сваки би овде разумео девојку, кад се уда. Међу тим *разбабимья* вели се за човека који је женске природе, као што се за неке женске вели да су мушко-бање. — Код речи *рука* стоји овакво објашњење: „*въ двѣ руки въ четъре руки, у двоје, у четворо (играти и т. д.)* . . .“ Овако се вели за свирање, а не игру. — Реченица: „*что за бѣда*“ преведена је: „*Шта ће сад да се каже, па шта сад?*“, а требало је превести: *каква је несрећа?* — Реченица „*зотъ не радъ, да готовъ*“ преведена је: „*то радим против моје воље*“, а требало је превести: „*И ако нисам рад, ошт сам готов* . . .“ и т. д.

Осим тога видео сам још неке погрешке у излагању граматичких правила, али како граматички део по одлуци савета има отпасти то није потребно о овоме ни говорити. Само бих још имао приметити да има неких малих погрешака на понеким местима у српском језику и у ортографији руској и српској, што је могло доћи и као погрешка пера.

После свега овога сматрам за своју дужност изјавити, да је и поред свију поменутих недостатака опет много добрих страна у речнику г. Стојановића. Мало ко може да се одважи на овакав посао, који се годинама и са великим трудом ради, а још мање је људи, који би тако марљиво тражили и нашли онакве српске речи, какве се налазе у руско-српском речнику г. Стојановића. У целој изради речника огледа се велика марљивост и огромни труд, што зацело служи на част г. писцу. На

е обзиром на то, као и с погледом на велику потребу руско-српскога речника, мишљења сам, да се рукопис прими и преда неком стручном филологу, кога министарство избере, по који добро зна руски и српски језик, па да он учини нужне исправке у делу, и затим исто корегира при штампању. Ово би нужно било учинити већ и по томе, што г. Стојановић не живи у Београду, те би тешко и могао он сам све то извршити.

Што се награде тиче, мислим да је најбоље да се одсеком одреди једна сума за г. Стојановића а друга за коректора, без обзира на број штампаних табака.

6. Фебруара 1885 год.

Београд.

Редовни члан
Главнoг Просветног Савета
ЈЕВРЕМ А. ИЛИЋ
проф. Богословије.

II

Главном Просветном Савету

Прегледавши из огромне количине рукописних табака, „Ручнога речника руско-српскога језика“ од г. Тасе Стојановића, онолико, колико ми је потребно, да добијем мишљење о поправкама, изради и издању овога речника, према акту господина министра, част ми је ово одговорити:

1. *Поправке*, које су предложене г. Таси Стојановићу да учини после првога реферата о овом речнику, јесу: да изостави опште стране речи (универзале); да изостави речи једнаке, и по гласу и по значењу, у руском и српском; да изостави граматички део.

И ако је г. писац неке од општих страних речи изоставио, на име у оним рукописним табацима, који су већ били пред Просветним Саветом, опет за то приметио сам да има неизостављених оваких речи: *билетъ* (а нема протумачено да реч *биллина* значи врсту руских народних песама), *билјарднии* (а *билјардъ* је превучено), *Августинецъ* „августински калуђер“, *Августъ* и изведени придеви од те речи *августовый*, *августскій*. Таквих речи има још доста и у табацима, који су први пут прегледани, а што је најчудније: таквих се речи налази и у таблицама, које је г. писац извратио после првога реферата!

Горњој поправци врло је сродна: изостављање једнаких речи по гласу и по значењу, и у српском и у руском. Ни ове поправке није г. писац потпуно извршио, јер се у његову речнику још налазе неизостављене речи: *благій*, *благодарній*, *жена*, *женинъ*, *женство* и т. д. Такве речи ради доиста неће ниједан Србин читалац потражити овај речник, а те речи, као и оне напред наведене, падају само на терет: откупљивању, штампању и куповању овога речника.

Трећа поправка, која је г. писцу предложена после првога реферата, јесте: да из речника изостави граматичка правила. Та је поправка у толико умеснија, у колико је очигледно, из овога што ћу сад навести, да г. писцу не достаје темељно опште филолошко и граматичко знање. Он дели све руске глаголе на 34 врсте или „образца“, а таква подела, осим што ми се чини да је незгодна и непрактична, још је нејасна и неразговорна, јер се не оснива на битној разлици глаголских основа и облика. Г. писац узима на пр. да глаголи *илясать* и *пашать* чине две различне врсте или „образца“, међу тим оба глагола иду по једној, истој, врсти, и то другом разделу њеном исто онако, као и српски глаголи *писати* и *пашати*. Подела руских глагола као и српских у толико је препоручљивија и за овај речник, што би већини српских читалаца била већ позната из признатих и опште познатих српских граматика, Даничићеве и Новаковићеве. А да та подела може поднети и за руске глаголе сведочи Миклошићева *Vergleichende Grammatik d. slaw. Sprachen*, у којој су и руски, као и српски и остали словенски, глаголи подељени у главном на 6 врста. — Осим поменуте погрешне поделе глагола у овом се речнику налазе још и овака збуњена и погрешна правила: „овај глагол (быть) захтева први падеж, кад исказује о предмету (?) особину, која на њему остаје, на пр. онъ былъ добрый человекъ,“ или овако по све не истинито граматичко правило: въ (српски предл. у) на питање где? захтева 3. (?!) падеж, на пр: онъ теперь въ городѣ.“

2. О *изради* овога речника имам ово да приметим. Крај свију напред поменутих погрешака приметно сам похвалну марљивост пишчеву, која да је, срећом, спојена са до-

вољном критичношћу, овом речнику не би било толико замерака. Ја нарочито хвалим пишчево знање функција српских речи, те најглавније речничке стране. Творевина српских речи или је народна или књижевна врло блиска народној. Особито на част служи г. писцу, што је српске називе, на име јестаственичке, савесно употребио и прикупио у овом речнику, те бар с те стране неће грозити опасност особинама српскога језика.

Али похвала би писцу била још већа, да нема у српском тексту погрешака штотив облика променљивих речи. Одмах у приступу к речнику има: према обрасцима показаним са бројевима, за тим: „јести са кашиком“ (поред речи захлебати) „позивање са кажипрестом“ (поред речи *закљока*); *обуздавати* место *обухватати*; „коњаник који напред *јаше*“, а наишао сам и на овакав облик: „добромислећи.“

У чисто речничку израду спада, што је г. писац употребио француске граматичке и опште речничке називе. То се најбоље види из тумачења скраћених речи у приступу. Ако је стало до општих страних назива, онда би умесније било употребити латинске; а ако је стало до брзине и лакоће разумевања, онда би место француских назива згоднији били српски. Јер свакојако ће се већина Срба читалаца пре досетити, и ако се одмах не досети мање ће пута морати загледати у тумачење скраћених речи, кад, на пр. уз руску црквену или ловачку реч место *égł.* или *chass.* буде стајало „цркв.“ или „лов.“ За мањину пак читалаца овога речника могле би у тумачењу ових скраћених српских стојати и пуне латинске или француске.

Осим тога међу граматичким називима приметио сам нетачан назив за свршене глаголе „perfecti“ (дакле латински!) место *verba perfecta, preterit* место *perfectum*, прошло време у српској граматици од Ст. Новаковића или I пређашње сложено у „облицима“ Ђ. Даничића.

3. О *издању* овога речника част ми је ово предложити Главном Просветном Савету. Да би се све поменуте поправке савесно и значајки извршиле и грешке поправиле при издавању овога речника, предлажем: да се овај речник (пошто буде и слово II. свршено) да на претходну поправку другом, стручном знаоцу и рускога и српскога језика, који би

уједно и коректуру држао. Награду овом поправљачу, по мојем мишљењу, требало би одредити од рукописнога, а г. писцу од штампаног табака.

5. Фебруара 1885.
у Београду.

С највећим поштовањем
Момчило ИВАНИЋ
проф. београдске реалке

Главни Просветни Савет сагласивши се са мишљењем референата одлучио је: да се речник дотера у свему по примедбама референата; да не буде већи од 60 штампаних табака; да ту поправку изврши и да држи коректуру при штампању лице које влада добро и знањем руског и знањем српског језика, за награду, која би му била одређена; да се речник наштампа у формату и словима како је раније одређено; да награда писцу остане по 60 динара од штампаног табака, како је пређе одређено.

Референтима одређено је хонорара по 100 динара.

IV

Прочитан је *реферат* г. Паје Тодоровића о „Пчели“ за 1884 годину, који гласи:

Главном Просветном Савету

Прегледао сам часопис, „Пчелу“ за 1884 годину који ми је Савет изволео послати ради тога, као и да изјавим мишљење: за каку би цељ могло министарство просвете и цркв. послова да откупи од истог часописа.

Што се тиче цељи и садржине овог часописа, ја не би имао ништа мање да кажем, него што сам казао у мојој оцени о „Пчели“ за 1883 годину, коју — оцену — имао сам част Савету ранијом приликом поднети — лист дакле, за кога се може рећи, да овај задатак на потпуно задовољство решава. У колико се стара, да основе науке пчеларске, а нарочито пчеларење кошницама по систему Берзоновом, јасним слогом и ваљаним избором уноси у народ и међу поштоваоце „медне муве“, у толико опет не испушта из вида, да се разбира и да износи садашњи начин пчеларења у појединим крајевима нашим и како народ мисли о пчели и дивотној организацији рада њезиног. У равној мери

поклања се најња и разматрањима, која иду у прилог побољшању данашњег начина пчеларења у нас, што може да послужи и као прелаз ка правом рационалном (умном) пчеларењу. На послетку, „Пчела“ се стара, да своје читаоце задобије и саопштавањем занимљивих — смесица из дневних догађаја, који спадају у окриље пчеларства, а заузимље се и за пчеларско удруживање у цели међусобног пчеларског образовања. На кратко, ја могу да потврдим, да читалац „Пчеле“ може у њој да нађе колико корисне и обилате поуке из теорије и праксе пчеларске, толико и леп, примамљив избор предмета.

„Пчела“ је ове године обилатија и сарадницима. Докле је у „Пчели“ за 1883 било са уредником 7, за ову годину — 1884 — број сарадника повећан је на 14. Г. Јован Живановић, проф. карловачке гимназије, о коме сам узео био слободу да изрекнем свој суд у реферату о „Пчели“ за 1883 грд., и сад је обогатио „Пчелу“ великим низом врло важних и оригиналних чланака, који су и за нечеларе, а нарочито оне, који желе познавати природу, од вредности. После њега на првом месту може да се забележи име његовог вредног и заслужног ученика Јована Милојевића, свештеника и Мите Орлића, учитеља у Горњој Крајини, који по досадашњем раду, — пажњи, коју на њега обраћа хрв. земаљска влада и одликовању, које му је указано у страном свету, обећава, да се истакне међу највећим пчеларима у нас, Срба и Хрвата. Не мање и остали сарадници са уредником припомогли су, да садржина „Пчеле“ што потпуније одговори сврси, којој је намењена.

Моје је мишљење, да би министарство ваљало да откупи и од „Пчеле“ за 1884 годину за поклањање ученицима средњих и виших школа, као и да препоручи набављање за књижнице основних школа, као што гласи решење Савета за „Пчелу“ за 1883 годину. Ја идем и даље, и слободан сам изјавити, да би министарство добро учинило, кад би расписом препоручило набавку „Пчеле“ и свима старешинама манастира; а осим тога да општинама, свештеницима и старешинама манастира, опет расписом, препоручи, да се на овај лист претплаћују. Ово додајем с тога, што сам уверен, да, како уредништво тако и издавач, постојано теже, да „Пчелу“ све

на боље поведу, као и да јој садржину умноже прилозима и из других пољопривредних грана, које ће за читаоце њезине од интереса бити.

29. Јануара 1885.

Београд.

п о и з а п

Др ЈАЈА Ј. ЈОДОРОВИЋ

члн. мин. фин. и хон. предавач пољопривреде

Одлучено је: да се лист „Пчела“ за 1884 годину може употребити за поклањање ученицима средњих и основних школа, и да је треба препоручити за књижнице основних школа, црква и манастира.

Референту одређено је 60 днн. хонорара.

V

Прочитан је допуњени реферат г. д-ра В. Бакића о „земљипису за III разред основне школе“ од г. Вл. Карића.

Реферат гласи:

Главном Просветном Савету

Према одлуци Главног Просветног Савета прегледао сам рукописе г. В. Карића „земљипис Краљевине Србије, за III разред основне школе,“ и част ми је о том поднети овај извештај.

Дело је израђено по прописаном програму. — У програму стоји, да у III разреду основне школе ваља проучити најпре *срз* и *округ*, у ком је школа, па онда *преглед целе Србије* и — у краћем обиму — *све остале округе*, и на послетку нешто о *државној управи* и о *главним правима и дужностима грађана*. Као што се види, ту се почиње с неким посебним, па се онда прелази на нешто опште; затим долази опет нешто посебно, и на послетку завршује се опет нечим општим.

Писац се држао тога распореда, изоставив почетак, т. ј. опширно описивање једног среза и једног округа; јер полазна је тачка за сваку школу друкчија. На тај је начин *општи део* растављен: једна је половина у почетку, а друга је на крају дела; а у средини је посебни део.

У почетку се почињу: *грачнице* и *величина Србије*; *планине* и *реке*; *друмови* и *железнице*; *топлота*, *влага* и *ветрови*; *руде*, *биље* и *животиње*; *народ*, *вера* и *језик*; и

подела Србије на општине, срезове и округе.

За тим се говори редом о појединим округима, и то код сваког округа помињу се: површина, број душа, села и општина, и срезова (то би се штампало у виду прегледа ситним словима); границе, планине и равнице. реке, мостови, друмови; земљорадња, сточарство, трговина, занати; говор и одело; главна места и места и људи — знатнији за историју, кратки животописи историјских лица и причања о важнијим истор. догађајима на извесним местима — као што је то програмом обележено (и тај историјски део штампао би се ситнијим словима). После долази: поређење округа по величини, броју становника и насељености; поређење висине највиших планина у Србији; поређење река које теку Србијом; поглед на целокупну привреду у Србији; поређење округа у Србији по броју ученика основних школа. (Све то, осим претпоследњег, штампало би се — у виду табеларног прегледа — ситним словима) На послетку се помиње облик државне управе, а нарочито се говори о школи, војсци, судовима, финансији, привреди, полицији, грађевинској управи, и о пословима са туђим државама; и наводе се најглавнија права и дужности грађана српских. — Тако је *распореден* материјал у рукопису.

Ја налазим, да би, бар у *књизи*, zgodније било, кад би се *цео општи део*, који говори о Краљевини Србији као *целина*, ставио *заједно*, било то у почетку или на крају књиге. А у упутству, које би се издало за учитеље казало би се, којим би се редом прелазило и посебни и општи део целокупног материјала.

Да општи део у *овом* разреду мора доћи на послетку, то се види већ по тешкоћи *бројног схватања* површине земље и становника. У рукопису помињу се свуда и бројеви преко 1000, а у III разреду учи се рачунање само до 1000; али ту су цифре стављене више због учитеља него због ученика (и оне би се штампале ситно и у загради). Ако се ти бројни односи оставе за последње месеце школске године (или можда за старији разред — што би било правилније), онда ће их ученици извесно лакше моћи разумети (макар и упоредно са мањим познатим бројевима), него кад би се то ставило

на прво место, као што је у опом општем прегледу.

Тешко је и удесити овај предмет за *трећи* разред — по *овоме* програму. Да је познавање домовине распоређено поступније тако, да ученици у I и II разреду упознају своје место, где живе, и *околину* тога места, докле је могу сами проћи и видети, а у III разреду да на темељу тога пођу и преко граница свога личног искуства, те да упознају свој *срез* и *округ* онда би се у IV разреду много лакше савладале поменуте тешкоће, и онда би се могло почети с општим прегледом целе Србије, као што је и у овом делу изложено. А овако ће књига и са још мање материјала од овога изгледати сувише велика и тешка за ученике *трећег* разреда. — Прећи све округе са свим кратко — то не даје никаква интереса и нема никаква утицаја на развијање разума и фантазије у ученика; а да се узме много материјала — то није могуће савладати у том разреду са 2—3 часа недељно.

То је и писац увидео, и за то је узео средњу меру; он је управо удесио књигу и за *лаке* и за *учитеље*. И тако има нешто, што ученици могу читати с помоћу учитељевом; има нешто што могу и сами код куће читати (н. пр. историјске ствари); а има нешто, што је у *овом* разреду само за учитеља (н. пр. оне таблице поређења). — Кад би се питало, шта би се могло изоставити од материјала, па да књига буде мања (она ће изнети од прилике 10 малих штампаних табака): не би се готово ништа могло издвојити — с погледом на оне васпитне цели, које хоћемо да постигнемо географском наставом у основној школи, као и с обзиром на прописани програм. И тако ће зависити од увиђавности и вештине учитељске, како ће се у настави употребити овај материјал. — За учитеље је боље, што је садржина опширније изложена; а за ученике или би требало мала књжица — као респетиторија, или већа књига са сликама, плановима и картама, а садржина да је можда у виду путописа, — и онда би то била књига за лектуру или као нека географска читанка.

Дело је г. Карића, као што сам већ поменуо, удешено и за учебник и за помоћну књигу за учитеље (то ће се zgodно распоредити при штампању, употребљавајући кру-

пна, средња и ситна слова, као што је то већ означено у рукопису), и ово је нарочито за садашње наше школске прилике *врло добро* удешено; само би ваљало, пре него што се даље у штампу, учинити ове *поправке*:

1. Да се *своји ошшти део*, који се сад налази у почетку и на крају рукописа.

2. Да се *стил*, који је овде онде потежак изашао, удеси тако, да садржина буде *разумљивија* за децу. А то ће се постићи, ако се сложене и теже реченице сведу на простије и краће реченице; ако се непознатије речи замене познатијим, или бар да се разјасне, макар и у загради (јер могло би се десити, да по неку реч ни учитељ или учитељка не разуме); и ако се изоставе речи, које имају преносно значење, јер их деца не могу лако разумети. Да би се ово, што овде поменух, боље разумело (а и *на захтев Главног Просветног Савета*), навешћу за то неколико примера, из којих се може видети, шта ја сматрам да је потеже исказано, те би га ваљало јасније изложити.

На листу 1 стоји: „Југозападна граница иде реком Увцем само донекле, а кад га остави, поине се на Јавор и Голију, силази по том са ових планина у реку Рашку, иде њоме до ушћа јој у Ибар, а после и уз саму ову реку, коју кад остави, пење се на Конаоник, па иде даље, све водомеђом ибра и Ситнице с једне а Мораве с друге стране; пресеца, на послетку, Мораву, више села Давидовца, и пење се на св. Илију, повиши планински врх и најјужнију тачку Србије; одавде па за мало на исток, иде водомеђом Мораве и Пилње“.

„Сам Конаоник, то је циповски скуп небројених високих коса, висова и заравни, свеколико надвишених Милановим Врхом на сухоме Рудишту“.

На л. 2: „Како је Србија, у цело је узевши, нагнута са југа на север, то се сва вода, која тече њеним рекама, слива на север, Сави и Дунаву.“

На л. 3: „За то, када то већ мора бити, гледа се, да (друмови) прелазе бар преко седала или превоја планинских, јер су они нижи од остале косе, и по томе лакши за прелаз.“

„Небом наше краљевине облаци се вртају преко целе године.“

„Некада је се ово благо у велико и вадило; томе су сведок рударски поткопи на много места, и снага згура, око њих нагомилана.“

На л. 4: „Има га (народа) на два милијуна душа.“

„Власи и велики број Цигана говори влашки, али је тај језик јако прогрушан српским речима.“

„Кмет суди у општини неке мање спорове стара се о безбедности и т. д.“

На л. 5: „Са источне стране, граница иде према смедеревском округу, од великога луга до Дунава, недржећи се готово нигде никаквих природних белега.“

„Београд на последњем изданку оне планинске грбине, која се издигла средином београдскога округа, и која се свршава осеком једним, баш онде где се Сава састаје са Дунавом. Самим слеменом овога изданка простире се најглавнији део вароши.“

На л. 7: „Како је (Сима Марковић) био и прилично писмен, то је по народним пословима слат Русима, најпре (1809) у Букурешт, а после (1811) и у сам Петроград.“ — „Доцније, кад све војводе буну напустише а већина и земљу остави, пређе и Сима у Срем.“

„По облику површине своје, смедеревски се округ дели на два дела.“

На л. 8: „Ова је варош (Смедерево) и данас најглавније извозно место за све производе целе моравске долине, а важност јој је од скора увећана и тиме што се у њој завршује железница, која овом долином иде. Сада ће се у њој јако подићи и увозна трговина. За потпомагање трговине има тамо: „кредитна смедеревска банка.“

„Са Смедеревом је тесно везано име Ђурђа Бранковића.“

На л. 9: „Оба (Вучићевића) долазе у ред знатнијих људи у бунама нашим против Турака.“

„Чим се прочуло за буну, одметне се и смедеревска нахија.“

„Но сав свој лепи глас, Вујица је помрчао мучким убијством Карађорђа“

На л. 10: „Ово, у главном, одговара кроју познатог народног одећа у Шумадији, и ако у појединостима има и појаких својих особина.“

„Граница је већином природна, али је има прилично и без јаснијих, па и никаквих природних белега.“

На л. 11: „у Крагујевцу су угледале света прве наше више и средње школе, и други просветни заводи.“ „У многим њеним зградама, има велики број машина, са којима читава војска од раденика, израђује топове, пушке, муницију и остале ратне потребе.“ — и Крагујевчани се занимају занатима и трговином, али ни једно ни друго није особито напредно, и ако је за обоје било доста zgodних погодаба, па и сама окружна друмска мрежа, која је погуста, доста zgodно распоређена, и којој је Крагујевац раскрсница.“

На л. 12: „Она варошица (Аранђеловац) данас лепо напредује, а томе јој доприноси, нарочито много „кисела вода“, која се находи више ње, са свим испод Букуље.“

„У своје шанцу Рајић преклињаше људе да не беже, али страх беше јачи од његове молбе. Огорчен кукавичлуком и малодушношћу њиховом, и видевши како пропада и ово велико предузеће, он прегне да погине.“

На л. 13: „Турци навалише с новим силама, војска се српска и без боја распршта, и самога Карађорђа издаде и памет и јунаштво.“

„На северозападној страни, према ваљевском округу, граница иде доклекле Љигом, а кад остави ову реку, хвата се косе онога планинског ланца, који везује Рудник са Маљеном, и у коме је планина Суворбор, и на послетку, иде до под Маљен.“

„Рудник је извориште многим рекама, и ако већина њихова тече кроз овај округ само малом дужином.“

„Почем је народ доста танкога стања, то је и трговина слаба, па и трговаца омање.“

„У целоме се округу говори јужни говор српски, осем на мало места, где се говори источни.“

На л. 14: „У томе селу (Такову) има једна прквица, која је за другу буну српску оно, што је Орашачка шума за прву.“

„За све време прве буне, Милош је стајао у реду бољих војвода српских, али године 1813, када се та буна угаси, он се јавља у свој својој величини.“

„Милош виде да ни њега не чека ништа боље од целата, за то измакне вешто из

града и полети право у народ, који беше већ спреман, и чекаше само варницу па да плане. Та варница прсну код Таковске цркве, а укреса је Милош, речима, које чусмо у почетку. Срби дигоше и другу буну.“

„Ови успеси српског оружја, који су овако у брзо, један за другим стизали, учине, те Турци још исте године, с јесени, отпочну с Милошем преговоре. Преговори се прекидоше на томе, што Срби задобише некога удела у унутрашњој управи, и то тако, да наша из Београда заповеда Турцима а Милош да управља Србима.“

„Доцније у току времена, неки се великаши стану бунити против кнеза Милоша, и тако у Србији насташе немири.“

На л. 15: „Отуда је родом Јово Курсула, позната народна јуначина. Курсула није никада никаквом војском заповедао, јер у власти није находио никакве сласти, али то није ни мало сметало, да му име буде тесно везано са свима знатнијим бојевима прве буне, од почетка па до краја Но сва своја јуначка дела, надвисно је одважношћу коју је показао у боју на Варварину, год. 1810.“

На л. 16: „Ваљево доста напредна окружна варош, којој је у изгледу лепа будућност у свакоме погледу, јер је у сред околине, природом врло богате, и насељене вредним становништвом.“

„За то, кад Дахије земљом овладаше, он (Алекса Невадовић) беше први, на кога коцка паде, да од њих погине.“

„Онда је Илија Бирчанин, један од најодважнијих бравилаца народних за време Турака, којима је био три у оку, и кога су се прибојавали чак и у време њихове највеће силе.“

„Овде, на Забрежју, у то страшно време, зауставио је се кнез Милош, тадањи војвода, и рекавши познате нам већ речи, вратио се својој кући, да смишља и да ради не само како да смањи несрећу у коју народ западе, него како да га на ново поведе оној славној али далекој мети, за коју у оно време већ сви мислише да је недостижна.“

На л. 18: „Родна земља, лаки прелазив преко острва дринских, равло и пространо земљиште, све је то мамило војске да овуда прођу, па су се ту и сукобљавале и биле са непријатељским бојевима.“

На л. 19: „Лука није ни дотле миловао Турке, али се од тада ужеже у њему неугасни огањ мржње и освете, против ових тлачитеља народних, и само је чекао згоду, па да искали своје срце.“

„... Милош је показао, да је поуздања вредан био.“

На л. 20: „Како је (Лозница) на ударцу свакој сили, која је из Босне у Србију наваливала, то је око Лознице за време прве наше буне било много бојева с Турцима, који су тесно везани са именима најславнијих наших јунака, из онога доба.“

„Још у раноме детињству осетио је (Вук) вољу да прибележава народне песме и приче, па је то и радио, често и за стоком идући и мастилом, које би сам начинио, од барута у води размучена.“

„После оних несрећа, које сустигоше народ наш у 1813 години, Вук оде у Беч, и ту се пребијаше од немиле до недрага, тражећи кога, који би га могао упутити, како да дође до веће науке, за којом му срце једнако жуђаше. Срећа га намери на врло учена човека, на књижевника Копитара. Он га много поучаваше и на послетку га упуту, да у књигу српску унесе чисти народни језик Тиме је ударио темељ новој књизи српској, која га назва оцем својим Најзнатнија су му дела:“ и т. д.

На л. 21: „У планинској мрежи, којом је тако густо испреплетан овај округ, прилично се разноврсно распознаје један планински ланац, који полази од Повлена а свршује се у Голији.“

„Но у колико су све ове поменуће приреде јако оскудне, у толико је народ јаче пригралио сточарство.“

„Држи се коња доста, јер се сав увоз и извоз врши, готово једино, на коњима.“

На л. 22: „Човек одважан и неколебљив, а при том заузетан за свој народ, Медентије је још из раније морао пасти Турцима у очи . . .“

На л. 26: „Планински ланци и повијарци, које ова планина пушта, укрштају се по овоме округу врло разнолико, и, гледали било из тимочке равнице, било са какве подне висине, указују се човековоме оку у дивним сликама.“

„У рату нашем за независност, Турци беху захватили и опустошили највећи део

овога округа, али се прегнућем народним све брзо поправило.“

На л. 27: „Има и винограда доста, а вино, које у њима роди, у понеким крајевима не уступа својом добротом ни самоме крајинском.“

На л. 29: „Још чобанчетом док бијаше, код стада очева, у души се његовој (Вељковој) ужегла беше неугасна мржња према Турцима, тлачитељима српског народа. Мржња се та распали још јаче, када му они, једном приликом, попале Леновце, поред још неколико села у околини, и он остав без огњишта, мораде ићи у службу код другог.“

На л. 31: „У ранијим својим годинама Миленко дућанисаше у Пожаревцу.“

На л. 32: „За живота његова (Стевана Високог), овде је било средиште српске књижевне радње, где су седели учени људи онога времена (Ресавски преводници) и писали или са страних језика преводили књиге за цркве и школе.“

На л. 34: „Много народа из овог округа иде у печалбу, по Србији, Бугарији и Румунији, највише у Терамиције и кириције са биволима.“ —

На послетку, изразе: „Аустро-Мађарска“, „Израјиљци (Чивути)“, „буна“ — ваљало би заменити оним изразима, који се обично употребљавају; *Аустро-Угарска* (као што је словени зову); *Јевреји*; *устанак*.

3. Да се *изоставе* или *скрате* нека општа разлагања, која су за децу тешка, и то:

На л. 2: „Друмови. Што у којој земљи има више народа“ и т. д. — цела та алинеја да се скрати.

На л. 39: „Царевине, краљевине и кнежевине, све су то монархије“ и т. д. — да се та алин. скрати.

На истом листу: „Школа. Наш народ велики памет царује“ и т. д. — да се изостави цела та алин.

Исто тако да се изостави све оно, где се говори, шта „дете које сврши основну школу“, ваља да зна и уме.

На л. 40: прва алин. где се говори у опште о војсци, треба скратити.

То исто вреди за ону алин. (на др. страни), која говори о привреди. —

Сви ти наводи, као и друге ситне ствари, белешене су и у рукопису, и ја мислим, да све те поправке, ако би их Главни Просветни

Савет одобрио, може писац сам учинити, те се због тога ова ствар не би морала на ново претресати.

Што се тиче саме *садржине* овога дела, не треба ни да помињем, да је у томе меридаван сам писац, који је и у школи и у књижевности признат као стручњак у овој науци.

На послетку, што се тиче *награде*, која би се писцу издала у име откупа ове *инкларске књиге*, ја сам мишљења, да ово дело ваља наградити онако, као што се то чини и за остале учебнике основне школе — имајући при том у виду *тешкоћу* и *важност* овога рада.

30. Јануара 1885 г.

у Београду.

Ђ. ЂАКИЋ
професор

Главни Просветни Савет одлучио је: да се ова књига, која је написана да буде и за ђаке и за учитеље, не може усвојити. Треба да се напише засебна књига за ђаке, а засебна за учитеље. Она за ђаке треба да буде написана по програму, да буде мања и стилом удешеним за децу.

Референту одређено је 80 динара.

Потом је састанак закључен.

САСТАНАК ССЛXIII

13. Фебруара 1885. у Београду.

Били су: потпредседник *арх. Н. Дучић*; редовни чланови: *Јос. Пешић*, *Љуб. Ковачевић*, *В. Козаран*, *Драг. Плајел*, *Др. Л. Стефановић*, *Јевр. Илић*; ванредни чланови: *Јов. Ђорђевић* и *Пет. Никетић*.

Пословођа *Жив. П. Симић*.

I

Прочитан је и примљен записник 262. састанка.

II

Прочитано је *писмо г. министра просвете и црквених послова* од 10. Фебруара ов. год. ПБр. 1493. којим доставља Главном Просветном Савету делце г. Војслава Ж. Ђорђевића „*Наука о биљној ћелији*,” напомињући да му је то делце спровео г. д-р Јос.

Панчић са изјавом да је по његовом позиву израђено, и да стоји на висини данашње ботаничке науке, и да ће се и он сам служити њиме у својим предавањима, пошто у његовој „*Ботаници*“ изложена наука о биљној ћелији, одговарајући ступњу знања ботаничког онога времена, када је он писао своју „*Ботанику*,” не одговара данашњем ступњу те науке. Позива Главни Просветни Савет да да своје мишљење о томе делцу и награди за исто.

Одлучено је: да се делце наштампа, пошто је о њему сам г. д-р Панчић дао стручно мишљење и показао потребу истога, и да се награди са 120 динара од штампаног табака.

III

Прочитано је *писмо г. министра просвете и црквених послова*, од 11. Фебруара ов. год. ПБр. 1406, којим саопштава Главном Просветном Савету понуду Цемана и Лизенколба из Пилзена да лиферују извесну врсту таблица за употребу у основним школама. Шиљући и екземпларе тих таблица, пита Главни Просветни Савет за мишљење о истима.

Главни Просветни Савет одлучио је: да таблице испроба у школи г. П. Никетић па да реферује Савету о њиховим особинама.

IV

Прочитано је *писмо г. министра просвете и црквених послова* од 11. Фебруара ов. год. ПБр. 1536. којим доставља Главном Просветном Савету „*речник биолошко-морфолошко-физиолошких, минералогских и палеонтолошких назива српских*“ од г. Тасе Стојановића, да га Савет прегледа и да каже своје мишљење о грађи и плану као и о потреби такога речника.

Одлучено је: да г. Бура Козарац и г. Јов. Ђорђевић проуче то питање и да Савету поднесу своје мишљење о свему што иде у тај предмет.

V

Прочитано је *писмо г. министра просвете и црквених послова* од 13. Фебруара ов. год. ПБр. 1593. којим доставља Главном Просветном Савету *Буквар г. Светозара Арсенијевића* који је он поднео на основу објављеног стецаја, и како ће се без сумње пријавити још писаца са својим Букварима, позива Савет

да одреди лица, која ће све те Букваре прегледати и оценити, и којима ће се све шиљати, како који буде поднесен, а реферати да не буду подношени на сваки Буквар засебно, него на све уједанпут, када рок стецају истече.

Одлучено је да та лица буду г. Јован Миодроговић и г. Д-р В. Бакић, и да се њима шиљу сви Буквари на оцену и реферовање.

VI

Саслушано је мишљење наставног одбора о квалификацији г. Ђорђа Рокнића из Прага.

Одлучено је: да г. Рокнић има квалификацију за предавача математике и физике у нашим средњим школама, јер је поднео уверење да је и тамо добио право на полагање профес. испита.

VII

Саслушано је мишљење наставног одбора о квалификацији г. Јосифа Бенеша из Прага.

Одлучено је: да се г. Бенешу не може признати квалификација за предавача у нашим средњим школама, јер није поднео доказ да има право на полагање државног (проф.) испита у својој земљи.

VIII

Пошто су Правила о оцењивању владања и похођењу школе и цркве дефинитивно свршена и од г. министра просвете и црквених послова усвојена и прописана, дотерана су према њима и Правила за давање благодејања у средњим школама.

Одлучено је да та Правила буду, као што гласе:

П РА В И Л А

О БЛАГОДЕЈАНЦИМА СРЕДЊИХ ШКОЛА

А. Услови за добијање државног благодејања

Чл. 1.

Државно благодејање добијају у средњим школама ученици сиромашног стања који из наука и вештина које уче и из владања имају онаке оцене какве се прописују овим Правилима.

Чл. 2.

За сиромашне сматрају се они ученици којима родитељи (или: који и сами) немају

никаква непокретног имања, нити пак ма какве зараде или ма каква прихода, а тако исто за сиромашне сматрају се и они, који, и ако имају каква имања, прихода или какве зараде, немају то у оној мери, која је потребна за издржавање за време школовања.

Чл. 3.

Сиромашно стање своје или својих родитеља дужан је сваки који моли за државну помоћ доказати, у почетку сваке школске године, општинским уверењем.

То уверење издаје општински одбор, а потврђује га општинска и полицијска власт. И једна и друга потврђује не само да је општински одбор дотично имање оценио и уверење издао, него и да је одборска оцена савесна и истинита.

У сваком таквом уверењу има се изложити:

а.) Цело непокретно имање дотичнога лица и означити вредност сваком делу непокретног имања за се, а тако исто, колики приход доноси то имање на годину и има ли на њему каквих терета и колики су исти.

б.) Колико ко има крушне и ситне стоке и колико сва вреди.

в.) Колико има деце господар имања и да ли му се које и где школује.

г.) Ако је имање задругарско, онда изложити број глава задругарских и њихове чељади.

д.) Колико порезе плаћа свака пореска глава у кући с напоменом, у коју је класу увршћена и колико свега има пореских класа у дотичној општини.

ј.) Ако се родитељ или задругар бави трговином, занатом, или ма којом другом радњом, где долази и давање новаца под интерес, онда се у уверењу има назначити и целокупни приход годишњи од трговине заната, радње или од капитала који је дат или се може дати под интерес.

е.) Ако родитељ има плату, пензију, или ма какву помоћ из државне касе, онда се у уверењу има напоменути количина и тог годишњег примања. И

ж.) Ако дотично лице има имања у другој којој општини, и о томе се мора засебно уверење поднети.

Примедба. Кад разрез данка буде удешен по новом закону о порезу, онда ће се имовно

стаће доказивати одостовереним изводом из пописних књига и према податцима, који се одатле повадити могу, те ће отнасти у неколико оно што се тражи тачком под *д* овога члана.

Чл. 4.

Осим доказа о сиромашном стању, које — према поднесеном уверењу, а у смислу члана 2. ових Правила — оцењује професорски савет, сваки благодејанац:

I У гимназијама, реалкама и у Вишој Женској школи.

Не сме имати ни у једном двомесечју из научних предмета више од две *добре* оцене (искључујући сваку другу мању) а из вештина ни *једну слабу* или *рђаву* оцену.

II У учитељским школама

Не сме имати у једном тромесечју (односно у двомесечју) из научних предмета више од три *добре* оцене, искључујући сваку другу мању, а из појединих вештина најмање оцену *добар*.

III у Богословији

Мора имати свакога двомесечја *одличних* или *врлодобрих* оцена више по *добрих*, искључујући сваку *слабу* или *рђаву* оцену.

Чл. 5.

У научне предмете рачунају се:

а) у нижим и вишим гимназијама сви они који су побројани, од 1. до 10. закључно, у наставном плану од 20. Августа 1881 год. ПБр. 5455;

б) у реалкама сви они, који су побројани од 1. до 19. закључно, у наставном плану од 20. Августа 1881 год. ПБр. 5456;

в) у Вишој Женској школи сви они, који су изређани у члану 5. закона о уређењу Више Женске школе од 19. Јануара 1879 год. од 1. до 13. закључно, и поред тога још један страни језик (в. другу алинеју истог члана).

г) у учитељским школама сви, осим цртања (с краснописом), певања (светског и црквеног) с црквеним правилом и војног вежбања.

Чл. 6.

1) У почетку сваке године школске, за прва два (односно три) месеца, да је се бла-

годејање по оценама од минуле школске године, како за успех тако и за владање. У течају пак школске године издавање благодејања за два (три) месеца у напред управља се што се тиче оцена из наставних предмета по онима, које су добивене у претходном двомесечју (тромесечју), а што се тиче владања, по условима који су ниже на свом месту изложени.

2) У I разреду *учитељских* школа, за прва три месеца, могу добити државно благодејање само они ученици, који поред доказаног сиромашног стања свог или својих родитеља имају у сведочанству које донесу из школе у којој су се дотле учили, најмање оцену *добар*, из сваког наставног предмета. При избору имају првенство они који донесу боље оцене. Ако су такви ученици пре тога били учитељи основних школа, од њих се тражи да су за свој рад у школи за последњу годину оцењени најмање оценом *добар*. Ученик који пређе у први разред учитељске школе, не непосредно из којег средњег завода, већ који долази ма с које друге стране, не може се одмах примити за благодејанца него тек по истеку првог тромесечја, ако проф. савет нађе да је достојан државног благодејања, по овим Правилима.

По истеку прва три месеца важе како за државне благодејанце I разреда учитељских школа, тако и за читаву школску годину у старијим разредима прописи, који су изложени у 4. члану ових Правила.

3) У *Богословији* може добити државно благодејање у I разреду за прва два месеца онај ученик, који поред доказаног сиромашног стања свог или својих родитеља има у поднесеном сведочанству школском у општем резултату оцену из научних предмета најмање *три и по*, а из појединих вештина најмање оцену *добар*. При избору бољи имају првенство. За оне који долазе из учитељске службе или с које друге стране, а не непосредно из школе, вреди све оно што је у овом члану за благодејанце учитељске школе прописано.

Чл. 7.

По свршетку свака два (односно три) месеца, професорски савет прегледа оцене оних ученика који се моле за државну помоћ или који већ уживају државно благодејање, па,

према томе и осталим прописима изложеним у овим Правилима, доноси своје одлуке о давању, даљем уживању, повишавању или одузимању државног благодејања.

Чл. 8.

Поред услова, који се траже од сваког благодејанца односно оцена из наставних предмета, сваки државни благодејанац у свима средњим школама мора имати из владања и похођења школе и цркве *прве две* оцене које су прописане Правилима за оцењивање владања и похођења школе од 4. Фебруара 1885. године, ПБр. 1210.

При избору имају првенство онет они који су бољи по владању.

В. Губљење благодејања

Чл. 9.

Државно благодејање губи благодејанац:

Чим у једном двомесечју или тромесечју не постигне из наставних предмета онаке оцене, каке су прописане чланом 4. ових Правила, и чим буде кажњен од директора (ректора, управитеља, управитељке) као старешине или саветском одлуком. Губитак благодејања рачуна се од дана изречене одлуке или како професорски савет буде наредио.

В. Добијање благодејања поново

Чл. 10.

Ако који благодејанац изгуби државну помоћ због недовољних оцена из наставних предмета, може је поново добити по истеку сваког двомесечја (или тромесечја), чим се поправи у учењу, ако само има упражњених места благодејаначких.

Ако је државно благодејање ко изгубио због свог понашања, може га поново добити чим истече време за које изречена казна утиче на оцену из владања по Правилима за оцењивање владања и похођења школе и цркве од 4. Фебруара 1885. год., ПБр. 1210. (види тачку 3. истих Правила), ако се само још налазило буде новчаних средстава на расположењу.

Чл. 11.

Државно благодејање не могу уживати ученици који понављају разред. Они пак бла-

годејанци, који су за извесне кривице били одлучени за неко време од школе, па до године поново буду примљени или помиловани, не могу добити државно благодејање по други пут у истом разреду за све оно време, за које су га једном уживали, нити могу поново се уврстити у ред благодејанаца све донде, докле се професорски савет не увери да су се доиста у своме владању поправили.

Г. Величина благодејања

Чл. 12.

Благодејање се издаје у средњим школама на крају свакога месеца.

Оно износи месечно највише:

I у гимназијама и Вишој Женској школи:

у III разреду до 12 динара,
" IV " " 15 "
" V " " 20 "
" VI " " 25 "
" VII " " 30 "

II у реалкама:

у III разреду до 15 динара,
" IV " " 20 "
" V " " 25 "
" VI " " 30 "
" VII " " 35 "

III у учитељским школама:

У IV разреду 50 динара, а у нижа три разреда по 20 (половина) и по 40 (цело благодејање) динара. Највеће благодејање (од 50 динара) могу имати *одлични* ученици из млађих разреда.

Савет професорски одређује колико ће благодејање који благодејанац у I, II и III разреду имати, обзирући се при том на успех у наукама, на владање и имовно стање дотичног ученика.

Преко године може професорски савет појединим благодејанцима и повишавати благодејање, т. ј. место мањег које је дотле уживао дати веће ако би се десило да који изненадно више осиромаша или то заслужи својим одличним успехом у наукама и својим примерним владањем.

IV у Богословији државно се благодејање даје у природи. При избору благодејанаца, нарочито у I разреду, најсиромашнији

претпостављају се мање сиромашним при иначе једнаким условима (способности, вла дању, прилежању и т. д.)

Чл. 12.

За време великог одмора школског даје се државно благодјејање само у учитељским школама и то у напред за два месеца, на име путна трошка и издржавања. При том поступа професорски савет овако: благодјејанцима, који немају ни имања ни икога свога код кога би могли бити за време одмора, или којима породица или родбина не живи у Србији, или који су тако болесни да им је потребно лечење, скопчано с трошковима, даје се у име путног трошка и издржавања двомесечно благодјејање у оној цифри у којој су га дотле уживали.

Онима који имају отићи својој кући или родбини, даје се на име благодјејања за време школског одмора онолико колико професорски савет нађе за умесно према даљини места и имовном стању дотичног благодјејанца, рачунајући при том просечно по 40 динара за оба месеца.

Ученици најстаријег разреда који су као благодјејанци довршили учење и положили испит *учитељски*, добијају у име путна трошка у напред једномесечно благодјејање колико су у последњој години имали.

Ученици гимназија и реалака који полажу испит зрелости, и који га положе имају благодјејање до краја Јуна.

Опште напомене

Чл. 14.

1. При избору благодјејанаца, школске старешине и професорски савети имају нарочито пазити да се значај и углед државног благодјејања очува што боље може. Према томе и један и други имају строго пазити при самом избору на све што је овим Правилима предвиђено, као и на друге прилике које нису предвиђене а косиле би се било с овим правилима било с општом намером давања државне помоћи. За све неправилности и неуредности, које би се откриле, одговорни су како старешине школе, тако и сви који су учествовали у пословима давања државне помоћи.

2. Ова Правила ступају у живот од 1. Марта ове године у свему, осим прописа изложених у члану 3. ових Правила, који ће се отпочети примењивати почетком идуће школске године.

3. Кад ова Правила ступе у живот, престају важити сва досадашња наређења у погледу добијања и губљења државног благодјејања.

С тим је састанак закључен.

ГОДИШЊИ ИЗВЕШТАЈИ СТАРЕШИНА СРЕДЊИХ ШКОЛА

ЗА 1883-4. ШКОЛСКУ ГОДИНУ

XVIII

Лесковачке ниже гимназије

Господину министру просвете и црквених послова

Услед извесних претписа част ми је известити г. министра о лесковачкој нижој гимназији за 1883-4. школску годину.

1. Да је поступило наведене године ученика и ученица у поједине разреде и то:

а. у I разреду 37 ученика и 7 ученица и понављајући разред 7 ученика и 3 ученице, свега 54 ученика и ученице;

б. у II разреду 21 ученик и 4 ученице и 3 ученика понављајући разр., свега 28 ученика и ученица;

в. у III разреду 20 ученика и 1 ученица, свега 21 ученик и ученица, и

г. у IV разреду 10 ученика и 5 ученица, свега 15 ученика и ученица, што све

скупа износи у сва четири разреда 118, од којих су 98 ученика и 20 ученица;

2. да је од наведеног броја ученика и ученица у течају школске године напустило школу и то:

а. у I разреду 10 ученика и то махом због огромне и несносиме сиротиње, отишао на разне занате и да се цене (у службе), а остало их је у том разреду до краја школске године свега 34 ученика и 10 ученица, или скупа 44 ученика и ученица;

б. у II разреду у течају школске године напустио је само један школу због несносиме сиротиње, и један пред испите, што није хтео да остави дуван ни да издржи одређени му разредним старешином дан затвора, те их је остало 22 ученика и 4 ученице, што скупа чини 26 ученика и ученица;

в. у III разреду од 20 ученика и 1 ученице, свега њих 21 ученик и ученица није ни једно напустило школу, те их је толико и свршило наведени разред, и

г. у IV разр. од 10 ученика и 5 ученица, још одмах у почетку школске године, напустио је школу и отишао на занат један и то међу првим, ученик, који је у свему био одличан и врло добар, само с тега, што је увртио био у главу да је „за науку неспособан,“ те их је остало у наведеном разреду свега 14 од којих је било 9 ученика и 5 ученица; свега дакле у сва четири разреда било је наведене године 105, од којих је 85 ученика и 20 ученица;

3. да су сви научни предмети били заступљени целе школске године, па и вештине осим музике и нотног певања;

4. да су предавања тачно почета прописаног 1. Септембра, у своје време сви предмети и свршени и поновљени до испита и ако је било обуставе предавања у I раз. 22 и у II разреду 8 дана због наопавака зграда, у коме је смештена десковачка нижа гимназија као што је о томе у своје време

извештаван г. министар нарочито 27. Септембра Бр. 297. и 12. Октобра Бр. 316. 1883. године, те је тако издангубљено свега 30 дана и један је дан дат за мајалос свима разредима, што износи дангубе свега 31 дан, од којих 23 спадају на I разред, 9 на II и по један на III и IV разред;

5. да су целе године уредно најпре према саветској одлуци, а после претпису г. министра давани писмени задатци у сва четири разреда, а најпре из свију а после само из прописаних предмета, ови прегледани, оцењивани и све што треба о истима рађено;

6. да због оскудице у свима природним кабинетима, па и у појединим апаратима и справама и ако је наставник природних наука изводио своје ученике 3—4 сата у околину, наставник Космографије два пут показивао им звезде, из оних наука није поцрпљен никакав стварни резултат за ученике, јер ће они све оно, што су на памет научили, за најкраће време заборавити;

7. да је Геометријско цртање због неспецијалности г. наставника, предавано само као вештина, а не и наука, те и од њега ученици неће имати никакве користи;

8. да је у овом заводу велика тешкоћа још и са Српским Језиком и Историјом Срба, док на против ученици свију разреда показују велику вољу за све оне науке, које имају ма каквог односа са њиховим спекулативним духом, а нарочито Аритметика, Немачки Језик, Земљопис, па због своје претеране стрпљивости и из малена навикнутости на рад и слободоручно цртање, а код ученица још и женски радови, те се ови и цртежи могу одиста и похвалити, а и за узор другим равним заводима ставити;

9. да је библиотека десковачке ниже гимназије, и ако још у многим заостала, ипак доста добра;

10. да су испити у одређено време држани са свом збиљом и тачношћу, ста-

рајући се да сваки ученик буде пропитан из *целог* предмета, а не појединих одељења (партија) при чему може бити и наставничке шпекулације у питањима лакших одељења слабијих ученика, а тежих бољих, у редом питању и настављању предмета и т. д., ради чега би ваљало једном г. министар да изда опширније упутство за исте и т. д., те да се свуда и на свима предметима подједнако поступа.

11. да је од ученика по разредима свршило исте, и то:

а. у I разреду од 34 ученика и 10 ученица, који су полагали испите, прешло је њих 24 ученика и 9 ученица у старији разред, свега њих 33 ученика и ученица, а 10 ученика и 1 ученица остаје да понове разред због показаног недовољног успеха за прелаз;

б. у II разреду од 24 ученика и 4 ученице прешло у старији разред 23 ученика и 2 ученице, свега њих 25. А један ученик због недовољног успеха за прелаз у старији разред, остао је да понови исти разред, а две ученице такође су остале да понове исти разред, што нису дошле да понове из по једног предмета испите и што су напустиле школу;

в. у III разреду свих је 20 ученика и 1 ученица прешло у старији разред, и

г. у IV разреду од 9 ученика, 7 су свршила овај разред, а двојца су остала да исти понове због показаног недовољног успеха, а од 5 ученица све су свршиле овај разред и са оних 7 ученика и завод;

12. да је:

а. у I разреду овај свршило њих 7 са *врло добрим* и 27 са *добрим* успехом;

б. у II разреду да су овај разред свршили 2 са *одличним*, 8 са *врло добрим* и 18 њих са *добрим* успехом;

в. у III разреду 2 са *одличним*, 4 са *врло добрим* и 15 њих са *добрим*, и

г. у IV разреду њих двоје са *одличним*, седморо са *врло добрим* и четворица са *добрим* успехом;

13. да је осим наведених редовних ученика приватно полагало испите, и то:

а. из I за II разред њих двојца, те су и положили са *добрим* успехом;

б. из III за у IV разред 1, па је нао и остао исти разред да понови, и

в. из IV разреда њих двојца, те су овај разред и свршили са *врло добрим* успехом.

Дакле од 110 редовних и приватних ученика и ученица њих је 6 са *одличним* 29 са *врло добрим* и 69 са *добрим* успехом испит положило;

14. да је директор овог завода, ове као и прошле две школске (1880-81., 1881-82.) године, а да би што више ученици и ученице лесковачке ниже гимназије омилиле свој језик и народност и добили што више воље и љубави за рад, узајамно развијање и потпомагање, настао, те су они на својим забавама о недељама и празницима, и то:

а. ученици I и II разреда научили на памет 154 најодабраније наше народне јуначке песме и пред свима својим друговима, из сва четири разреда, само њих 140 изговорили, те је толико разних догађаја изнесено и престављено ученицима из прошлости српске, које је могао сваки ученик, ако је моле мало пазио, бар у основима запамтити,

б. из III и IV разреда које сами саставили разне беседице, махом описе својих места и каквих виђених и запамћених догађаја, а које опет преписали народне разне приче, 52 од којих је њих 59 изговорено и прочитано пред свима својим друговима, те су се тиме у језику и умно дотеривали;

в. што је још најважније, сви су ученици из сва четири разреда научили 100 разних и из свију крајева српских најодабранијих народних и патријотских појетских

песмама, од којих су њих 92 и испевали на својим наведеним забавама, те се тако сада ове не само по свом Лесковцу и његовим свима улицама и готово кућама певају, но што је од неоцениме користи, ове песме истискују из употребе разне до сада певане, па и по најотменијим кућама, са стране донесене кафанско-сокачке, које су као неке новости биле ухватиле подубок корен;

15. да је било појединих изостанака од часова г.г. наставнина, које даваним осуствима, које због болести, али се директор старао да се сви ови изостанци надокнаде, што је и учињено, те је и сам надокнадио и својих 18 дана боловања у школске и 12 дана у празничне дане;

16. да су ученици сва четири разреда, користећи се новим школским законом, ове школске године чинили још више изостанака по прошле, те би ваљало, као што је потписани и лане наводио, наћи ма каквог лека и наведени школски закон поправити.

Тако је учињено у сва четири разреда 7660 изостанака од школе и цркве, од којих су 4883 оправданих а 2777 неоправданих, од којих на:

а. I разред спада 1684 оправданих а 1896 неоправданих, дакле на сваког ученика по $39\frac{7}{43}$ оправданих и по $44\frac{4}{43}$ неоправдана, јер само један ученик првог разреда, Стојан П. Лазић; као једини у сва четири разреда није учинио ни један оправдан и ни један неоправдан изостанак од школе и цркве за ову школску годину, те је јавно на Петровдан за то похваљен; на

б. II разред 1232 оправдана и 248 неоправданих дакле на сваког ученика по $47\frac{5}{13}$ оправданих и по $9\frac{7}{13}$ неоправданих изостанака; на

в. III разред 1672 оправдана и 255 неоправданих, дакле на сваког ученика по $79\frac{13}{21}$ оправданих и по $12\frac{1}{2}$ неоправданих изостанака; и на

г. IV разред 296 оправданих и 378 неоправданих, дакле на сваког ученика по $21\frac{4}{8}$ оправданих и по $26\frac{6}{8}$ неоправданих изостанака;

17. да је наведене школске године кажњено сачетски:

а. четири њих због боја;

б. четворица због својевољног тумарања по околним селима;

в. петорица због непослушности и упорства;

г. њих стотина и то све махом једних и истих за неоправдане изостанке од школе и цркве, свега 113 ученика са 459 дана затвора, те на сваког и пада по $7\frac{7}{113}$ дана затвора, и

д. њих двојица исклучењем на годину дана са правом полагања испита;

18. да се наведени затвор не може узети друкчије, него само затвор на хартији, јер овај није ни један ученик издржао како треба, што на свима зградама лесковачке ниже гимназије нема никаквог затвора;

19. да је, да би се колико толико доскочило крајњој сиротињи и оскудици ученика лесковачке ниже гимназије, директор истог завода, као и лане, завео ђачку узјамну потпомажућу дружину, те је ова које поклонима у разним школским потребама, које сакупљеним новцима, набавила и сиротним ученицима, сва четири разреда, а који нису били ни општински ни државни благодејанци, раздала: 1032 табака писаће хартије, 32 табака цртаће хартије, 144 пера, 8 држаља за пера, 26 плајвазова, 11 комада гуме и 2 стаклета мастила.

Од свију даровалаца највише је подарио пок. владика нишки, Нестор.

Тако исто наставници лесковачке ниже гимназије са месним општинским судом, давали су забаву у корист сиромашних гимназиста, те су од новца отуд добивеног

а. за 161 динар купили и раздали ученицима сва четири разреда разног цртаћег прибора и потреба, и

б. летњим оделом оденули 15 ученика и 3 ученице;

20. да наведене школске године сиротиња лесковачке ниже гимназије није тако срећна била као прошле две школске године, те ју је само г. Душан Сабовљевић, жељезнички инжењер, обдарио са својим употребљаваним барнама за гимнастику, и

21. да је и ове школске године држава трошила 40 динара на своје благодјејанце из III и IV разреда, а општина лесковачка опет по 60 и по 64 динара на своје благодјејанце из сва четири разреда.

Бр. 302.

12. Септембра 1884. године,
у Лесковцу.

Директор лесковачке ниже гимназије

М. С. МИЛОЈЕВИЋ

XIX

Ваљевске ниже гимназије

Господину министру просвете и црквених послова

Управа ваљевске ниже гимназије част има поднети г. министру свој извештај за 1883-84. школску годину о наставничком раду у школи и целокупном стању завода.

I 0 школској згради

Стање школске зграде у толико је боље сада него што је у лањском извештају казано у колико је двористице раскрчено измештајем општинских кошева, и што су с лица згради измакнуте неке пиљарнице те подигнута калдрма на њихову месту и околина. Тако се д' било мало више чистине и уклонила једна сметња испред школе — воће испред деце. Справе гимнастичке од добре грађе и лепо саграђене подигнуте су на школскоме двористику и у томе је сав

бољитак који се ове године могао постићи. Сва остала обећања општинска остала су неиспуњена. На првом месту томе је узрок често мењње главаретва општинског. То је узрок те ни она једна соба, тврдо обећана од стране општине, није уступљена гимназији лане о Митрову дне, јер је друга личност заузела место онога председника општинског, који је дао реч да ће ту собу уступити тада. Други председник није хтео да зна о обећањима својег предходника. Трећи је вољан све учинити, али како је дао оставку на звање то му је тешко улазити у послове који се не могу одмах извршити, само ће мало нешто оградице дати да се подигне око гимнастике. О шути за дрва, о насипању и преграђивању школскога двористица, као и о уступању гимназији још двеју соба, за хемијску лабораторију и за јестаственичку доста умножену збирку нико за сада и не мисли. Сувота за зимње гимнастицирање да се и не помиње. У Октобру ове године биће три године како се подмирица ових потреба тражи од општине. И општина је вазда увиђала да их треба подмирити и обећавала их подмирити. Неке се не моглоше извршити што не беше у општинском буџету предвиђених сума на ове потребе. Садашњи председник обећава увести једну суму у буџет општински на ове подмирице. Но ово је само лепо обећање које, када се он разреши од председништва на које је већ поднео оставку, може проћи као и сва досадашња обећања.

II 0 наставницима

Наставника за предавање стручних наука било је ове године само до половине Јануара 7, па је тада један отпуштен из државне службе. Његово место није никако попуњено, а његове предмете примили су други спремни наставници. Само је од тада цртању слободоручном и краснопису смањен број часова испод броја одређеног наставним

планом. Наставник математичке групе об- државао је с једним часом недељно сло- бодно цртање, а наставник Српског Језика руководио је краснопис такође једним часом недељно. Тако је, очекујући да се постави учитељ краснописа и цртања слободног, до- вршена ова школска година са 6 наставника стручних наука. За телесно и војно веж- бање било је два наставника: један официр и један наредник. Свега је дакле радило до Јануара њих 9 а до краја године 8 наставника.

Дужег осуства од дужности није ни један наставник течајем ове године тражио. О изостанцима наставника због спрешних домаћих послова или малотрајне болести извештаван је г. министар у месечним из- вештајима, па је све оваке изостанке као и тродневно осуство једног наставника ува- жио. Исто тако извештен је г. министар у своје време да је директор гимназије ове боловао до 40 дана у Фебруару и Марту ове године. Ово боловање и ранији одлазак његов у преглед основних школа, учинили су те предмете своје у неким разредима није могао поновити ни једном.

Нова школска година такође чека да кој се одреди учитељ за цртање слободо- ручно и за краснопис, као што одавно по- гледа и на постављење учитеља за музику и певање.

Толико о наставницима.

III 0 ученицима¹⁾

Течајем године добијали су ученици на свака два месеца оцене из предаваних пред- мета као што је прописано § 20. закона о устројству гимназија.

Само из Геометријског Цртања неколико ученика првог разреда нису добили оцене за Септембар и Октобар из разлога тога што се свагда почетком године потроши

више времена само на упознавање ученика са предметом него на пропитивање.

За одличан или врло добар напредак у наукама и законито владање награђено је по свршеним годишњим испитима при- ликом петровданске свечаности 18 ученика и ученица.

У награду су давале књиге које је г. ми- нистар амо послао на ову цел, а наиме: „Србадија“, „Отаџбина“, „Основи лепоте у свету“, „Листићи“ и „Одисеја.“

IV 0 ученим предметима

1. *Математичка група предмета* пре- давана је у опсегу наставног програма и то: Алгебра по учебнику г. Ст. Марковића, и службом синтетичне и аналитичне методе, предавања су свршена у другој половини Марта; Рачуница по Мочникову учебнику довршена у I разреду пре половине Марта, у II разреду друге половине истог месеца, у III разреду у првој половини Априла; Геометрија, диктирана по наставниковим из- рађеним предавањима састављеним по разним новијим писцима на десет рукописних та- бака, предавања довршена у другој половини Априла; Цртање Геометријско, диктирано по наставниковим израђеним предавањима, довршено у I разреду у првој половини Марта, у II у другој половини Марта, у III у другој половини Априла.

По свршеним предавањима понављате су теже партије из сваког предмета све до годишњих испита.

Напред је казано да је овај наставник од половине Јануара одржавао једним часом недељно и предавање слободоручног цртања, па је и у том предмету постигнут добар успех.

2. *Природне науке* са Физиком и Хе- мијом предавао је до половине Јануара један наставник којег је од то доба за- менио други. Сви они предмети предавани су потпуно у обиму наставних програма, и

¹⁾ Види таблицу на 216. страни.

Општи преглед по разредима

ТЕК. БРОЈ	У Ч Е Н И К А	У С П Е Х				С В Е Г А																
		IV РАЗРЕДА					III РАЗРЕДА				II РАЗРЕДА				I РАЗРЕДА							
		Одличан	Врло добар	Добар	Слаб	Рђав	Одличан	Врло добар	Добар	Слаб	Рђав	Одличан	Врло добар	Добар	Слаб	Рђав	Одличан	Врло добар	Добар	Слаб	Рђав	
1	Уписало се почетком и течајем године	11	38	42	46	137																
	Оставило школу течајем године	2	4	3	7	16																
	Изашло на испите крајем године	9	34	39	39	121																
	Прешло у старије разреде	9	30	35	35	109																
	Понављају испите из предмета	—	7	11	10	28																
	Понављају разред	—	4	4	4	12																
2	Одличних	1	1	3	1	6																
	Врло добрих	5	9	5	12	31																
	Добрих	3	20	27	25	75																
	Слабих	4	4	4	4	12																
	Рђавих	—	—	—	—	—																
3	Владали се по закону	7	32	29	27	26																
	« не у свему по закону	2	2	9	10	23																
	« не по закону	2	2	4	9	17																
	Изгнани	—	2	—	—	2																
4	Из Српског Језика испит понављају	—	—	2	2	4																
	« Немачког Језика « «	—	4	6	5	15																
	« Рачуна « «	—	2	6	3	11																
	« Јестаственице « «	—	—	3	2	5																
	« Геометрије « «	—	—	—	2	2																
	« Физике « «	—	2	—	—	2																
5	Оправдали изоставке	6	1	1	1	9																
	Имају мање од 10 изостанака	3	23	24	27	77																
	Преко 10 непоправданих	—	10	14	11	35																
ПРЕДМЕТИ	У С П Е Х																					
	IV РАЗРЕДА				III РАЗРЕДА				II РАЗРЕДА				I РАЗРЕДА									
6	Наука Хришћанска	4	5	—	—	—	6	12	16	—	—	—	7	19	13	—	—	6	21	12	—	—
	Српски Језик	1	5	3	—	—	1	9	21	3	—	—	3	4	29	3	—	2	9	26	2	—
	Немачки Језик	1	1	3	—	—	2	7	24	5	—	—	2	3	26	5	—	4	13	19	2	1
	Земљопис	4	5	—	—	—	5	14	14	1	—	—	3	14	22	—	—	2	15	22	—	—
	Јестаственица	1	3	5	—	—	4	11	18	1	—	—	3	3	29	4	—	3	5	27	3	—
	Математика	1	2	6	—	—	1	10	19	4	—	—	1	4	29	5	—	3	12	20	4	—
	Геометрија	1	4	4	—	—	1	18	14	1	—	—	1	12	23	3	—	3	12	10	5	—
	Историји Срба	2	5	2	—	—	4	8	21	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Хемија	2	4	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Физика	—	—	—	—	—	1	8	21	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Цртање	1	9	2	—	—	1	19	13	1	—	—	—	10	19	10	—	—	25	10	4	—
	Краснопис	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	10	26	2	—	—	13	20	5	—
	Телесно и војно вежбање	9	—	—	—	—	3	23	8	—	—	—	3	17	19	—	—	5	19	19	—	—

WWW.UNIL.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

то: Познавање човека, по учебнику Љ. Миљковића, допуњаваном местимице изводица из Зоологије д-ра Панчића и наставничким прибелешкама са Велике школе о Анатомији, Физиологији, и Дијететици и објашњавањем делом: *Die inneren Theile des Menschen von Theodor Eckhardt* и књигом: *Der Bau des menschlichen Körpers*, као и показиваним при предавању моделима од гипса који представљају плућа са срцем и крвним жилама, грљан, мозак, кожу, по главе са мишићима, живцима, жилама и жлездама на њој, око и уво, и анатомским дуварским сликама Фидлеровим које представљају костур човечији са мозгом, мождинама и дробом и цревима, затим одвођењем ученика у кланицу на разматрање говећих плућа, срца, ока и мозга свињег, донашањем у школу тих органа животињских и т. д. довршено почетком Маја; *Ботаника*, по Флори околине Београда, од Панчића, помоћу које су ученици учили одређивати поједине биљне врсте и фамилије, а нешто и по биљарству Покорнога с поправљеним терминима према Ботаници Панчићевој, по диктанту од једног табака из дела: *Ausländische Culturpflanzen* и показаним сликама културних биљака, које не расту у околини, извођењем ученика у поље, при чему су они саставили сваки за се хербаријуме од по 60—100 биљака, — довршена почетком Маја; *Зоологија*, по Црногорчетовој Зоологији и прибелешкама из аналитичког и систематичког прегледа животиња у крајевини и Бескичмењацима од др-а А. Докића, Зоологије др-а Панчића и Ваенитца, упознавајући ученике са спољним обликом и унутрашњом грађом животиња појединих класа доношењем извесних крупнијих представника на часове где су рашчлањивани са инсектима, са развићем црева паразита, нарочито онима што живе у човечијем цревном каналу, показујући кроз микроскоп на парчету грумуљичава

меса природни заметак пантљичаре као и на сликама, извођењем ученика у поље где су ученици накупили сваки за се лене збирке инсеката научени како се исти могу очувати, као што су видели и како се испуне тице и сисари, гледајући када то чини наставник у својем кабинету, — довршена у другој половини Маја; *Минералогија*, по почетницама природних наука, допуњујући их из Минералогии и Геологије од др-а Панчића и својих прибележака са Велике школе, показивањем минерала и стена које се програмом бележе за ову науку, — довршена крајем Маја; *Физика*, по Физици М. Петровића, допуњаваној према програму из Физике Тарна и Ваенитца, а објашњаваној чињеним опитима помоћу апарата које ова школа има и цртежима на табли, при чему су ученици видели опите сочивом, цепање беле светлости пропуштене кроз призму, упознали се с луном и микроскопом, мрачном комором и чаробним фењером, вештачким магнетом и његовом јачином, компасом, електрицитетом изведеним смољном и стакленом шипком и електричном машином и т. д. као што су видели и како постаје електрицитет од хемијског рада помоћу елемената са цинком и бавром, идењем у телеграф упознали су се са деловима телеграфа с допуштењем руковооца телеграфског где им је наставник поменуо и о телефону и другим електричним справама, — довршена почетком Јуна; *Хемија*, по Хемији М. Петровића, допуњаваној из Хемије С. Лозанића, професора Вел. школе, показујући ученицима калијум и натријум у металном стању и доста успешне опите са истима, и остале метале у природном стању у колико их је школа имала, произвођењем неких соли, легурама и амалгамима, физичким и хемијским особинама метала и њиховом употребом, — довршена почетком Јуна.

3. *Наука хришћанска*, предавана у наставног програма у сва четири разреда, довршена предавања до 1. Фебруара, па настала понављања, у осталом стоји о њој оно, што је у извештају од прошле године казато.

4. *Језике српски и немачки* предавала су два наставника, а онај Српског Језика и Историју српског народа, сва три предмета обделана у обиму наставних програма, и то Српски Језик по учебницима г. Стојана Новаковића, при чему се у првом разреду морало у потпуност програму што и дописати на једном рукописном табаку, — предавања довршена у I разреду крајем Априла, у II у половини Фебруара, у III крајем Маја, у IV у половини Маја. Ради налажења примера за синтактична правила ученици IV разреда упућивани су на народне песме чиме су се лепо помагали; Немачки Језик у I разреду, по немачком буквару Ст. Поповића и првом делу Траутове немачке граматике од Ст. Поповића, — довршен у трећој десетици Априла, у II разреду по првом и другом делу Траутове немачке граматике, — довршена предавања крајем прве десетице Маја, у III разреду по Траутовој немачкој граматичи другом и трећем делу, од Ст. Поповића, где је у допуну програма диктиран један табак, — довршена предавања у првој десетици Маја, у IV разреду по Траутовој немачкој граматичи трећем делу, од Ст. Поповића, где је написано у допуну програма један и по табак, — довршена предавања крајем Маја.

5. *Историја Срба* без подесна учебника изазвала је потребу већег диктирања о босанској историји и о Дубровнику, а ученицима су дате књиге штампане, Крстићева и Убавкићева Историја Срба, одакле су поједине делове поправљане према стању ствари, изучавали допуњење и објашњење

наставниковим белешкама са Велике школе и штампаном Историјом Срба од П. Срећковића, професора Велике школе, при чему се наставник служио још и свима ваљанијим писцима, који су привуцљали историјску грађу за Историју српског народа, — предавања довршена почетком Јуна.

6. *Географија* је предавана по Карићеву земљопису у сва четири разреда и према програму допуњавана у неколико по свима разредима из Клунове и Данијелове Географије и Дистервегове Himmelslehre, — предавања су довршена у опсегу програма у I и II разреду половином Маја, у III и IV крајем Маја.

7. *Телесно и војно вежбање* предавано је такође по наставном програму у сва четири разреда, само у IV разреду нису рађене прописане радње са оружјем, — предавања су довршена крајем Маја.

V

О књијници школској, збиркама природњачким и училима за Физику, Хемију и друге предмете:

а, у књијници је приновљено ове године 29 књига са 83 свеске, све приновљене књиге већином су стручне по групама: филолошкој, математичкој, природњачкој, историјској; 13 од њих набавило је министарство просвете, а 16 је набавила сама школа новцем добивеним на два села што су наставници течајем зиме приредили;

б, у природњачкој збирци приновљено је испуњених животиња из околине и то:

из класе сисара: један јазавац *Meles taxus*;

из класе тица: дванаест разних од којих је наставник Јестаственице испунио 8 а четири поклонио школи писар суда окружног г. Михаило Михаиловић;

www.unilib.rs класе гмизаваца: један костур од обичне корњаче очишћен и састављен, један смук у шпириту и један шаран *Pelias bergus*, којег је поклатио школи г. Ст. Ђуричић инжењер окружни; из класе водоземаца: два даждевњака.

Ботаника и Минералогичка знатно су увећале број својих збирака.

VI

Намештај школски поновљен је ове године једним већим часовником дуварским, који је школа направила, једним орманом

једнокрилним, који је општина направила за смештај хемијских и физичких справа, као и једним рафом са стакленим затвором за смештај минерала и инсеката.

Овај извештај подноси се г. министру просвете и црквених послова на основу његова расписа Бр. 2273. од 17. Маја 1880. године.

Бр. 321.

27. Септембра 1884. године.

у Ваљеву.

Директор ваљевске ниже гимназије

М. ОБРАДОВИЋ

ИЗВЕШТАЈИ ШКОЛСКИХ НАДЗОРНИКА

О ИСПИТИМА У ОСНОВНИМ ШКОЛАМА

за 1883—84 школску годину

XVI

ИЗВЕШТАЈ

Јоксима Ст. Марковића, о основним школама у округу београдском.

Господину министру просвете,

Наредбом вашом од 27. Априла ове год. Шбр. 3722 одређен сам за надзорника основних школа у округу београдском. Ја сам тај посао отпочео 28. Маја, а свршио га 1. Јула, радећи из дана у дан. За то време ја сам оценом рад *четрдесет седам* наставника и наставница и прегледао *продужну школу* у варошици Гроцкој.

Какав је успех код појединих наставника и наставница, колики је број ученика и ученица у појединим школама и у целој округу, какво је стање школских зграда и т. д., све сам то имао част поднети вам у посебном делу извештаја и у прилозима, који уз тај извештај иду. С тога налазим, да овде нису пуна никаква понављања у томе погледу, ни у опште ни посебице.

Овде ми је угодно да кажем о завођењу *четвртог разреда*. — У прошлој школској години требало је да се у свима школама заведе и четврти разред. Та законска од-

редба извршена је свуда, — осем *једанаест* школа у округу београдском. Од ових *једанаест* школа две су ослобођене вашом наредбом од завођења четвртог разреда. У осталих *девет* школа четвртог разреда није било или за то: што у прошлој школској години није било у III разреду више од 2—3 ученика; или за то: што одбор није намерао ученике да у школу дођу; или, на два три места, за то: што су дошли нови наставници, који се изговарају, да нису знали, да треба завести и четврти разред. У осталом, знам да ми нећете замерити, што истину кажем, пре би човек могао жалити оне ученике, који су ишли у остала три разреда, него што би жалио што није заведен и четврти разред. У свих *једанаест* места *готово* школске су зграде са свим рђаве, а и наставници не заслужују никакве хвале.

Сматрам да ми је дужност, да вам кажем, да је *општи успех* у настави, основних школа београдског округа, једва *добар*. Признају радо, да има наставника (и наставница), који својим радом и својим трудом, бригом за усавршавањем у своме послу, као и својим понашањем заслужују и хвале и нашега призрења, што је казано у посебном делу извеш-

штаја. Али све то није никаква утеха кад се погледа на општи резултат успеха и на све блакшице, које су вашим упуством предвиђене за оцењивање успеха појединих школских радника. Оно истина ако хоћемо да упоредимо општи напредак садашњице са оним напретком, који је постизат у време царовања методе — „учења на изуст,“ онда је садашњи напредак одмакао далеко, и ја не могу рећи да наше основно школовање не напредује. Али кад се за мерило оцењивања узме оно, што се данас у настави тражи и оно што се од постављених захтева извршује, онда је општи резултат успеха онакав, како сам га горе већ обележио. Оволико о настави у опште.

Казавши неколико речи о настави у опште, ја ћу да пређем на наставу из појединих предмета. Но пре тога ваља ми казати ово. Још у почетку свога посла, ја сам ставио себи за правило: *да у свакој школи испитам све ученике свију разреда из рачуна и српског језика, а где год буде могуће и из земљописа и српске историје.* Тога правила држао сам се стално и непроменито, ма да ми је оно односило знатан део времена. Из осталих предмета испитивао сам ученике по вашем упуству, трудећи се да испитам што већи број ученика, кад је год могуће. Држећи се у напред постављених правила при испитивању, ја сам свуда дозвољавао наставнику, да он пита. После сам предузимао питања ја тако, да смо се ја и наставник наизменце мењали испитујући једну партију он, а другу ја. Тим начином могао сам тачно оценити метод, којим је наставник обрађивао поједине предмете и уверити се, колико деца имају право, усвојеног знања, управо колика је настава недидактична и неметодична. — Сад предазим на поједине предмете.

И Настава из појединих предмета.

1. *Рачун.* Настава из овог предмета зачудила ме је. Али више ме је зачудила својим неуспехом него ли успехом. За овај предмет имају стручно израђене књиге и за наставнике и за ученике. Па ипак сам ја нашао на приличан број школа, у којима рачун, и усмени и писмени, иде тако натегнуто, да човек изгуби свако стрпљење чекајући на ђачки одговор. Кад се зада само сложен задатак макар из два вида, онда узалуд очекујете задуго да вам тај задатак ма који ђак реши.

Први разред има за сеоску децу врло мали програм. Кад човек погледа ону децу чисто би рекао, да она имају појма о бројевима до 20 још пре доласка у школу. И при свем том чим отпочнете рачун у томе разреду, одмах ће те чути овакве задатке: „Кад од твога оца добијеш 3 јабуке, а твоја мати да ти још 2 јабуке, колико свега имаш јабука?“ — „Кад од тога поједеш 1 јабуку, колико ти остаје?“ За тим место јабука отпочну ораси, па крушке, па грошеви, па пера и т. д. Готово нема случаја, да учитељ задајући задатак не каже и вид рачуна. На прилику овако: „Ти имаш 12 пера. Кад то *поделите* вас тројца, колико ће сваки добити?“ — Овде је већ казат вид рачуна. Дете ради тај задатак више по уобичајеном шаблону, него размишљањем и комбиновањем. Логичка операција, која би се извршила у мозгу детињем, да је задатак љуцки задат, — пропала је. Да бих уверио гаставнике, да је то велика методска погрешка, казивати вид рачуна, ја сам задавао онај исти задатак само у другом облику. На прилику горњи задатак ја сам задавао овако: „Неки човек заради за три дана 12 динара. Колико му долази на један дан?“ — Дешавало ми се доста случајева, да је овако формиран задатак био непојмљив за цео разред. То ми је увек служило као доказ, да рад у овоме предмету није ишао поступно, нити је извођен доследно. По моме нахођењу то је иронија на усмено рачунање, кад се сељачком сину, коме има девет или десет година, задаје оваки задатак: „Ти имаш 8 јабука. Кад поједеш 3, колико ће ти остати?“

Ја налазим, да наставник на испиту треба да покаже резултате свога годишњег труда и рада. С тога и не треба на испиту да задаје задатке, који спадају у проста вежбања, као што је онај са јабукама и стотина њему сличних. Наставник може преко године употребити као средства у рачуну и јабуке, и крушке, и орахе, и дрвца и куглице и што год за згодно нађе. Наставник би требао да задаје оваке задатке: „Неки човек прода товар пшенице за 1½ дукат. Онај што је купио плати му све у динарима. Колико му је дао динара? — Неки сељак прода две краве. За једну је добио 7 дуката, а за другу је добио 3 дук. више. Колико је добио за обе? — Човек

прода два вепра. За једнога узме 4 дук., а за другога један пут и по толико. Колико за оба? У једној клупи седи 5 ђака, у другој два пут више него у првој, а у трећој 3 мање него у другој. Колико је ђака у све три клупе. — Једно дете има девет година. Његовом брату има 17 година. За колико је година то дете млађе од брата? — Неки човек купи једну њиву за 16 дуката. Одмах је дао 5 дуката. Колико још треба да плати? — Један богаташ имао је 13 крава. Једног дана отели се 5 крава. После неколико дана отели се још 3 краве. Колико се свега отелило, а колико их је остало неотелењених? — У једној кући има 5 соба. На свакој соби има по 3 прозора. Колико је прозора на свих 5 соба? — Један радник радно је 6 дана. На дан је имао по $2\frac{1}{2}$ динара. Колико је зарадио за свих 6 дана? — Неки човек купи $3\frac{1}{2}$ оке кафе. Сваку оку плати по 4 динара. Колико је дао новаца? — Један сељак прода 5 вепрова. Два вепра прода је по 4 дук., а 3 вепра продао је по 3 дук. Колико је узео дуката? — Један радник сврши неки посао за четири дана и заради 16 динара. Колико му долази на дан? — Неки човек прода 3 оке воска за 15 динара. Колико му долази на 1 оку? — Неки сељак нађе 18 товара пшенице у једној њиви. То саспе у амбар у 3 пресека. Колико је дошло у сваки пресек?“

Између многих примера, које сам задавао на испитима повадио сам из мога бележника само ових неколико, те да покажем какве би задатке требало давати на испиту ученицима првог разреда. Наравно лако се може видети, да су ови задаци врло обични и да би могли доћи сложенији и разноврснији, као што сам ја на многим местима чинио пробе. Метод којим се долази до оваких резултата у настави рачуна налази се изложен у ручној књизи наставника основних школа. Никоме не мора она књига бити јеванђеље, већ сваки може своја предавања удешавати према природи и узрасту деце, према времену, које му на расположењу стоји и према другим околностима, које му у школи владају. Али мора сваки проучити сва она методска правила, која су тамо изложена и по којима се мора развијати рачунска настава. Кад се задају задаци, као што сам их горе изложио, онда ће дете морати да

каже и пут, којим је до резултата дошло. Ревизору остаје само да види, да ли то нису задаци у којима су се деца вежбали нарочито за испит. То ће дознати, ако сам зада неколико сличних примера.

Писмени рачун, у првом разреду, иде још обичније него усмени. Ту се још ређе може чути правих задатака обично се задају „крушке“ и „јабуке“ или апстрактни бројеви и ђаку се каже вид рачуна. Али кад усмени рад иде тешко, онда се нико не може чудити, што писмени рад иде још теже.

У три старија разреда: другом трећем и четвртном, већ рачун иде нешто боље. Бар деца израчунавају писмено неке задатке. Усмени рачун мање је рађен, па за то су и одговори лошији. И у овим, старијим разредима главна је мана, што се уза сам задатак казује и вид рачунања. Друга је главна мана, што нема никаквих практичних задатака за примену у животу. Има раденика школских, који су и на то обратили своју пажњу, али су у *маленицима*. О сложеним задацима, којима се најјаче утиче на развијање памћења, не могу ништа ни говорити, јер је сложен задатак врло ретка појава у школама београдског округа. Истина и то има у неколико свога узрока, као што ћу ја то на другом месту показати, али све ми се чини, да би се могло више урадити, него што је урађено у усменом рачуну. У томе мишљењу нарочито ме је утврдило то, што је већина наставника радила писмени рачун куд и камо преко граница одређених програмом. Но осем те погрешке, што је на рачун писменог рачунског рада, запустен усмени рад ваља ми споменути још ове мане.

Деца не читају добро рачунске задатке, а то је, нема сумње, потребно да знају. На много места ученици не знаду имена рачунским чиниоцима. На неким местима знаду их, али су још задржати стари термини; *умалимак* место *умањеник*; *умалитељ* место *умалилац*; *множител* место *множилац*; *множимак* место *множеник* итд. На неким опет местима још је горе. Деца у одузимању кажу за први број да се зове *умањеник*, а одмах за други веле да се зове *умалитељ*. Такву збрку чине и код множења и дељења. Тако дакле у томе погледу влада потпуна разнообразност у настави. Ако се сматра, да су термини обележени у ручној

књизи за наставнике добри, онда би требало да се свуда једнако казују деци, јер од неједнаког казивања осећају деца последице и при прелажењу из једне школе у другу, и при прелажењу у гимназију. Даље многи су наставници грешили и у томе, што су децу учили, да при *сабирању*, *одузимању* и *множењу* пишу бројеве један испод другог. Ја немам ништа противу оваког начина рачунања. Шта више сматрам да је потребно, да га деца знаду. Али овај начин рачунања долази тек на друго место. На прво место пак долази писање задатака у реду са знацима: више (+), мање (-), пута (×) јер се овај на начин сматра за модеран и употребљен је и у ручној књизи за наставнике и за децу. Ако би се дозволило, да наставници раде само по оном првом начину, онда би се деци укратило то право, да читају рачуницу, а сем тога може им то сметати у гимназији и другим школама.

Разломци су мало где рађени, ма да је програмом одређено, да се у сваком разреду по нешто и са разломцима ради. По негде је рађено мало са десетним разломцима. Чудновато је, што се још сматра, да је тешко деци дати појам о разломку и да из више једнаких делова изађу целине, кад се то све даје преставити очигледно. На послетку, морам још казати да је *„правило тројно“*, рађено у врло мало школа. Шта више и онде где је рађено, рађено је врло мало и по старом тешком, сада изобичајеном, начину, а нигде свођењем на јединицу, ма да је познато и признато, да је овај начин најпојмљивији за децу. Не налазим за потребно, да овде објашњавам овај навод примерима, по што је начин свођења на јединицу усвојен у свима новијим рачуницама као најбољи.

2. *Српски језик*. Да се не бих после повраћао на неке тачке казаћу све што имам о српском језику.

а) *Читање*. Нашао само седам — осам школа, у којима ученици првог разреда читају као што треба, јер су савладане све врсте читања: *механичко*, *логичко* и *естетичко* читање. У осталим школама влада потпуно разнообразност. По негде је савладано механичко читање, а оне две врсте потпуно забатаљене. На много места савладано је механичко читање тек у пола, а на неким местима се потпуно сроче. У старијим раз-

редима механичко је читање савладано у већини школа, али су оне друге две врсте читања врло слабо заступљене. Још се и сада налази школа, у којима деца читају, старим преживелим начином, певајући, и без икаква разумевања садржине. Све је то за мене доказ да се читање не предаје методски, већ се просто задају деци чланци да их науче како умеју и како могу. Међу тим сва вештина у предавању читања састоји се у томе: да сам наставник зна добро садржину сваког чланка; да чланчић, ако је по дужи подели на одељке и исприча га ученицима јасно и својим речима, самостално; да после пропита ученике о ономе, што им је приповедао; да им сам лепо прочита чланчић; да неколицини најбољих ученика да исти чланчић прочитају; и најпосле да закаже деци, да науче сама онако, како им је показивато. — Али кад су четири разреда, па се нема кад? То је мучно, по дидактично правило каже: „мало али добро,“ и тога се правила треба држати свакад. Осем тога, ја имам искуства, да се у деце може пробудити љубав и воља читању, па да деца радо читају не само своју читаку већ и народне песме и лепе приче, само ако има прилике да их лако могу набавити.

б) *Писање*. Свакој радњи, сваком предузећу треба положити добар темељ. То је главно правило. Оно мора да важи и за изучавање писања у основној школи. Оно данас иде упоредо са читањем. И не само то, већ оно претходи читању, јер се деца у првим данима свога школовања вежбају у повлачењу разноврсних црта. Тада је баш потребно да наставник употреби сву своју пажњу, сву збиљу и сву своју уметност те да децу привикне: правилном седењу, правилном држању писаљке и таблице и правилном и лепом повлачењу сваке и најмање цртице. То истина стаје доста труда и једа, а и времена, али се за кратко време, од два три месеца, осете добре последице наставникове дурашности и добре воље. Кад се пређе од писања црта на писање, или управо на склапање слова, онда наставник у пола муке постиже неочекиван успех, а кад се већ и од слова пође даље, онда се осем успеха постиже још и задовољство. Осем тога, наставник, који ради у више разреда, поправљаће у старијим разредима без пола муке омање погрешке у писању, само кад у првој години постави

добар темељ. На против не учини ли се у првој години све што треба, доцније се тешко и са десетоструком муком накнађава оно што је пропуштено, а често многи труд отиде узалуд. Ја ово говорим из свога сопственог искуства.

Од свега овога, што сам говорио о методи писања, нема ни трага у школама београдског округа. Сва калиграфска правила, као да и не постоје. Писало се како се где стигло. Негде су слова шиљата и по облику цалик на готска слова, негде опет прештуласта, негде изувијана, тек главно је то, да правилног и лепог писања нема. „Прописи државне штампаре,“ злоупотребљавани су на разне начине. На неким местима писате су оне речи и реченице, које су стављене у угледној линији, са свим за свој рачун. Напазио сам опет школа, у којима су писати чланци из читанака, или са свим друге речи, испод оних угледних редова. У једној школи нашао сам неку врсту слова, писату испод угледних слова, која личи још на црквену средњовековну азбуку, Тако дакле ни „прописи државне штампаре,“ који на многим местима нису ни употребљавати колико је требало, нису помогли, да се „краснопис“ поправи. Што се мене тиче, ја мислим, да они и не могу бити бог зна од какве користи, ако се писање не изучава, као што сам напред напоменуо.

в) *Приповедање.* Ова грана српскога језика запуштена је више него икоја друга. Ја сам казао узроке томе, кад сам говорио о читању. Приповедати се не може, док се садржина чланчића не испреча и не објасни потпуно. Нашао сам само три-четири школе у целој округу, где су деца умела приповедати оне дивне моралне приче из читанке прве и друге. На свима другим местима приповедања није никако ни било или је ишло од речи до речи, *механички*. У оба последња случаја човеку чисто дође жао, кад види како сирото дете сагне главу доле, кад му се рекне да приповеда ову или ону причу, или отпочне причу од речи до речи, па пошто каже неколико речи, које су му у памети урезане а оно ућути као заличено. Међу тим у првој и другој читанци има тако лепих и поучних прича за децу, да је одиста штета за развијање моралних осећања и воље у деце,

што се те приче не казују деци онако како би требало. Кад би мене питали, да ли бих волео, да деца науче оне приче из читанака или оно, што је програмом одређено из религије, ја бих увек пристао на оно прво. Ја ово велим не за то, што бих ја ма шта имао противу религијске науке, већ просто стого, што су оне приче много занимљивије и лакше, него оно, што је програмом одређено за први и други разред из религије. Међу тим циљ, која има да се постигне религијском наставом ни мало се не би омашила кад би се узеле приче из читанака као основа развијању моралних и религиозних осећања. Које су год познате приче: „Голуб и Чела,“ „Свађа,“ „Врабац под капом,“ „Веселин и Босиљка“ и још многе друге, тај ће се самном сложити, а нарочито кад своје мишљењу додам још и то, да ја ово говорим о два најмлађа разреда наше основне школе. И баш стого, што оним причама из читанке придајем толико важности, ја сам и исказао горње мишљење, надајући се да је оно потпуно оправдано.

г) *Анализа.* Анализа — распознавање врста речи — је основа даљем изучавању српског језика. Наука о гласовима, наука о облицима као и наука о реченицама изискују да се претходно упознаду врсте речи, па да се даље може ићи. Код оваке важности анализе ваља јој поклонити озбиљну пажњу онде, где јој је одређено место да се она потанко изучи, а то је место сада основна школа. Не може се рећи, да је упознавање деце са врстама речи лак посао, али је већ позната ствар да спреман наставник, а вичан путевима, којима се данас деца предају поједина знања, може направити успех, који ће сваког задовољити. Изузев неколико наставника не могу се ни мало похвалити успехом у овој грани српскога језика. Веома сам био толерантан имајући у виду тегобе са којима се боре наставници, кад ученици првог, другог па и трећег разреда не распознају врсте речи, које су им програмом одређене. Али кад сам нашао на ученике *четвртог разреда*, а то је било у већини школа, који по програму треба да се упознаду и са облицима речи, а они ни приближно не распознају врсте речи, онда сам јасно увидео, да ни сами наставници нису на чисто са методом, којим се деца упознају

са врстама речи. Као јасна потврда за ово ~~служе~~ та околност, што на многим местима ученици четвртог разреда сматрају речи, које казују имена, и ствари, којима оне казују имена као нешто истоветно. Међу тим још у *првом разреду*, кад се чине претходна вежбања, а нарочито кад се предају *стварне именице*, деца се може јасно преставити разлика између појма речи и појма ствари.

Далеко би ме одвело, да овде излажем метод, којим би се наставници користили при предавању врста речи, а у питању је то, да ли је томе овде место. С тога ћу се ограничити на неколико важнијих примедба, које су од повећег значаја.

Морам озбиљно приметити, да ми је чудо да приличном броју школа ученици најстаријег разреда мешају чак стварне именице међу друге врсте речи. Бар је то лако изучити и деца показати очигледно. Деца су познате све ствари у њиховој околини, или бар већина ствари. Она треба да кажу наставнику речи које су имена тим познатим стварима. Те речи зовемо ми *именицама*, јер оне казују имена. При разликовању стварних именица од невидљивих добијао сам одговоре оваке; „невидљиве су именице оне, које се не могу видети ни опипати.“ По овој дефиницији све би именице биле невидљиве, јер се никаква реч не може „видети“ ни опипати.“ У самој ствари невидљиве именице казују имена преставама, а престава се одиста не могу ни видети ни опипати. По томе дакле невидљиве су оне именице, које казују име нечему, али оно чије оне име казују не може се видети ни опипати, већ се само у памети може преставити. Па и овако објашњење за децу је тешко, ако им се претходно не покаже довољно примера и упоређења са стварним именицама. У најновијој граматици г. Новаковића замењен је термин: „*опште именице*“ са термином: „*заједничке именице*.“ У округу београдском слабо се зна што о томе, јер се свуда готово чује „опште“ место „заједничке“ именице. Ово је истина ситуација, ама ја не знам докле ћемо ми радити сваки на своју руку не пратећи и не усвајајући оно, што се у којој науци као екзахтније покаже. Па и сама дефиниција заједничких именица не мало је свуда нетачна. Тако исто стоји и са осталим врстама именица.

Од свију врста речи најгоре стоји са заменицама. Ту се праве погрешке којима нема краја ни рачуна. Чак се, на много места, не знаду ни личне заменице, а за остале не треба ни питати. „Прилоге“ зову још „наречицама“, а то је опет за то, што се не прати бар за основну школу литература. Кад бих се упустио у решавање свију погрешака, онда бих отегао далеко свој извештај. С тога имам да искажем ово своје дубоко уверење: *док се год не изради добро практично учуство, дакле док се не напишу методска предавања из српског језика увек ће са анализом ићи овако као што данас иде.* Свака друга мера биће лошија од ове.

д) *Декламовање.* Није ми достизало свуда времена да испитујем ученике из овог огранка српског језика. Где ми је достајало времена или где су ми наставници сами понудили да се што декламује, ту сам и слушао декламације. Ваља ми приметити, да је декламовање више вештина за коју треба имати природне способности. На првом месту ту способност мора сам наставник, па онда и његови ученици имати. Правила декламације могу се и наћи и прочитати и знати, ама је то толико исто колико знати ноте у музици, а немати гласа да се по нотама пева. С тога је ваљда и декламовање у неким школама београдског округа ишло монотono и више личило на глумачко приповедање него на декламовање.

3. *Земљиште.* Већина наставника јако греша, што сматра „Познавање места и околине“ као неку ситуацију, као нешто, што је већ више мање познато, па је са ученицима другог разреда не проучи као што би требало. Међу тим изучавањем „места и околине“ полаже се прави основ изучавању Географије. Где ће дете научити очигледно шта је брдо, шта је планина, шта равнина, шта долина, шта ли река а шта опет поток, шта је извор, шта уток, шта је на реци лева и десна обала, шта јој је опет корито, шта је шума, шта ли голет, шта је плодност а шта неплодност земљишта и т. д. и т. д., ако то све не научи у својој околини и у своме месту. Може се десити да у месту где је школа нема брда или реке, да нема равнице или шуме и т. д. али је редак случај да то све нема и у околини или да нема положаја са кога се много

шта може видети и показати. И не само да се може видети и показати него се може и нацртати, ма да је цртање за многе баук. А за што? Само за то, што се мисли да то мора бити нешто фино и особито дело, а нико и не мисли на то, да цртањем треба дати деци појма између природнога и људскога, или боље о ономе што је природно и вештачко.

Кад се проучи околина као што треба и кад се добију тачни појмови о ономе, што се у месту и околини налази, онда је ласно ићи даље. Кад деца у околини виде простор од 10, 15, 20 а често и 40 до 50 километара у пречнику и све оно што се на томе простору налази, онда је лако учити шта је срез, шта ли округ, лако је после говорити о брдима, рекама, планинама, равницама, нољима шумама и т. д. и све то упоређивати са оним што је дете у околини видело и упознало. Ласно је после одређивати и округ са округом и одређивати му положај у целокупној заједници краљевине. Наравно да је ово моје ласно релативно само. Свега овога, тачног проучавања места и околине, мало има у школама београдског округа. За то ја и сматрам све знање из Географије, које су ученици у појединим школама на испиту показали, као врло нетрајашно и несигурно. Шта вреди то знање кад вам ученик казује на карти све што се може прочитати, а чим га позовете себи и отпочнете разговор о ма коме округу, о ма којој покрајини онда престаје разговор.

Кад сам видео како се проучава место и околина и како се на основу тога проучавања наставља учење Географије, онда ме није ни мало зачуло, што у неким школама, а таквих није баш мало, не умеју ученици да се оријентишу на карти и да покажу стране света. Исто тако није ме зачуло ни то, што на неким местима, из којих се виде суседни окрузи: смедеревски или крагујевачки или руднички и ваљевски (и брда у ова два последња) деца их на карти покажу, а кад ја потражим, да дете пружи руку и покаже на којој је страни тај округ или планина од његовог места, а оно пружа руку, тако рећи, на девету страну. На једноме месту из кога су се виделе рудничке планине, захтем од детета да ми их покаже. Оно протумара по карти и нађе их. „Покажи руком где су

су одавде, од твоје школе?“ рекох му ја. Оно се окрете северу, пружи руку и рече: „Тамо су.“ Шта сам друго могао радити, него га узети за руку, одвести на школски прозор и показати му рудничке планине. Овоме примеру има још доста сличних примера, које не могу овде наводити.

Још само морам казати то, да овоме предмету ваља поклонити озбиљнију пажњу. Кад дете прво прочита на карти име каквог брда, реке, села или вароши, па вам овда каже, то није никакво знање. Место оних имена могла би бити каква хоћете имена и оно би и њих прочитало и казало, али се то не зове знање. — Добро методски израђена Географија као ручна књига за наставнике учинила би велике услуге и деци и наставницима.

О Географији балканског полуострва немам шта боље рећи. Морам само приметити да је ово општа оцена о географској настави у београдском округу.

4. *Историја Срба.* Историја је јединствени предмет згодан да буди, оживљава и јача љубав према отаџбини. У осталом било би чудно незнати, шта су наши претци радили и урадили за нас и не користити се целокупним историјским искуством у раду за будућност наших млађих и наше отаџбине.

Нови програм из Историје служи у многоме олакшању историјске наставе у основној школи. Њиме је створена могућност да се и у Историји може у многоме применити оно методско правило: „од познатог непознатијем“ и „од ближега даљем.“ Новим програмом одређено је да се Историја Срба отпочне у трећем разреду са биографијама представника најновије српске слободе и самосталности и да се учи упоредо са Географијом. Нема скоро ни једног округа у коме нема једна или више личности које су играле какву важнију улогу у најновијој нашој историји. А баш и кад се деси да у округу и нема такве личности, онда има места на којима су се збивали догађаји, те тако се опет може почети Историја од онога, што је деци најближе и традиционалним животом најпознатије, а често путем традиције, као познато, доводи се у свезу оно што је даље и непознатије и то иде тако поступно, док се не створи једна историјска целина.

Но сем тога што нам је нови програм дао могућности да ударимо новим и правим путем у изучавању историје, он нам је створио и ту срећну околност, да историјом васпитавамо. И ако су то деца, којима ћемо ми причати дела Синђелићева и његову јуначку смрт на Чегру, или Вељкова и његову гигантску борбу и смрт на Неготину, опет то не може остати без добрих последица за буђење љубави према слободи и самосталности свога народа и своје отаџбине и за самопрегоревање за опште добро. Зар ће као бајаги дете заборавити и зар се у његову младачку душу неће живо урезати оне патриотске речи Милоша Обреновића, које је изговорио Јакову Пенадовићу на Забрежју, кад га је овај позивао да бега у Аустрију? Само је питање, како треба деци показивати те биографије? Ја налазим да их ваља предавати што потпуније и што је могуће разумљивије. Мучно да може бити какве користи за дете и његово познавање историјских личности и њихових дела, ако му се само каже кратко: „Васа Чаранић родио се у Белом Потоку. Кад су Срби устали на оружје против Турака, онда је и Васа устао на Турке и јуначки се борио у више бојева. Он је погинуо кад су Срби отимали Београд и сарањен је у манастиру Раковици.“ Ја не знам шта из овог деца могу научити осим голог историјског имена: *Васа Чаранић*. Већ је то друга ствар, ако се деци исприча, како се Васа одметнуо у гору, да се свети Турцима за смрт братову и за зулуме, које чине народу; како је са неколико друга дочекао Турке, управо турску војску у Кречанама и победио је; како је требало само викнути „вуци“, кад Васа спава, па он одмах љупа и трже поштоље; како је Васа први полетео на најстрашније место у јуришу на Београд и како је за то животом платио и т. д. Ми пишемо нарочите приче у читанкама и дечијим листовима, и у тим причама казујемо некаква уображена дела некаких уображених лица и њима хоћемо да васпитавамо децу, а овамо багателишемо дела славна, дела пуна части и хвале, наших дедова и оцева, која нас доиста могу и учити и васпитавати.

Овај пример о Чаранићу навео сам нарочито с тога, што се у већини школа округа београдског предавало онако кратко о жи-

воту и делима појединих личности како сам о Васи навео. То је у опште тако. Посебице пак било је случајева где деца нису могла прословити ни речице ни о једној личности. Других је опет места било, где су деца имала у кратко диктоване лекције о неколико личности. Али, ваља ми истину рећи, било је и часних изузетака, где су деца, сем омањих методских погрешака, предавале биографије као што треба.

Кад је овако ишло са учењем биографија из најновије српске историје, онда није никакво чудо, што успех из старе српске историје није повољан. И за људе, а камо ли за децу, тешко је добити појма о простору и времену, а стара српска историја креће се куд и камо на већој територији, а тако исто и поједине историјске периоде трају куд и камо дуже, него што је то случај у најновијој историји, а и да не говорим о томе, како су прилике донеле, те је много што шта што би служило за познавање наше старе историје, отишло у незнање. Ваља знати да није потребно предавати баш о свакој личности и о сваком догађају из историје старог доба и да треба одабрати и програмом прецизовати шта треба предавати, а шта опет не. Једна потпуно израђена и према историјским подацима, којих до данас имамо прируци, пречишћена Историја Срба за основну наставу, вредела би небројеног блага. А овако: „ни куди Ерака, ни хвали Петака“, нити куди учитеље што не предају боље, ни хвали оне који су позвати, да нам оваку Историју даду.

5. *Религија*. Програм за овај предмет доста је умерен, ма да се не може рећи да је све у њему као што треба. Али ја се надам да је се при писању сталних програма увидело које су махне у програму за овај предмет, па с тога нећу ништа о програму ни говорити.

И ако је, као што споменух, привремени програм за Религију био доста умерен, опет се не може рећи да је постигнут онакав успех, какав се могао постићи према количини материјала. А ево за што. У другом разреду имало је свега, које већих које мањих, једанаест лекција: 1. Адам и Ева; 2. Ноје; 3. Аврам и Исак; 4. Јаков; 5. Јосиф; 6. Мојсеј; 7. Исус Навин; 8. Саул; 9. Давид; 10. Солон и 11. Пронаст Израиља. Узмимо још

два три пророка, нек буде 14 лекција. Рецимо да се дуже лекције не могу свршити у једном предавању већ у два, и место 14 нека буде 20 лекција за годину. Такав је готово исти случај и са два старија разреда. И при свему овоме било је опет школа у којима су одговори из овога предмета били слаби, а било је опет школа у којима су одговори били половни тако, да се не могу узети за право знање. Било је опет школа у којима „Приче Христове“, тај најдрагоценији материјал из целе религијске наставе нису никако ни предавате. У неким опет школама нашао сам да је предавач о томе; како је ђаво кушао Христа у пустињи; како је Христос био у Хани на свадби и т. д. и то је заменило Христове приче: о милостивом Самарјанину, о Сејачу, о Смерности и т. д. У четвртном разреду опет врло је мало предавача, а често ништа о Апостолима и Јеванђељствима и о животу и раду првих хришћана.

Казујући овако искрено какву сам нашао наставу из овога предмета, ваља ми казати искрено и то: да програм овога предмета није био прецизан; да она литература што је по овоме предмету има није методски израђено ни за основну наставу удесна, и најпосле да су наставницима натоварени на врат нови програми, а остављано им је да се за материјал брину како знаду и имеју, а тако већ није требало да буде. Но ваљда је у ово прелазно доба морало тако да буде, а у будуће ваља радити да све буде боље.

Не могу пропустити а да не речем коју реч о методу. Метод је у овоме предмету скроз *катихетичан*. Овај метод, који је осуђен на изгнанство из школа, влада не само у овоме предмету потпуно, него се одомаћио и у другим предметима, као: у Историји, у читаначким приповеткама, у Јестаственици и т. д. Има предмета као што је и Српски Језик и Рачун, који се згодно предају аналитичким методом. Од овога метода прешло се на катихетичан метод, јер се и горњи предмети предају у питањима и одговорима. Преко године, кад се предаје могу се у свим предметима употребити на згодним местима питања, те да се дете потсети на оно, што му ваља даље приповедати. Али на испиту треба дете да уме самостално да казује оно што је научило. Ја не разумем какво је то

знање кад дете непрестано добија питања: „Како се звао онај човек, кога је Бог јако волео? Шта је њему Бог заповедио? Је ли он послушао Бога? Па шта му је Бог обећао?“ и т. д. Или кад се у Историји пита: „Где је рођен Милош Обреновић? Како су му се звали родитељи? Јесу ли они били богати? Шта је Милош радио због тога, што су они били сироти?“ и т. д. Или кад се у читанчици пита: „Где је једном дошла челица? Па где је пала? Ко је то видио? На шта је урадио?“ и т. д. Међу тим кад се детету заповеди да самостално приповеда, а оно почне па одмах зачне. То значи, да је сва материја онаким питањима преко целе године, и при предавању и при ретеницији, раздробљена на делиће из којих дете не може никад склопити целину. Треба узети Методику и видети, који се предмети могу предавати анализом.

6. *Црквенословенски језик*. Ако хоћемо да узмемо у обзир тежобу самога предмета, онда морамо бити задовољни успехом, који је постигнут. Нужно ми је споменути, да треба похитати са израдом нових књига за овај предмет и час пре спасавати од мука, које од садашњих књига трпе, и децу и наставника. Ваљало би да кажем у чему не ваљају садашње књижице и како ја мислим да би их требало написати. Али по што ја знам, да је писање ручних књига за овај предмет већ поверено човеку у кога се има поуздања да ће их како треба изградити, то држим да би овде свако излагање било излишно.

7. *Јестаственица*. Овоме предмету није програм довољно детаљисав. По привременом програму остављено је наставницима, да сами одаберу најинтересантније и деци најпојмљивије преставнике сва три царства. Остављено је дакле да сваки наставник ради како хоће и како уме. Тако је и било. Једни су сматрали једно за важније а други друго. И што је ко сматрао за важније оно је и предавао. Код онаког програма и са оваком литературом по овоме предмету није могло друго што ни бити.

Јако ме је зачуђило кад сам видео да су деца све, па чак и домаће животиње и опште познате биљке, учила са слика. Слике су у настави средство помоћу кога се даје деци појам о ономе, што она не могу видети. Али

предавати о „псу“ са слике, то значи толико исто, колико предавати о „лафу“ без икакве слике. Може се деци показати слика познате животиње или биљке, али се она не показује за то да се са ње учи, већ за то да деца виде како изгледа насликано оно што деца у природи познају. О сликама које се у школи за овај предмет употребљују, казаћу на другом месту.

Знање је из овога предмета веома обично. Највише се зна оно, што се и без школе може знати, а то је оно што знају и наши сељаци. По ономе, што су наставници пропитивали и што сам сам питао, уверио сам се да се на многим местима наставници нису држали никаква реда при предавању овога предмета. На прилику за опис и познавање животиња узима се овај методски ред. 1. Главни делови на телу. 2. Опис главних делова. 3. Опис појединих делова. 4. Место и начин живљења. 5. Начин храњења. 6. Начин плођења. 7. Корист и штета. 8. Душевне особине или интелигенција животиње и т. д. Тако исто има методски ред и за биљке и минерале. Тога методскога реда нашао сам у мало школа. Методски израђена књига у овоме предмету за наставнике учинила би много.

Ово што сам о методу казао у многоне важи и за „Познавање човека и негу човечијег тела.“

8. *Цртање.* Само сам на неким местима нашао да је овај нови предмет рађен. Али и оно што је рађено, готово не вреди ништа. На два три места, морам истину рећи, рађено цртање добро. На неким местима нашао сам неке карикатуре, у којима нисам ништа разабрао. Што је цртање овако ишло казаћу на свом месту.

9. *Певање.* Овај предмет предават је не мало свуда. Лепога певања мало има. Кад га је мало код нас у опште, мора га мало бити и у школи. Другога узрока не знам, што у овоме предмету нема бољег успеха, осем ако је поред горњег узрока један и тај, што за овај предмет нема времена.

II Средства за наставу

Готово је требало најпре да покажем узроке, који су сметали настави, да говорим дакле прво о средствима за наставу, па онда

о настави. Али ја држим да ова мала недо-следност неће ништа сметати самој ствари.

1. *Учебници.* Ја сам још код појединих предмета помињао како наставници трпе велику оскудицу у учебницима методски израђеним за основу наставу. Од целокупног броја наставника, који је сада дотерао ваљда до хиљаде, ми немамо ни једну петину, који су свршили стручну школу за свој позив. Не може се порицати да и од људи нестручно школованих има радника врло примерних. Али нити ће стручно ни нестручно школоваки наставници, нити ико други порицати, да су стручно израђени учебници за основну наставу од врло пресудног значаја за напредак исте. Ето на прилику за рачунску наставу имају израђени учебници и за наставнике и за децу. Ја се нисам ни мало похвално са успехом у овоме предмету. Али ја се ни мало не могу потужити на начин предавања, а успех није што и начин, метод. Од оног механичног брбљања до садашњег логичног рачунања грдан је размак у напретку. Сад је то друга ствар, што има наставника, који не поклањају довољно времена и пажње овоме предмету и тако не постигну довољан успех. Али онолико колико се зна, зна се са свешћу и види се да је учено начином, који се сматра као најбољи. Нема сумње, да је то већ напредак, кад се деца не затупљују учећи на памет у напред дефиниције и стотину других ситница. Тако би било и са другим предметима, кад би било израђених учебника. Нерадника је било и са учебницима и без учебника. Али за њих је закон изнашао меру, од које могу брзо осетити последице. Кад би би било добро израђених учебника, онда би много лакше и много брже могли одлучити нераднике од радника. Овако често морамо да застанемо и да помислимо, да би овај или онај наставник што год и урадио, да је имао средстава. Држава му их није дала, а он их сам не може да набави.

Питање је само како да дођемо до добрих учебника? Ако се остави да потребу учебника подмире појединци због тога, што осећају да ту потребу треба подмирити и што се они том приликом могу користити и морално и материјално, онда пећемо скоро доћи до добрих учебника. Појединци имају разлога да се не упуштају у тај посао. Сваки се

плаши да му и време и труд не отиде узалуд. Шта онда остаје да се ради? Министарство просвете познаје све школске снаге. Оно зна шта ко може урадити. С тога оно треба да позове те људе, да им повери израду учебника под извесним условима, на које обе стране пристану. Кад се јави један такав учебник, онда ће критика рећи своје и писцу остаје да своје дело што пре исправља, ако усвоји примедбе критике. Осем тога при објављивању таког учебника министарство је дужно, да објави и то, да ће примити за школску књигу свако дело, које се призна као боље. Ко се год осети способан да изради боље дело од онога, које је изабрано, тај ће за цело похитати да ради. — Ето то је по моме мишљењу начин којим ће се доћи до добрих учебника и који ће јако утицати на развитак школске литературе. Штета, коју би министарство имало примајући боље учебнике од оних, које је већ платило, била би веома незнатна према користи, која би се отуда имала.

2. *Остала средства.* Нема много школа у округу београдском, које немају карту „Краљевине Србије,“ „Шрајберове слике,“ и „метарске мере.“ Повише је школа у којима нема карте „Балканског полуострва,“ а нема ни једне школе, у којој има вештачки израђених дрваца за „разломке.“

У четвртој разреду учи се по програму из Земљописа Балкански полуостров и све „Српске земље.“ Карта Балканског полуострва од г. Карића могла би ваљда послужити, али она не обухвата остале „Српске земље,“ које су ван полуострва. Потребно је што пре добити такву карту, а ја не знам на који би то начин могли друкчије бити ако не на онај, који сам за књиге — учебнике предложио.

„Шрајберове природописне слике“ имају не мало све школе, али оне нису подесне за наставу. На једној табlici има врло много слика. Кад се која слика показује деци, онда она обрете пажњу и на остале слике, и то их тако расеје, да главна ствар остане не схваћана и незанамњена. Осем тога, врло их је тешко чувати. Наставници их већином вештају о зидове школске собе, али оне ће се на тај начин брзо упропастити. С тога би требало одабрати само оне слике, које

су за основну наставу потребне а израђене су на засебним таблицама, као што су оне, које се у последње време виђају у књижари Пурића и препоручити школама да их купују.

„Дрвце за разломке“ требало би да набави свака школа. Истина разломци се могу показати и са обичним дрвцима, које би наставник сам осекао, или са хартијом, крушкама, јабучкама и др. Али то може да иде само донекле, до петина, шестина, па рецимо и до десетина, али даље је тешко. Осем тога, кад се пређе на рачунање са разломцима, онда је то врло тешко показати очигледно без нарочито удешених дрваца. С тога би министарство требало, да препоручи школским одборима, да таква дрваца одмах набаве.

У основној школи учи се сада и цртање. Ја сам, говорећи о овој предмету, казао да он није ни рађен у школама београдског округа, осем неколико места. Овај је предмет нови и за велику већину наставника. Међу тим за тај предмет нити има каквог упутства нити каквих прегледа. Ако се жели успех овој корисној предмету, онда треба похитати са израђивањем „прегледалница“ и упутства за овај предмет.

На много места ту же се наставници како се ученицима не набављају уредно књиге, хартија, мастило, пера, таблице и т. д. Ја ово само спомињем овде, а како ће се овоме злу доскочити предложићу на другом месту.

3. *Школске клупе.* Школске су књиге једно врло важно средство за наставу. О правилном седењу при настави писања, цртања, писменог рачуна и певања не може бити ни разговора, ако школске клупе нису удешене према узрасту љака. У страноме свету, а нарочито у Немачи, претресано је питање о конструкцији школских клупа неколико деценија година. Лекарци су заступали хигијенско гледиште и нашли су и доказали, да конструкције клупа имају огроман утицај на дечије здравље у школама. Окобољи, искривљивању кичмењаче, ненормалном развијању грудног коша и органа у њему и свима последицама, које отуда произлазе, нашло се да главни узроци леже у рђавој конструкцији школских клупа. Педагози су опет износили своје гледиште и доказивали су какве

сметње доприноси рђава конструкција клупа ~~и наставника~~. Овако сложна радња и једних и других дотерала је дотле, да у Немачкој има сада некаквих *девет система* клупа. Сви ови системи удешавани су колико према хигијенским толико и према педагошким захтевима.

У школама београдског округа нема ни једне једине клупе, која би одговорила ма каквим захтевима осем потреби седења. Чак у две нове школе нашао сам нове клупе направљене „по здравој техничкој намети“ некаква цинцарина налик потпуно на садашње клупе у нашим школама. Нико се није ни обазрео на „Правила о грађењу школа и школског намештаја“, која је министарство просвете још пре три године издало. У старим школама и кад се направи, по потреби која нова клупа, она се прави по моделу старих клупа, које се у школи налазе и које су тако рогобатне и без икакве форме, да не вреди о њима говорити. Ако је баш немогуће да се у новим школама избаце све досадашње неупотребљиве клупе, онда је могуће да се у новим школама, а и у старим где се крајња потреба покаже, праве нове клупе, ако не по систему, који је као најбољи признат, а оно бар по прописаним правилима. С тога ја мислим, да би министарство требало да у овоме погледу пооштри наредбу и да преко надзорних власти, и иначе, настане да се та наредба најстрожије врши. Имајући у виду ону важну улогу, коју клупе у здравственом и педагошком погледу имају ја сам нашао за умесно да ове напомене о њима учиним.

III Администрација.

Школска администрација није вођена на више места са довољно тачности. Неки наставници бележили су оцене ученицима од времена кад је нова прозивница уведена, неки опет од почетка школске године. Једни су и у новим прозивницама бележили изостанке пре и после подне једно испод другог и тако су направили читаву збирку при свођењу целокупног броја изостанака. Наилазио сам места у којима су наставници водили ћачке изостанке са плајвазом, а оцене мастилом, али је било места, где је и једно и друго вођено само плајвазом, те тако је цела прозивница престављала једну жалосну

слику немарности. На два три места нисам нове прозивнице никако ни нашао.

„Дневник кажењених ученика,“ поред врло јасних рубрика, вођен је опет на неким местима неправилно, јер је узрок казне записиван преко целе рубрике, која је за једног ученика одређена. Дужност ми је да кажем, да ја од оваких дневника не налазим никакве користи у опште. Ако се њима хоће да контролише савесност наставникових осуда над ученицима, онда се то не може постићи, јер наставник и води тај дневник и пише га како хоће и кад хоће. Друге употребе од онога, што се у тим дневницима нађе, не чини се. Ако се хоће, да се види оне праве користи од тих дневника, ако се хоће да се води рачуна о моралу и вредноћи школске омладине, онда дневник ваља водити и тачније и истинитије. На првом месту у дневник ваља записивати само оне погрешке ученичке, које су изречене смишљено и ладно од стране наставника. На против оне казне, које наставник изврши у афекту само за то, што му неки ученик није одмах одговорио на питање или из узрока томе сличних не треба у дневник записивати, јер ту и није крив ученик већ наставник. На крају школске године, пред долазак изасланика, ваља све казне сумирати и поделити их у групе по узроцима ради којих су изречене. Тај материјал изасланик треба да покупи и да га преда министарству, како би оно могло водити статистику. Наставницима пак треба издати наредбу да такав дневник савесно воде, и разложити им користи, које отуда долазе за статистику умнога и моралнога стања у нашим школама. Ако се и после такве наредбе нађе какав несавестан наставник, онда ваља знати, да је противу несавесности тешко, али није немогуће, војевати.

„Дневник књига“ вођен је свуда тачно. Али у дневник се није имало шта заводити. Осем „Књижевине Србије“ и неколиких радова наших припознатих радника у педагошкој и другим струкама, све остале књиге или су од врло незнатне или од никакве вредности за школу и наставу. Колико се сећам, било је надзорника, који су предлагали, да се направи један списак одабраних дела по свима струкама школске књижевности и да се нареди школским општинама (сада одборима)

да све те књиге, којих у књижници нема, одмах набаве. Ја изјављујем свој пристанак на овај предлог и држим да га треба огласити за *xigan*. Додајем само то, да и после тога сваку књигу, коју министарство нађе за корисну треба одмах набавити, а министарство нека своју наредбу огласи само преко свога органа.

„Нова прозивница“ није ни мало удесна за вођење бележака, а нарочито за извођење општег резултата. С тога је треба изменити. У новој прозивници треба да отпадне прозивнице за месец Август. Белешке треба давати за десет месеци. За месец Јун вреде ученику оне оцене, које је добио у Мају. При крају Маја треба оцене сумирати и из сваког предмета извести општи резултат и записати га у нарочиту рубрику. Из тих резултата треба извести општи резултат за све предмете и завести га у нарочиту рубрику. (Молим за извинење, што ми је немогуће да приложим формулар). Према оваким прозивницама треба удесити и нове уписне протоколе, у којима ће се моћи завести резултати месечних оцена и општи резултат свију предмета. Рубрику за владање такође не треба заборавити. Све оцене треба да су сведене и заведене пред долазак надзорников. На такав начин моћи ће надзорник брзо извршити надзор у овоме погледу. И иначе је крајње време да се стари „уписни протоколи“ замене новима.

IV Школски одбори.

Ја сам у посебном делу извештаја казао поименце колико је који одбор држао састака и колико је казнио родитеља за дечије изостанке. Сад могу рећи што год у опште.

Установа школских одбора још је нова ствар. Неће протећи много времена, па ће она корисно утицати на ток и развитак школских послова. А да то могне бити у што већој мери потребно је да се створе још неки услови. Да је још и сада било неких услова, које ћу на своме месту навести, онда би школски одбори и као нова установа чинили куд и камо веће користи школи него што су је чинили. Ако је и у другим окрузима било онолико неуредности у вршењу дужности своје, као што је било код многих одбора у школама београдског округа, онда

би то био рђав доказ о заузимљивости наших грађана за напредак школе и просвете и о поштовању и вршењу закона и законских наредаба. Где је наставник био енергичан и свестан свога светог позива, ту зар одбор је што и радио, а иначе не. Осем неколико места, ја немам шта рећи у похвалу рада школских одбора. Материјал за ученике није набављан као што треба, а често никако, табле небојадисане, дрва на многим местима ненабављана по прописаним наређењима, школе некречене и на време неоправљене и најпосле родитељи некажњавани за заустављање деце од школе, јесу све неуредности школских одбора.

Школски одбори имају на себи једну велику обавезу, а то је, да у својој средини крећу питање о грађењу нових школских зграда по прописаним правилима. И ако има знатан број зграда школских, које се више не могу трпети, и приличан број зграда, које се по нужди за кратко време могу трпети, као што сам то у посебном делу извештаја казао, онет одбори нису налазили за потребно да питање о подизању нових зграда узимају у претрес, нити да о томе донесе какве одлуке. Мени су, истину ваља рећи, на многим местима говорили како ће да граде нову школу изговарајући се негде, како само чекају да добију зајам, а негде опет да само чекају план. Међу тим ја сам с приватне стране обавештавао, а по негде и од неког одборника, да је то све празан изговор, да се школа не затвори и да ће све остати по старом, ако сама власт не настане и *не* на *мора* школску општину да нову зграду подигне. Ово последње мишљење делим и ја потпуно, и никад се не бих устезао, да силом кога наморам да уради оно, што је од користи њему, његовој деци и општем напретку отаџбине. Ко хоће да верује, да ће наш сељак сам појмити све оне хиџенске и педагошке добитке, који би дошли са подизањем нових школских здања, тај се за цело вара, а ја у то никад не верујем, па с тога и пристајем, да грађење нових школа треба да узме у руке неко јачи, него што су школски и политички одбори. Ја сам нашао једну школу, која је налик на какву добру колебу, а политички одбор налази разне изговоре да школу не прави и ако у општин-

ској каси има преко 25000 динара. Налк на ово нашао сам још неколико случајева.

Грађењу нових школа ја дајем толико исто важности, колико и доброј спреми наставника, добро удешеним програмима и ваљаној школској литератури, јер доиста све то и стоји једно с другим у нераздвојој вези. У оваким школским зградама, и неозвимајући у обзир хигијенске захтеве, никад се не може доћи до поделе разреда. Међу тим докле год један наставник ради у четири разреда узалуд ће се очекивати жељени успех, на ма тај наставник био најбољи школски раденик. А ко ту губи? Нико толико колико сама омладина, која се школује, јер наставнику се чине олакшице при оцењивању, а ученици остају са много мање спреме, него што би се смело тражити кад наставник ради у једном или два разреда. То је прво. Друга је врло важна околност та, што је у многим школама београдског округа било отпуштено негде половина, негде две трећине од уписаних ученика првог разреда због тескобе школске собе и због тога што само један наставник ради. Ове године мораће се отпуштања чинити још у већој мери. На неколико места говорили су ми наставници да немају где примити ни оне ученике, које родитељи добровољно дају у школу. Осем свега овога „продужне школе“ немају никакве будућности. Чудновато је и захтевати од наставника, који ради у четири разреда, да се још спрема за предавања у продужној школи, а и да не спомињем краткоћу времена, које је на рад у тој школи одређено. По томе дакле ваља тежити што пре отварању шестог разредних школа, које се могу отворити само у пространим зградама. — Све ово даје ми повода, да изјавим своје уверење, да државна власт треба да употреби све силе и све мере, да богате општине принуди да направе нове школе, и да нађе начина како ће се сиротнијим општинама помоћи да и оне то ураде.

V Предлози

Осем предлога, које сам учинио на појединим згодним местима овога извештаја, слободан сам да учиним г. министру и ове предлоге:

1. На многим местима жале се наставници, како им се неуредно набављају: књиге за

ученике, материјал за писање, цртање и др., и огрев. Да се ово не би догађало и да овсе неби био изговор пред надзорником за недовољан успех у школи, ја предлажем: да г. министар нареди најстрожије, да све ове потребе набаве одбори најдаље до 1. Септембра. Ради уверења, да је ово све извршено, одбори да буду дужни поднети извештај, најдаље до 15 Септембра, министарству просвете. На томе извештају треба да је потписат учитељ месне школе (односно управитељ) чиј потпис уједно тврди истинитост извештаја.

2. Да би одбори вршили све законске одредбе и наредбе, да г. министар изволи издати наредбу: да наставник сваку неправност свога одбора доставља одмах надзорној власти, а ова опет да буде дужна без оклевања узети на одговор и казнити председника одбора, а и чланове, ако су и они криви, и приморати их на поштовање и вршење законе. Да би опет полицијске власти тачно вршиле оваку наредбу, треба их учинити одговорним за сваку нетачност у овом погледу.

3. Чланом 94 зак. о основ. школама остављено је школским одбору право, да наставнику може изрећи *опомену* и *укор*. Ја држим, да је овим наставник стављен у велику зависност од одбора. Често је одбор неуредан и нетачан, а наставник, бојећи се пизме одборове, не сме те неуредности да јавља коме треба, као што су ми то неки наставници говорили. Ја држим, да су наставници доста ограничени годишњим надзором и оценама, које стоје у свези са њиховим унапређењем, и да према томе треба одбору одузети право опомене и укора, и оставити га министарству.

4. На практична учитељска предавања треба позивати и сталне наставнике, који немају веће оцене од *добар* (3.) Истина држава би се изложила мало већем трошку него до сада, али би и корист била извесна. Па и *врло добрим* и *одличним* наставницима требало би оставити приступа на та предавања, само кад они за то осете потребе, јер извесно је да нико неће жртвовати одмор, ако потребе нема.

5. О самом надзору школа слободан сам рећи, да је он половна мера и да треба што живље тежити *сталном*, *инструктивном* надзору, јер овако за 30 (или два три више) дана

није лако потпуно и правично оценити рад често по 50 наставника. О принципу сталног надзора није нужно овде говорити, по што је то питање недавно претресано и у Главном Просветном Савету.

Благодарећи вама и просветном Савету на поверењу, којим сте ме одликовали јесам

16 Августа 1884 год.

у Сурдулици.

Понизан

ЈОКСИМ. СТ. МАРКОВИЋ

XVII.

ИЗВЕШТАЈ

Петра Никетића о основним школама једног дела пожаревачког округа.

Г. Министру Просвете и црквених послова.

Писмом вашим од 25 априла ове године ПБр. 3722, изводећи сте ме одредити да прегледам основне школе у срезовима: рамском, голубачком, звишком и хомољском округа пожаревачког, према упутству вашем од 1 маја ове године ПБр. 3091.

Посебни извештај о горњим школама, заједно са његовим прилозима поднео сам раније. Из овог извештаја могли сте се уверити, да сам походно свега 31 школу, од којих у четири није било наставника. У овим школама радило је 40 наставника. Рад једног наставника није оцењен јер је постављен тек 5 маја. Општи резултат успеха рада учитељског, па и успеха у предавањима наукама износи 3:5. Дакле више него добар.

Сад према вашем упутству, имам да бацитим један кратак поглед на предавање свих наставних предмета, прописаних за основне школе, како су се предавали у похођеним школама.

1. *Наука хришћанска.* Сви бољи наставници предају овај предмет *методом развијања*. Труде се, да поглавито дејствују на срце дечије. Поред прича Христових и биографија библијских, многи наставници наводе деци и сличне примере из практичног живота, те тако још за раније упознају децу са потоним животом. Незнатна мањина предаје овај предмет *католичком* методом, служећи се

при том књигама: *Малом Црквеном Историјом* и *Католичком*, и држећи се тачно њих као Јеванђеља. Но ова се мањина тако губи у оној већини, да о њој не треба ни водити рачуна, само би се требало постарати за боље књиге за ову науку. Горње су књиге давно преживеле своје и време и век, и треба их што пре бољим и савременијим заменити.

2. *Српски језик.* Код већине учитеља предават је као што треба: *педагошки*. Деца су добро читала, причала и разликовала врсте речи. Види се из овог да су учитељи стекли убеђења: да се језик само језиком учи, а никако правилима и дефиницијама. Кад се узме још у обзир, да се дечији говор у овим крајевима знатно разликује од књижевног, онда је успех у овом предмету постигнут као што треба. Прописана „Грамматика“ у основној школи, нити је написана по начину како би језик требало предавати, нити одговора савременој граматичној науци, за то би је ваљало што пре бољом заменити. Тако исто и Читанке за III и IV разред.

3. *Словенски језик.* Према прописатом времену и не српском елементу у овим крајевима, може се рећи: да је успех доста добар постигнут. Но моје је мњење: да би словенски језик у овим крајевима, требало са свим изоставити из „наставног плана и програма“, па часове из овог предмета додати српском језику; јер са једним часом недељно у овим крајевима не може се ништа учинити, а један час још српском језику додат, знатно би припомогао, да успех буде још бољи.

4. *Рачун.* Шта вреде добре ручне књиге за учитеље и децу, најбоље се огледа у рачуну. Пре 10—15 година, овај је предмет предават готово само *писмено механички*. Сад се предаје полако, одмереним кораком, и то и *усмено* и *писмено*. Примери узимају се из обичног практичног живота, те се тако овим путем деца још из рана спремају за практички и потоњи живот. Овај велики обрт у овој науци и успех постигнут у њој треба приписати само добрим књигама које постоје за ову грану науке у основној школи, и које се и сад употребљавају. Напредак је у овој науци као што ваља.

5. *Српска Историја.* Од свих до сада побројаних предмета овај је по најлошије обрађен. Код већине учитеља ређа се готово само голо и сувопарно побрајање имена и година;

на догађаје и личности, особито важније, којим би се знатно утицало на васпитање деце је мало је се обзирало. Но за ово не треба само наставнике кривити. Код нас је историјски материјал разбацан по разним списима тако, да их је ретко и сваки специјалиста, историк покупио, а камо ли разбацани учитељи по разним крајевима наше отаџбине. Историју пак по којој се предаје сад у основној школи, претекла је и историјска наука и развиће педагошке науке. За то би што пре требало постарати се: да се књига према развићу историјске и педагошке науке напише, ако ће се од ове науке тражити оно, што историја треба да учини у основној школи.

6. *Земљопис*. Овај је предмет доста разнолико предават у похођеним школама. У неким школама предават је као што треба. Али тако мора бити, кад нити је наставним програмом детаљно обележено шта ће се у основној школи прећи из овог предмета, нити има ручних књига за ђаке ни за учитеље. За то би се и по овом предмету требало постарати за добру књигу.

7. *Јестаственица*. И овај је предмет врло разнолико предават у похођеним школама. Негде је предават као што ваља, негде су набрајани само делови, животиња и минерала: а негде су деца упозната само са поменкатуром јестаственичном и више ништа. По овом предмету требало би такође ученике израдити, те да школа у томе оскудицу не трпи.

8. *Познавање човека*. Овај је предмет по најважнији у основној школи, али је најразноврсније предават. Много је наставника истина прешло онај материјал, који је наставним програмом одређен за III и IV разред, али врло непотпуно и неодређено, тако да нити је на чисто наставник шта је предавао, ни ђак шта је научио; а у многим школама није ни прећен сав одређени материјал, већ само пеки део. Наставници се изговарају да незнаду шта ће да предају, и за то нису ни предавали. Да би успех у овом предмету био као што треба, требало би, као и за остале што пре одредити детаљне програме, и постарати се да се потребни учебници израде. Без овог сва напрезања остаће у залуд.

9. *Женски рад*. Он је готово и предават свуда по пропису. Само сам опазио: да многе наставнице употребљавају туђе називе при женском раду, за то би требало ове називе удесити тако: да опростимо децу: „штрикања“, „феркерта“, „опнема“ и других још несносних страних назива.

10. *Гимнастика, певање и цртање*. Ове вештине предавате су по пропису и доста добро; али, да би се још бољи успех постигао, мњења сам: да би што пре требало издати упуства за предавање певања и цртања (а већ за гимнастику има) те да се у свима школама *једнолико* предаје, а не, колико скоро школа, толико и разних облика за певање и цртање, и другим се методом предају.

Васпитање. Колико сам до сад казао о доброј страни школе по њеној наставној страни, толико немам о васпићу. Оно је свугде и у свачему назадније од остале наставе, особито у варошицама, где готово с малим изузетком влада *пустош*. За овако васпитање деце, не могу се кривити само учитељи, већ и друге неке прилике, а на првом месту родитељи. Шта може учитељ у школи поред учења од 4 или 5 часова дневно, да учини у васпитању, кад дете остале часове проведе: или на улици, где има прилике и да види и да чује оно што није за њега; или код куће, где се такође у нас врло мала пажња обраћа на васпитну страну деце. Овој би страни наше школе требало пре помоћи.

Ја овде у кратко изложих начин предавања у школама које сам прегледао онакав какав се мени на испиту учинио, но треба имати на уму, да је се могао и други начин, па и најгори преко године употребити, и за испит мало угладити, па да то изгледа на испиту добро, па и најбоље. Надзорник на испиту може видети само резултат неког рада, а начин или пут како се до тог резултата дошло тешко је тако дознати. Ово је у стању да учини само *стална ревизија*, коју би требало што пре завести, бар за источне крајеве Србије.

У колико је мени познат развитак наше основне школе, она је за последних десет година знатно одмакла у напред. Но има још доста да се уради, па да се каже: *добро је*, чему без двоумљења треба тежити. Што се

бољи успеси не постижу, бар у овим крајевима узрок је: *што се говорни језик знатно од книжевног разликује, што људи нерадо шаљу децу у школу, што школски одбори врло немарно врше своју дужност сиром школе* чему би ваљало потражити лека, а каквог, то сам у мом посебном извештају казао; најзад школе немају потребних учила и учебника.

Да би се још бољи успеси постигли, потребно је поглавито ово двоје: *имати добре раднике и средства*. Да би од досадањих радника још бољи били, требало би у сваком округу измешати боље радне снаге са лошим, и завести среске и окружне *учитељске зборове* или *сталну ревизију* за сваки округ. У средства ја узимам школска учила и књиге. Да би се знало, која учила и књиге мора свака школа имати, ваљало би тачно одредити. Но ово само учинити није довољно. Одредити и препоручивати, није довољно, јер ће се и поред овог наћи увек школа, које ће трпети оскудицу у тим средствима. Да не би ово и даље било, мнења сам: да би требало да само Министарство просвете набавља сва прописана учила и књиге, да их шаље свима школама, и падајуће шта вреде преко државних власти и школских одбора.

Сад имам коју да речем још о писању књига за основну школу. Ако је ишта нужно и потребно нашим основним школама, то су књиге, а ми их немамо. Наше су школе готово остале без књига. Сем „Буквара“ „Читанчице“ „Читанке“ за други разред и „Рачуница“ за све разреде, може се рећи да остале и не постоје, јер и оно што постоји тако је: да би боље било да и не постоје, јер више смећу школи, него што помажу. У ове књиге узимам оне, што их је државна штампа издала.

Нама је потребно да најбржим начином дођемо до добрих школских књига. Па који је то начин да се брзо до добрих књига дође? — О овом питању много је до данас код нас говорено, изношени су разни начини писања књига, а неки су и практиковани, то су или *наруџбине* или *конкурс*. Но слободан сам казати овом приликом, да се мени ни један од ових начина не допада. Наружбином се још може која књига и добити, али је слаба гаранција за каквоћу књиге. Конкурсом се пак тешко добијају, што нас нај-

боље може уверити конкурс за „Српску Историју“ пре две године, за коју се нико није јавио. Узрок је пак овоме тај, што нико не ће а и не може да уложи свој и труд и капитал, па да се за све то или врло мало или никако не награди. Први ми се начин писања још и за то не допада, што у школи одржава застој, јер на овај начин писатих књига има у нас од пре 40 и више година, које се на жалост још и данас морају да употребљавају. Дозволићу, да су оне у своје време биле добре, али времена се мењају, а школа, мислим не сме остати од свога времена, ако неће бити, као што и треба, његова водиља за напредак.

Сад је ред да кажем, који је то начин писања књига најбољи. Мени се чини, да је најбоље оставити, *поштину слободу писања школских књига* свакоме. До који дан изаћи ће израђени детаљни програми за основне школе. Према тим програмима морају се и књиге удешавати. Треба после овог позвати сваког ко се осећа способан да по својој струци напише књигу за основну школу. Свака књига пошто се напише треба да дође пред глав. Просветни савет, те да је он прегледа и каже; *је ли књига удесна са школу и одговара ли „наставном програму“* Ако књига одговара свима овим условима, онда јој тек треба отворити школска врата, не питајући и не гонећи писца да своје дело продаје држави, а тако исто не гонећи учитеље: да по овој или оној књизи морају предавати. Сваки учитељ са својом децом мора достићи успех „програмом“ одређен, а којом ће се књигом служити, то треба оставити његовом слободном избору, али и он може бирати само од оних књига које је „Г. Просв. Савет“ прегледао и одобрио. На овај начин за једну грану наука може бити више књига, и учитељи ће препоручивати деци ону, коју они хоће, и која им се чини као најгоднија.

За чије дело каже „Глав. просв. Савет“ да је добро, може га писац и о свом трошку штампати а може га и држави продати, ако се погоди. И не треба се плашити тога, што ће бити више књига по једној струци, јер напоследку одржаће меџдан она, која је најбоља. На овај начин завладаће свежина у нашој школској књижевности, рашириће се круг читалачке публике, и ми после две или

три године, овако радећи, моћи ћемо и највећа књижевна дела штампати без ичије помоћи.

Истина, у почетку може застати посао Државне штампаре; држава би морала још коју деценију година плаћати већа књижевна дела, али ја мислим, да ми не треба на данашњицу да гледамо већ на будућност народа, школе, просвете и наше књиге, а мени се чини да ће се све ово постићи само овим путем. Монополи су мало где уродили

добрим плодом, а у књижевности мислим да им најмање места има, јер је државна штампара у неку руку монополисала школске књиге, што не би требало да је.

1. Септембра 1884. год.
у Београду.

Господина Министра.
поизи.

Лет. М. Ђикетић
учитељ.

ВАСПИТАЊЕ КАО НАУКА

од

АЛЕКСАНДРА БЕНА

(Наставак)

Непријатељска или недружевна осећања

Осећања љутње, мржње, антипатије, суревњивости и поруге или злобе стоје тако исто као љубав и наклоност, само у противном правцу, у односу према другим створовима. И ако су са свима тим осећањима скопчане извесне непријатности — пре свега увреда, а за тим опасности, које могу доћи повраћањем или осветом — опет су она један извор непосредног задовољства, која долазе од пријатељства и заједничког друштвеног живота. У многим случајевима људи се радо одричу онога уживања, што имају од друштвености и симпатије само да би задовољили оно непријатељско осећање.

У васпитању се мора обратити озбиљна пажња на ова осећања. У извесним околностима од њих се може имати и користи, али тек главна ствар остаје, да је моралисти и васпитачу дужност да оваква осећања спречава, пошто она готово увек имају само рђав утицај.

Најгори је облик непријатељског осећања хладна и размишљена радост у свирепствима. Али, на жалост, овај се облик непријатељства врло често појављује, на-

рочито код младежи. Кад се муче животиње или слаби и за одбрану неспособни створови, онда тиме самим постаје врло трајашан извор злобе и пакости. Ово се мора угушивати, на макар, ако је потребно, и са свим строгим мерама. Ако се такви иступи врше, онда је баш у томе најбољи лек да се то више не чини; јер казна, која ће од рђавих последица, које отуда потичу, доћи, тако је успешна као и какво друго средство за угушивање. У борби са себи равнима ми се и учимо и привикавамо да ограничавамо наше пргаве и свирепе наклоности.

Пошто је гњев или љутња једна експлозивна или наступна страст, која напрасно долази, то је нужно да се на њу строго пази код младежи и да се колико год је могуће спречава и угушује; али ово је само онда могуће, ако се на ово буде пазило од стране родитеља и учитеља на сваком кораку и у сваком поступку. Да се оваква страст угуши није довољно, да се она само у извесним моментима спречи, те да не плане. Ово је лако извршити, јер то се може учинити и присуством старијега, од

кога се дете боји, па не сме да покаже ништаквасзнака љутње. Али овакво угушивање и спречавање не иде тако дубоко, како ће навику произвести. Да се страсти робује, за то ће се увек тражити и наћи прилике. Противу страсти гњева најбољи је лек неговање симпатије и наклоности. Тим путем може се ова страст најуспешније и најпре угушити, па било да се њоме равнотежа духовна руши или на неправилност подстрекава. Противност злобе јесте доброћудност, а то је такво душевно расположење у коме се више мисли на оно зло што је другоме причињено, него на оно што је самоме себи. Овако душевно расположење неговати врло је корисно, јер у колико се овакво осећање више развија, у толико се пакост и злоба своди на мање. Има још неких споредних средстава, којима се пакост и освета могу угушивати, сем општег средства недобравањем или кучењем, а то је позивањем на свест о личном поносу и достојанству и изношењем рђавих последица, које такви страсни наступи могу изазвати.

Живахна радост, која постаје услед неке победе коју смо ма над киме одржали, садржи у себи ону сласт, што долази од злобе, а сем тога, то је још појачано и другим придатцима. Прво земљиште на коме су непријатељски импулси никли, било је без сумње у победи и потчињености непријатеља. У томе се по свој прилици састоји најмоћнији надражај, који непрестано на човечију енергију утиче. Па и ако у томе има штете са различитих страна, опет смо принуђени да и такве импулсе узмемо међу остале постицаје за штудију и духовни напредак. У трвењима и борбама појединих партија одмах излази врло јасно на видик она радост, што је победиоци осећају. Тај је исти мотив покретач и у такмачењу у школи. Социјална проблема, да се индивидуа ограничи у себичној тежњи

само на оно, што је добро — чулно задовољство и пријемљивост — већ је и због тога неостварљивија, што се томе придружује и јако захтевање или жудња за задовољавањем пакости. Показало се, да се то осећање не може са свим угушити, те тако је се дошло на извесан број оштроумних средстава, која су за поштовање и светињу узајамних права више или мање подесна.

Једно од таквих средстава за поштовање узајамних права, које је у осталом и најважније, састоји се у кажњавању јавне или приватне неправичности. Злочинац и у опште преступник казни се по закону за учињено дело и повређену правду и због тога се после оно негодовање које је преступом у друштву изазвао, претвара у неко задовољство. У теорији о кажњавању узима се и то у рачун, да се осветљивост публике задовољи. Кад би се казнама хтело само спречавање злочина и престопа и поправка кривца, а не би се ни мало узимало у обзир задовољавање освете, онда би оне морале бити сувише строге за данашњу људску природу. Тајно извршавање казне над злочинцима, које је у нашем модерном систему уобичајено има циљ, да задовољавање осећања освете ограничи.

За оваква задовољства која долазе задовољавањем осећања освете, отвара се најшире идеално поље у историји и песмама. Нас обрадује и раздрагава казна коју неки злочинац за свој поступак претрпи. Приче о злочинцима и њиховом кажњавању подесне су и за најмањи ступањ схваћања. Ово је она врста прича, која може поднети и за саму дечију фантазију. Као најуглађенији и најфинији облик задовољавања злобе ја узимам осећање комичнога и смешнога. Има извесна врста смеха, у којој се излива осветљивост, мржња и подсмех, и у томе се тера врло далеко, само се пази да не пређе у озбиљнију фазу — бој.

Али има и таквога смеја који се јавља у облику шале и хумора, у коме се осећање злобе скоро губи у неком пријатељском осећању. Има неке вредности, да се и то зна, да у шали, игри и хумору противна осећања држе равнотежу, и у томе је прави покушај, да се два противна правца — љубав и злоба — у исто време употребе. Најбољи хумористички комади у литератури, љупкост у друштвеном саобраћају у свакодневном животу, највиша пријатност смеја — све то показује успех оне смеле комбинације од противних осећања. Ништа боље не може показати јачину првобитних надражаја злобе, као то што такво духовно стање не престаје са свим баш ни онда, кад се дође до праве наивне шале и веселости. Кад нема истинских предмета на којима би се нагон за рушењем излио, онда осетљиви створови у томе погледу налазе

такве врсте задовољства и у игри. Ово се појављује на особити начин у међусобном забављању код кучића и мачака. Пошто не знају да изразе своју љубав и миловање на други неки начин, они то чине режањем ставивши се једно према другом као да хоће да се нападају, па самовлађивањем изгледа да у томе имају двоструко задовољство. И у дечијим играма излази исти овај елемент задовољавања злобе и наклоности за рушењем, и докле се та осећања одржавају у равнотежи са противним дотле је ефект врло пикантан. Пошто свако дете у игри служи осталима по реду као играчка и жртва, то се омогућава осталима, да на рачун појединих задовоље оно осећање злобе, и ово ја држим као битну садржину (квинтесенцију) игре.

(Наставиће се)

КАРАКТЕРНЕ СЛИКЕ ИЗ ОПШТЕ ИСТОРИЈЕ

(по А. В. ГРУВЕ-У)

(Наставак)

2. Виљем освајач (1066. по Хр.)

1.

Виљемов отац био је Роберт четврти, херцег од Нормандије. Мати му је била проста играчица. С тога му је сметало да буде прави племић. Но ипак још за рана показивала му се срећа и пут га је водио величини, до које се по рођењу не би могао попети.

Било му је тек седам година тада кад се његов отац спремао да путује у Јерусалим. Он сакупи око себе великаше свога херцегства и говораше им, да његовом природном сину буду верни и да га за херцега признаду, ако би он у туђини умр'о.

И доиста Роберт је умр'о у путу, а по његовој жељи постао је херцег Нормандије његов син Виљем. Али малољетност његова била је узрок многим немирима. Велики вазали, (потчињени племићи, који од краља добијају земљу на управу) нису хтели слушати Виљема, а тадашњи француски краљ (Хенрик I) покушавао је да скрха голему моћ Нормана. Тако је Виљем растао у опасностима и невољама, и то га је после довело до велике славе. У борби са својим вазалима развила је се његова војводека способност, а тим борбама прочуло се његово име и задобио је храбру војску за велика предузећа, која су му славу обесмртила.

2.

Енглески краљ Едвард, који је владао од 1042. године, опријатељио се са херцегом Виљемом. По што није имао својих наследника, а Виљем је био сродник краљевској породици, он му тајно обећа наследство престола. За престо је се спремао и граф *Харалд*. Он је био највићенији човек међу енглеским племићима. У народу је имао поверења, био је богат, славољубив и моћан, а тежио је за круном. Он и његови пријатељи имали су поверења у целој Енглеској и сам Едвард не могаше томе на пут стати. Али Виљема ни овде није срећа остагила. Путујући једном поред француске обале Харалду је бура разбила лађу и он паде разбојницима у руке. Кад је Виљем о томе извештен он откупи заробљеника и свечано га дочека у својој престоници. Док се он код њега бавио као гост и пријатељ откри му Виљем своју намеру за енглески престо и закле га, да и он ради за њега. Да би га што боље обвезао обећа му своју кћер за жену и закле га на светим моштима да ће верно радити да Виљем задобије престо.

3.

Харалд је извршио заклетву, али је мислио да је не мора одржати. Његово славољубље бунило се против тога, а и љубав према отаџбини не дозвољаваше му да пусти да се стран владалац у њој угнезди. Кад се вратио у Енглеску он увећа број својих присталица, а међу Енглезима рашири неповерење према Норманима. Краљ Едвард, и ако је желео да Виљем од Нормандије постане његов наследник, није имао ни куражи ни снаге да га за наследника прогласи. У том оклевању затече га и смрт (1066. године). Тек што је он умр'о, а Харалд са одобрењем енглескога народа попе се на престо.

То жестоко разгневи херцега Виљема. Он објави Харалда као кривоклетника и спремаше се да оружјем задобије оно, што му добровољно не хтеше дати. Али и Харалд не пропусти да сакупи голему војску.

4.

Чим је Виљем са својом војском дошао до Енглеске искочи он први на обалу. Али он се спотаче и паде на земљу. Па ипак својом хитрином умео је он тај рђав знак својом употребити на своју корист. „Земља“, викну он, „земља је моја.“ Један његов војник, који је до њега најближе био, одговори: „јесте, херцеже и краљу, ти ћеш Енглеску скоро узети“. Други један војник притрча једној кући скиде једну асуру (лесу) и предаде је војсковођи као знак његове својине. Али ни један војник није смео плачкати, јер Виљем рече: „ми морамо чувати што је наше.“ Сви су се држали куражно и очекивали сваку опасност.

5.

Против Харалда побунно се његов брат (Гостиг) и здружио се са Норвешцима. Али њега је он напао и победио. Тада пође он против Виљема. Он похита право логору норманском. Гордост и освета забунили су му прави разум. Његова војска била је ослабила, али он не хте чекати потпору. Његови пријатељи световали су му да војску свога непријатеља, састављену из многобројних народа, којој ће скоро хране нестати, ослаби и умори малим нападима. Али он се беше решио да победи или да погине и сву срећу стави на коцку једног јединог дана.

Разне спреме биле су за ову битку. Енглези су презирали непријатеље, које су преставили као гомилу сакупљених лупежа. Пређе задобивена победа учинила је те су постали поносити. Они су држали да ће Виљема исто тако лако потући као и То-

стига и његове савезнике. У очи битке они се упустише у гозбе и весела. Нормани опет наобрат, одушевљени вером и храброшћу, снажили су се још више молитвом и песмама, и да би били сигурни од напада они су стражарили под оружјем. Сам Виљем, пошто је осмотрио положај непријатеља, саветовао се са поглавицама своје војске, храбрио је и одушевљавао својим беседама.

Енглези су изабрали место на једном узбрдању. Харалд очекиваше Виљемов нападај и рано у зору распали се борба на три места под јеком трупа, корнета (опет инструменат за дување) и рогова. Пред херцегом јахао је у оклопу и у оружју вешти *Телефер*. Играјући се бацао је он више сјајних мачева у вис и опет их хватао. При том је певао јуначке песме (о Роланду и Великом Карлу) а с њим је певала сва норманска војска. Али на један пут један његов мач не паде њему у руку и један енглески заставник погођен паде. И нападај и одбрана били су јуначки. Срећа је нагињала Енглезима, који су се веома чврсто држали. Нормани почеше оступати и кад се провесе глас да је Виљем погинуо, онда у војсци настаде још већи неред. У овом опасном тренутку Виљем је као прави јунак вратио дух војсци. Он изађе пред бегунце, скиде шлем и викну: „ја живим и ја ћу победити.“ Они се зауставише и пођоше опет за њим на непријатеља, али нападај беше узалудан. По том Виљем привидним бегством измами непријатеље, па их онда хитро нападе. Стрaшан неред овлада међу свима гомилама. Они оступише. Оба Харалдова брата и многи најодличнији Енглези изгинули су. Пред ноћ је Виљем задобио голему и осудну победу.

6.

Овом битком Нормани су задобили целу Енглеску. Енглези су били забуњени. По-

јединце не имађаху ни силе ни куражи да се бране, а поред тога дуго поданство Данцима ослабило је њихово поданство према новом краљу. Виљем опет није заборавио да пожање све плодове задобивене победе. Одмах је покоравао поједине вароши и оне су га признавале за краља. За тим се кренуо и разгледао куда је побегао остатак разбијене војске. Само његово приближавање прекрати сваки отпор. Племићи и нижа класа изађоше му на сусрет и уверише га о својој верности, молећи га да заузме упражњени престо. После малог оклевања он пристаде на њихове молбе. Он се крунисао у вестминстерском манастиру, а то је извршио јоршки епископ. Све, који су ту били, питали су, да ли ће бити верни херцегу Виљему као свом новом краљу. Сви гласно изјавише да хоће. По том се закле он да ће чувати правду, штитити цркву и Енглезима и Норманима управљати као да је један народ. Народ му пљескаше и одобраваше. Тада се догоди нешто неповољно. Војници, који су пред црквом чували стражу, кад су чули вику унутра помислили су да је народ напао на њиховог херцега. У тренутку притрчаше они и одмах запалише суседне куће. Страх спаде сакупљени свет, свуда беше бегство и забуна и сам Виљем могао је са тешком муком неред утишати.

7.

Почетак нове владе допао се Енглезима и одговарао је краљевој заклетви. Виљем је држао своју војску у строгом поретку, бринуо се за одржање правде и показивао новим поданицима довољно наклоности и милости. Са великим поклонима задобио је свештенство, а женидбом и удајом покушао је да опријатељи и уједини Енглезе и Нормане. У исто време бринуо се он да што боље утврди своју владу. Он разоружа Лондон и више других места.

Овде онде сазида он утврђења, и сву силу предаде у руке Норманима. Осем тога уступи својим земљацима сва добра оних Енглеза који су у борби изгинули. Ово је учинило велико незадовољство, и кад је Виљем на скоро по том отпутовао у Нормандију, јави се устанак. Одмах је краљ (који је ваљда о свему извештен) стигао у Енглеску и наред угушио оружаном силом. Од тада је већ управљао са много већом строгошћу. Благородству су одузета велика добра и Виљем их је дао својим приврженицима, али не као сопственост, већ да њима управљају (у лѐн). Цело царство подељено је у 60.215 ритерских имања, од којих је 28.215 припадало духовницима, а 1422 краљевим дворанима. Сваки поседник (који држи имање) обвезао се да у свако доба даје одређен број војника. Сад је и богато и моћно духовенство зависило од краља, а најважнија црквена звања поцуњена су Норманима. Место англосаксонског морао се у свима школама учити француски језик. Али стари земаљски језик није се могао уништити, те тако постаде енглески језик мешавина од немачког и француског, као што је и британски народ постао од Брита, Англосакса и Нормана.

8.

При свима овим уредбама у Енглеској, Виљем није никако заборавио на своју наследну државу. Графство Мајна у Француској, које му је као наследство припало, није се никако хтело покорити његовој власти. С тога он оде у Француску са војском, која је већином била састављена из Енглеза. И ту је као и свакад био срећан. Он протера графа анжујског, који се у Мајни био утврдио, а за управника постави свога сина Роберта.

Али док је он тамо био појави се опет буна у Енглеској. Но сад су се побунили сами нормански племићи, који су били незадовољни што је Виљем врло строго и с

њима поступао. Па и тада је срећа била на Виљемовој страни. Један завереник покаје се и открије заверу и тако Виљем брзо стане свему на пут. Али на скоро дође нешто горе од тога. Роберт најстарији Виљемов син захтеваше од свога оца да му по обећању да графство Мајну са целом Нормандијом. Виљем најпре оклеваше, али га најпосле одби овим речима: „Ја моје хаљине нећу свући пре док у кревет не легнем.“ Овај одговор као и то, што је Виљем више волео млађег сина, огорчи лако раздражљивог Роберта. Потпомогнут од Француске и многих великаша из Нормандије нападе он свога оца оружјем. Ова неприродна војна трајала је, на велику штету земље, три године (1077 до 1080. године.) Да би покорио свога сина, Виљем је морао да доведе из Енглеске јаку војску. То доведе принца у забуну. Он је морао бегати из Нормандије и тражити склоништа у једном француском замку. Његов отац пође за њим, опколи замак, и сваки дан била је мала чарка. Једном се деси да се отац и син сукوبيше у борби, а један другог не познаше. Борба је била жестока и син рани оца, и обори га с коња. Он је жестоко пао тако, да је морао јаукнути и син га по гласу позна. Тада сина спопале страх и кајање. Он скочи са коња, диже свога оца, паде му пред ноге и мољаше га за опроштење због увреде. Али Виљем се није могао тако брзо умекшати. Иначе љут, а сад још увређен због пада, он замени благост строгошћу. Чим је усео на коња, (принц га је понео на свога сопствену коња) он похита у логор и издаде нове наредбе за продужење рата. Али на скоро окрете на боље. Подговорен од своје жене, он се измири са Робертом, опрости му све и одведе га у Енглеску. На скоро га је послао да казни шкотског краља за неку увреду и Роберт је срећно извршио очине наредбе.

9.

Баш у то време Виљем је морао да брани своју краљевску власт од силе папе Григорија VII. Овај властољубиви папа захтевао је од њега да папској столици положи заклетву преданости за Енглеску, и да пошаље данак — Петров новчић. У почетку шиљали су англосаксонски краљеви овај новац као добровољан поклон папама, али овај је то почео сматрати као знак потчињености. Виљем одговори да ће новац по обичају послати, али да он није обећао да ће се заклети папској столици на верност или да ће јој потчинити своју државу. Шта више он иђаше и даље. Он забрани свима епископима свога краљевства да иду на црквене саборе у Рим. Григорије, који је иначе био врло тврдоглав према отпору других кнежева, поступише са Виљемом врло благо, јер је био јако удаљен. Али кад је видео да се ласкањем не може ништа добити, отпоче претњама и заповеди енглеском свештенству да не слуша никакву светску власт. Виљем се смејао овој заповести. Он збаци све епископе и игумане који му се не хтеше покоравати, не обзирајући се на папску наредбу. Међу тим не беше противан закону безбрачности (да се свештеници не жене) и допушташе да се светско судство од духовног одвоји.

10.

Кад му се већ приближила смрт у његовом се духу престављаху сва дела и сви догађаји које је за живота учинио. Он осећаше како је ништава сва човечија величина и жестоко се кајаше за сва насилна дела, која је извршио. Мучен оваким осећањима давао је црквама и манастирима богате поклоне. Многим заробљеницима дао је слободу и заповедио је да се свима дуж

Француске границе опустошеним местима накнади штета. Наредио је шта ће бити са државом и целим његовим имањем. Нормандију и графство Мајне остави свом најстаријем сину Роберту. Своме другом сину Виљему остави Енглеску са молбом, да Енглеском благо управља. Трећем сину, своме драгоме Хенрику, није могао ништа оставити осем једну суму новаца и имање његове матере. Но осем тога он је се надао да ће Хенрик некад своју браћу у сили и слави надмашити.

И тако умре он у једном манастиру код Руена, 9. Септембра 1087. године у шездесет трећој години живота и двадесет првој години своје владе над Енглеском. Он је имао велика и ретка својства. Као год што се одликовао телесном вештином и снагом, исто се тако одликовао и бистрим разумом, неуморним радом, неустрашимим духом и ретком окретношћу духа. Сваки отпор распаљиваше га, угодно је исмевао, свима неуредностима био је непријатељ, ни пред ким на свету није се покоравао, увек је ишао право својој цели.

Али при свему томе не може се ипак прикрити да је он више страховит него љубазан био. Њему не достајаше лепог осећања и нежне нарави, чим се Алфред одликовао. — Властољубље, здружено са строгишћу, била је главна црта његовог карактера. Његова љубав правичности често је била потчињена државној мудрости, а његова природна напраситост била је често нештедна суровост. Међу тим никако не треба заборавити да је он одрастао под звуком оружја, да су га увек јавни и тајни непријатељи окружавали, и да су била строга правила нужна, да његово господарство над Енглеском утврде.

ШЕСТИ ДЕО

НЕМАЧКИ ЦАРЕВИ И КРАЉЕВИ

Хенрих I основалац вароши.

1.

Наследници Карла Великог нису имали ни куражи ни способности, да очувају поредак у његовом пространом царству. У то доба није било још утврђено, да престо наслеђује најстарији син. Отуда насташе крваве распре међу франачким краљевима и то је трајало све дотле, док се Немачка није одвојила од Француске као засебна држава. Моћни племићи нису се хтели покоравати немачком Краљу и ратовали су међу собом. Поред тога још нису била побеђена два непријатеља Карла Великог, а то су Угри, који су се „Хуни“ називали, и Словени, који су обитавали с оне стране Елбе и Одра, у Мекленбургу, Поморанији, Пруској и Пољској. Оба народа често су нападали преко границе, али нарочито Угри или, као што су се сами називали, *Маџари*. Они су били уређени у разбојничке чете. У Немачку су упадали као дивљи скакавци и пустошили све, што су нашли. Људе жене и децу, која нису могла брзо побећи, ватали су и терали као робове у Угарску. Ако их каква немачка војска нападне, они побегну. Тек што би се тада рекло: „Хвала богу разбојници су побегли“, а они су већ били онет Немцима иза леђа. У цркве и манастире бацали су они буктиње тако да се пламен високо извијао. Последњи Каролинг (од Карлове породице) који је седео на немачком престолу, био је *Лудвиг Дете*. Слаби млади краљ оплакивао је распад и немоћ царства, али му није нико могао помоћи. Он умре 911 године, у осамнаестој години. Немачка би се тада онет распала у многе мале државице, да се нису Франци и Сакси здружили и изабрали једног краља, као главног старешину

царства. Они су изабрали саксонског херцега Отона, али он се отрече и препоручи народу да бира франачког херцега *Конрада*. Конрад је био добар човек, али он није имао снаге, да уздрмано царство одржи. Осем тога завади се он са саксонским херцегом Отоном и кад он умре, хтео је његовом сину Хенриху отети очевину. Али он побуни Саксе и они одбише све нападаје франачке. За време ове свађе продреше опет Угри у Немачку и опљачкаше је, а Конрад се није могао од њих бранити.

2.

Конрад је умр'о са пуно туге и бола за својом земљом, али је свој живот завршио са најблагороднијим делом. Он је дозволио себи свога брата Еберхарда, херцега франачкога, и у присуству многих кнежева и госпoде рекао му: „Драги брате! Ја осећам, да је мој живот при крају, за то послушај мој савет, и посвети сав свој живот и срећу Францима. Ми имасмо војске, оружја и краљевску титулу, али ми немамо среће и снаге, као што су нам оцеви имали. Срећа, мој брате, и најблагороднија нарав код Хенриха је. На Саксима ће остати царство. За то мани се непријатељства, узми ове адићаре: свето копље, златне гривне, пурпурни огртач, мач и круну, са њима иди Хенриху и учини га својим пријатељем и другом, за навек. Он је одређен да буде Краљ и заповедник многим народима“. Кад је Еберхард обећао да ће испунити последњу краљеву жељу, Конрад је умр'о и сарањен је у једноме манастиру. Али Еберхард појаха коња и са својим пратиоцима јахаше преко брегова и долина до густе шуме у Харду. Хенрих је био у лову тица, кад му стигоше ритери, јер је у лову налазио задовољство. Еберхард до-

тера кова тако, да је он стајао поред херцега Хенриха, а по том скочи, да своје дотадашњем непријатељу руку пружи. „Ја долазим као пријатељ“, рече он, „и молим те за твоје пријатељство. Заборави више свађу отачаства ради“, Хенрих је радо пристао на ту понуду. Еберхард рече даље: „ја захтевам још нешто више. Немачка је опустошена и само један може је спасти, а то си ти. Мој брат је при смрти на тебе мислио и ево шаље ти круну царства. Хоћеш ли је носити?“. „Ја знам“, рече Хенрих, „како је круна тешка. Али кад је сви кнезови мени нуде, ја ћу је носити у име бога и радити што је за отачаство најбоље“. По том се обојица загрлише и свима који су то гледали, нагнаше сузе на очи.

3.

По том је Еберхард сазвао немачке херцеге и епископе на скупштини и саопштио им последњу вољу свога брата и пристанак Хенрихов на то. Пошто им је Хенрихово јунаштво, добро срце и љубав према отачаству топло препоручио, сви погледаше у Хенриха, који је тада ту био и док су га хвалили ћутао. „Кога и непријатељи хвале,“ рече један епископ, „тај мора бити благородан човек.“ Кнежеви се договорилише изабраше Хенриха за краља и тај избор саопштише народу. Тада се отпоче весеље, коме не беше краја; Да живи наш краљ Хенрих, и да мудро нама управља! Сви су знали, да ће он Немачку својим мачем најбоље заштитити и својом мудрошћу најбоље њоме управљати. Да живи Хенрих, чуо се узвик из сваког шатора, на разним језицима. Трубе и добоши трештали су усред ових узвика радости; заставе су се лепршале, и са усана каквог побожног духовника текла је молитва за царство и поглавара.

Кад је прошла прва жека радости, тада опет епископ подиже свој глас и на ново узвикну: „добро, пођимо дакле у Минстер

(варош) да изабранога краља крунимо пред олтаром божјим.“ „Не“ одговори Хенрих, чини ми се, да нисам, први из мога племена, позван за краља божјом милосћу и љубављу. Један достојнији него ја прима помазање и круну, а ја нисам достојан такве почести. Таква смерност допаде се народу. Франци, по старом немачком обичају, подигоше на коњу пређашњег племенског непријатеља Хенриха и показаше га народу са узвиком: Ево вашег краља. Хиљадама руку подигоше се небу за заклетву; хиљадама грла повикаше: верност и љубав нашем краљу Хенриху. Многи су од радости плакали.

Ма да се већина немачких кнежева и народ од свег срца радовала избору краљевом, опет су се нашла два себична човека, која нису могла трпети над собом, каквог моћног господара, и који су више ценили и волели себе него своју земљу. То су били херцег баварски (Арнулф) и херцег од Швабије (Бурхард). Обојица су побегла са скупа, само да не морају положити заклетву верности новоме краљу. Узалуд је Хенрих шаљао посланике, да их опомену на њихову дужност; они су волели и грађански рат него ред и мир у земљи. То је натерало Хенриха да своје противнике оружаном силом натера на покорност. Са великом тугом пошао је краљ у бој противу својих вазала, јер му је било жао што због ината двојице људи, губе живот толики људи. Херцег од Швабије изгуби сваку кураж, чим је крајева војска ушла у његову земљу, и обећа да ће бити веран и покоран. Баварски херцег не хте се покорити, већ се са својом војском затвори у једну тврђаву. Тада краљ покуша још једном, да се на леп начин измире да се не би проливала крв. Он с тога позва Арнулфа на један састанак. Он пристаде и наоружа се и мету на се оклоп од главе до пете. Хенрих опет на против

беше шлем оклоп и штит оставио у логору, јер је он волео правду и мир.

„Ти се мени противиш“, поче он први, „ти понављаш грађански рат, као да не знаш, да Угри једва чекају неслогу немачким кнежевима, па да сваког осамљеног надвладају! Погледај Француску, Италију! За што су те државе постале слабе, и што су се тако много поколебале и унесрећиле? Ни због чега другог већ с тога, што нико није поштовао поредак, јер појединим графовима и херцезима чинило се тешко, да се покорвају закону неког краља. Хоћеш ли ти да купиш независност Баварске са пропашћу Немачке? Да ли ћеш пред богом одговарати, ако због твоје непокорности вољи свију кнежева немачких буде проливена само једна кап немачке крви? Ја круну нисам тражио“, продужи он после малог ћутања, „бог ми ју је дао по вољи народа. Да си ти за краља изабран био, ја бих се теби покорвао као своме господару.“ Истинитост ових искрених речи пренеразила је непокорног херцега и он је положио заклетву верности.

Само некима од ратоборних Саксонаца није био по вољи овај мир. Али сви пријатељи отаџбине уважавали су благородно срце краљево, који је без крви умео повратити ред, мир и покорност. За време шеснаестогодишње Хенрихове владе, ни један вазал, није се усудио, да му одрекне послушност.

4.

На тај начин био је унутрашњи мир са благошћу и помиљивошћу обновљен. Сва је брига била у томе, да се Немачка одбрани од разбојничких суседа. Јер већ 924 године навалише опет Уугри, којих су се они као чуме бојали. Они су дошли из Угарске са Дунава, на малим ружним, али неуморним коњима, као градобитан облак. Свуда где су стигли, палили су куће

и све друго и убијали кога су стигли или одводили у ропство. Често су они своје заробљенике везивали својим коњима на репове и тако су их убијали на страшним мукама. Сам њихов изглед задавао је сваком страх и ужас. Њихова лица била су мрка и рапавост лица чинила је, те су били потпуно ружни. Били су ошишани и из упалих очију севала је животињска суровост и грабљивост. И ако су се Немци увек храбро борили, опет су ови непријатељи били увек надмоћнији; јер они су се на својим хитрим коњима појављивали час овде, час онде и поједине пределе нападали, пре него што се то сазнало и помоћ послати могла. Осем тога они су увек бегали испред веће војске, а на против сами су нападали на мање гомиле: бегали су чим своје стреле оспу на гониоце своје. Они су својим жестоцим нападима стекли код Немаца тако страховито име, да је место храбрости и јунаштва настала плашљивост и кукавичлук код Немаца.

Изненадно забруја по целој земљи вика: Угри долазе! Угри долазе! Бегао је које год могао, кад су кроз Саксонску и Тирингију пролазили као варвари. Али краљ Хенрих није могао бегати, већ им изађе на сусрет. Он изгуби битку нешто с тога, што он беше болестан, нешто за то што његова коњица не беше навикнута на непријатељев начин војевања. Доста то, да се Хенрих морао затворити у тврђаву Верлу код Гослара, одакле је се храбро бранио. Јуриш за јуришем предузимали су Угри, али тврђаву не могоше отети. Шта више Хенрихови људи, при једном јуначком испадну, заробеше једног угарског поглавицу. То је Угре тако поплашило, да су закључили деветогодишњи мир под условом, да им Хенрих пусти поглавицу, и да им године даје данак. Хенрих је морао на то пристати, да би се доцније што више могао спремити за одбрану.

Хенрих није обећао давати данак из страха. Њему је требало ма какво zgodно средство, да ослободи Немачку од угарских нападаја. Он је сам себе питао: зашто се њима не може одолети? На скоро је увидео, да је неједнакост у оружју и незгодно земљиште у Немачкој узрок, што немачка војска губи победе. Угри су били добри коњаници а Немци добри пешаци, који нису могли коњанике ни нападати ни гонити. Осем тога у Немачкој не беше утврђених места, осем појединих приватних тврђава и замака.

С тога Хенрих издаде наредбу, да се сваки десети човек из околних места мора преселити на једно одређено место. У Северној Немачкој нису тада људи били навикнути на заједнички варошки живот, и с тога се на неким местима јављао отпор тој наредби. Али на скоро се видело, како је корисна краљева наредба, и брзо су се подигле по целој земљи тврђаве, у којима су се Угри могли очекивати без велике опасности. Тада су многе вароши, које су основане још за Карла Великог, као Хамбург, Магдебург, утврђене и проширене. Многе опет вароши као: Мерзбург, Виттемберг, Гослар ит.д. основане су тада из нова, јер пре тога није о њима било ни спомена.

Становници, који су живели у тим градовима, прозвати су грађани. Њихова занимања била су разноврсна. Цар је потпомагао грађане вароши. Робовима је давао слободу, ако су се хтели у вароши настанити установљавао је панађуре и пијаце по варошима, и није им узимао никакве порезе; поклањао им је имања и шуме тако, да је насељеност вароши брзо порасла. У борбама са непослушним племићима цар је увек налазио сигурну помоћ у ратоборним варошанима. После неколико столећа, вароши које су постале републике под именом „слободне царске вароши“, биле су ог-

њиште вештина, европске трговине, науке и образованости. Оне су биле неко време трећа сила у држави, а какав значај оне у садашњости за државу и образовање имају то је већ познато. Тако је Хенрихова заповест, да се зидају вароши, имала неизмерне користи за сва времена.

Осем тога обнови он народну војску, т. је. прастару земаљску одбрану, и заповеди да не само благородници него и најстарији син сваке куће мора бити народни коњаник. Даље нареди да се ова народна одбрана чешће скупља на зборна места, да се вежба, да јашу коње, да се уче свима војеним вештинама. Кад се сакупе, онда се поделе у два дела и као непријатељи нападају једни на друге. Ова коњаничка вежбања јесу почетници турнира а друштва за јахање узрок су ритерских ордена и грбова њихових. Пошто су при великим вежбањима учествовале и саме женске, то је Хенрих прави основалац ритерства са његовом услужношћу према женским и његовом љубављу према реткостима у ратовању.

По што је Хенрих ову своју установу утврдио, хтео је он да је опроба нападом на једног од слабијих непријатеља. Он нападе на нека словенска племена око реке Елбе и покори их, па тамо направи нове тврђаве. За тим се окрете против чешког краља и намора га, да му се закупе на верност. Тим начином он је осигурао Немачку са источне стране. После неколико година овај неуморни краљ нападе на Шлезвиг, и тамо победи храброга данског краља, па ту област састави са Немачком. Један епископ отпоче тамо проповедати хришћанство, и задоби за њега и самога краљевог сина.

5.

Док се све ово догађало било је протекло девет година. За то време Угри и други народи нису нападали на Немачку

После тога дођоше угарски посланици, да траже данак. Хенрих им даде једно шугаво куче. „То је све што вам могу дати“, одговори краљ осечно. Презрење и понижење био је одговор посланицима, који су одмах отпутовали.

У својој домовини испричали су они о претрпљеном понижењу и наскоро су позвали на освету и пљачку разбојничке чете. Многобројне гомиле таквих пљачкаша навалише кроз Аустрију, Баварску и Тирингију. Свако вече руменило се небо од села и варошица, које су гореле. Улицама и путовима гурале су се гомиле жена, деце и стараца, који су бегали. Угри и Немци подељени у два непријатељска табора стајали су близу Мерзербурга. У једној битци Немци потукоше једну гомилу Маџара и они побегоше у равнице реке Сале. Ту близу налазио се са својом војском Хенрих, коју је навикавао да посматра дивље угарске чете.

На једном месту могле су видети ватре за стражаре и за кување јела; тамо опет брујало је узвикивање и сурова песма од јутра до мрака; онамо се чула свађа оних, који су делили пљен, победоносна вика чета, које су долазиле из боја и доносиле пљен, али се чуо и јаук заробљеника, које су зостављали на разне начине. Често је Хенрих стајао на једном брежуљку и гледао љутито на почикавања непријатеља, којег су чете често насртале на логор Немаца, да их са неким подруживањем на борбу изазову. На послетку трпљење Немаца није могло дуго трајати, и они зажелеше отворену борбу у пољу. Они се исповедише, и вечераше, па се уредише у одељке. Да би их што више окуражио Хенрих изађе пред њих и овако им рече. „Како су наши претци ослободили ову земљу, која је била раскомадана и под туђим господарством, то ви најбоље знате. Али сад је, као што видите, божјом милошћу,

вашим напорима и храброшћу наша земља умирена, и један непријатељ, Словени, побеђен. Остајем нам још, да се подигнемо против општег непријатеља — Маџара. До сада сам морао ед вас све узети, па њима давати; сад морам пљачкати цркве и њихове служитеље; јер и они су наши. Промислите се о вашем спасењу и сетите се, шта се мора догодити. Да ли треба да ја узимам од божјих слугу, и да с тим од непријатеља божјих купим мир, или да тај мир очувам божјој служби, која је за нас спасоносна?“ Војска једногласно викну и подиже руку на заклетву; „Ми ћемо се борити за олтар божји; за царство наше и сигурност нашу,“ — „Сад у бој“, викну краљ.

Бубњеви залупаше, трубе засвираше; заставе се залепришаше, али се напред лепришаше царска застава са сликом архангела Михаила, и за кратко време уређене чете са копљима напред окренутим прекрилише равницу, на којој беше угарски логор. Она се сијаше од бледих шлемова и штитова, бесни коњи разигравали су се, а срца раторборних јунака куцала су.

Угри такође нису седели скрштених руку. Они се брзо уредише и изађоше пред нападаче. Тек што војске беху једна према другој, а Немци подигоше ужасну вику: „Ура! ура!“ на што с противне стране повикаше: „уа; уа!“ и у највећем галопу, као два силовита облака, скрхаше се обе војске једна на другу. За час се подиже густа прашина од удараца коњских копита, коњаници су јуришали тамо амо, на више и на ниже. Где се год појавише одушељене Хенрихове чете, свуда је непријатељ падао, докле га најпосле није страх спонао, те је окренуо у дивље бегство. Осам дана гонили су Немци, који су у њином логору нашли неизмерени пљен. Хенрих заповеди да се наслика та битка, па слику мету у двор у Мерзербургу.

На три године (936 год.) после ове славне битке, Хенрих се јако разболи од удара (шлога). С тога он сазва сабор у Ерфурт, где његов син Ото буде изабран за краља. После тога Хенрих се још више разболи тако да није могао излазити из кревета. Његова верна супруга седела је плачући поред његове самртничке постеље. Хенрих се опрости са њом овим речима: „Ја благодарим о ти највернија, моме спаситељу, што тебе нисам преживео. Ни један човек није имао вернију и смиренију жену. Ја ти благодарим, што си често блажила моју љутину, што си ми давала користан савет што си ме од неправичности упућивала на правичност и опомињала ме да никога не гњавим, већ да будем милостив. Сад препоручујем тебе и нашу децу са свом душом, која се одваја од мога те-

ла, свемоћном богу и молитви његових изабраника.“

Матилда клекну пред молитаоницу и мољаше се богу за живот драгог супруга. Још она није ни свршила молитву, а већ дође духовник да умрлом краљу чита прву молитву. Матилда, утешена молитвом, врати се натраг и опомену своје синове, који су плакали, да живе у страху господњем и да слушају његове заповести.

Али кад ми погледамо наше вароши, или кад читамо о славним делима средњег века, увек ћемо се сетити, да све ово имамо да благодаримо, Краљу Хенриху. Један човек, који је писао историју рекао је с правом ово: Грчка би Хенриха уврстила међу богове.

(Наставиће се)

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ У ГРЧКОЈ

За опште образовање за грађански живот и за научну спрему за прелаз на унверзитет постоје у Грчкој ниже и више средње школе; ниже зову се *јелинске школе*, а више зову се *гимназије*. Из уређења ових школа саопштићемо оно што је важније, те и нас може интересовати.

Јелинске школе.

Главна задаћа јелинским школама јесте да спреме ученике за прелаз у гимназију. Али поред те главне задаће оне су и за то, да даду прве основе наука потребних омладини, која се неће даље школовати, него ће се одавати на друга занимања.

Јелинска школа има три, а може имати и само два разреда. У местима у којима постоји гимназија, јелинска школа састављена је с њоме.

Сваки разред јелинске школе има засебног учитеља; ако се разред подели на одељења, онда свако одељење има свога учи-

теља. Учитељ најстаријег разреда старешина је школе и зове се управитељ. Он стоји у непосредном саобраћају с министром просвете. А где је јелинска школа састављена са гимназијом, управитељ јелинске школе потчињен је управитељу гимназије.

У јелинским школама предају се:

а. Ако је школа од три разреда:

У I РАЗРЕДУ:	НЕДЕЉНО
1. Етимологија јелинског језика	12 часова
2. Свештена историја оба завета	2 „
3. Кратки земљопис Грчке	3 „
4. Четири вида рачуна, разломци десетни систем, практично и усмено рачунање	3 „
5. Јестаственица	3 „
6. Лепо писање	2 „
7. Француски језик	4 „

СВЕГА НЕДЕЉНО 29 ЧАСОВА

У II РАЗРЕДУ :

НЕДЕЉНО

1. Грчки језик : технологија, синтакса, дијалекти	12 часова
2. Катихизис	2 "
3. Стара историја у опште и Грчка на посе	3 "
4. Земљопис Европе	2 "
5. Аритметика до Алгебре	3 "
6. Лепо писање	2 "
7. Јестаственица до краја	3 "
8. Француски језик	4 "

СВЕГА 31 ЧАС

У III РАЗРЕДУ :

НЕДЕЉНО

1. Грчки језик : синтакса и корени речи	12 час.
2. Синтакса и синтеза из новогрчког	3 "
3. Основи Антропологије и морала	2 "
4. Историја Рима, кратка историја средњег и новог века	3 "
5. Земљопис осталих части света	2 "
6. Основи Алгебре и Геометрије и Физике	3 "
7. Француски језик	4 "
8. Латински језик (за оне који ће наставити учење у гимназији)	3 "

СВЕГА НЕДЕЉНО 32 ЧАСА.

б. Ако је школа од два разреда :

У I РАЗРЕДУ :

НЕДЕЉНО

1. Јелински језик : етимологија, синтакса и дијалекти	12 часова
2. Свештена историја и катихизис	4 "
3. Кратки земљопис у опште, а нарочито Грчке	3 "
4. Четири вида рачуна, разломци, десетни систем	3 0
5. Лепо писање	2 "
6. Јестаственица	2 "
7. Француски језик	4 "

СВЕГА 30 ЧАСА.

У II РАЗРЕДУ :

НЕДЕЉНО

1. Јелински језик : дијалекти, синтакса, и корени речи	12 час.
2. Синтакса и синтеза новогрчког	3 "
3. Основи Антропологије и морала	1 "

4. Стара историја Грчке и Рима, у кратко историја средњег и новог века	3 час.
5. Земљопис Јевроне и осталих делова света	2 "
6. Аритметика до краја, основи Алгебре, и геометрије и физике	4 "
7. Лепо писање	2 "
8. Француски језик	4 "
9. Латински језик	2 "
СВЕГА	32 ЧАСА

Само из јелинског језика може предавање трајати два сахата узастопце. Из Јелинског језика поред теоријске наставе обраћа се нарочита пажња на читање књига и на писмене радове. Предавањем историје хоће се да ученици упамте важније догађаје, имена и времена, и да се науче својим говором исказивати, мисли. Уз то вежбају се на мапи.

У школи од три разреда један разред свршује се за годину, а у школи од два разреда један разред свршује се за годину и по.

Школска година има два течаја. Први течај почиње 3. Септембра, а свршује се 15. Фебруара. Други течај почиње 1. Марта, а свршује се 3. Јула.

У јелинске школе примају се деца која доведу уредну сведоџбу да су основну школу свршила с добрим успехом и добрим владањем. А из разреда у разред прелазе на основу оцена преко године и на испиту добивених. На крају сваког течаја држи се испит, а главни испит за целу годину је онај што се држи на крају другог течаја. На испитима се дају одговори писмено и усмено. Питања се извлаче на цедуљицама, а дају се и усмено. Испити су јавни. На испите се позове школски одбор, а позову се и родитељи ђачки.

На испит мора доћи сваки ученик; ако не оправда изостанак болешћу или другим врло важним узроком, искључује се из школе.

Разред може се поновити само један пут. Ако ученик и тада не могне прећи у старији разред, отпушта се из школе.

На свршетку другог течаја деле се награде одличним ученицима и то према броју ученика 2 до 4 награде за најбољи општи успех и 1 награда за најбољи успех из по-

јединих предмета. Награде се састоје у добрим књигама, које се набављају на терет школског буџета.

Сваки ученик на крају године добија сведоџбу о учењу и владању за ту годину, сведоџбе о издржаним казнама дају се само на захтевање.

Школске сведоџбе копира управитељ својеручно у нарочиту књигу утврђену јемствеником и потписом министровим, која се чува у школи.

Успех у наукама бележи се са шест оцена: одличан, врло добар, добар, приличан, осредњи, рђав.

На крају школске године управитељ подноси министру извештај о испитима и свему осталоме, о чему је потребно да министар зна.

Од учитеља јелинске школе тражи се да има она знања, која се предају у гимназијама, и да је се у томе послу већбао у којој јелинској школи, или у којој приватној школи, у којој се науке у том обиму предају.

Кандидати за учитеље јелинских школа могу способност своју доказивати испитом, који полажу пред управитељем и свима професорима једне гимназије. На овим испитима у главноме треба кандидат да покаже.

1. Да зна чисто и тачно говорити и писати ново-грчки; да зна из основа граматiku овог језика; да зна основе јелинског (старо-грчког) језика у обиму програма прописаног за предавање у гимназијама.

2. Да има знања из граматике латинске у опште, а нарочито из етимологије; да правилно преводи са латинског на грчки онаке комаде, какве морају преводити ђаци виших разреда гимназије, који се спремају за прелазак на универзитет; да зна метрику (основе риторике); да истумачи слободно који део из Цезара, Карнелија Непота или Овидија.

3. Да зна потпуно Алгебру и Геометрију, у обиму у ком се предају у гимназијама; да зна Земљопис, а нарочито Грчке и Јевропе; да зна свештену историју и катихизис; стару и нову историју, нарочито Грчке, Рима и Јевропе; главније и важније из Јестаственице, Физике, Антропологије и Етике; Француски језик, музику и цртање.

О том испиту састави се протокол, у њему се изложи тачан извештај о способности кандидатовој, потпишу га сви чланови школске

колегије, па се онда спроводе министру просвете. На основу тога извештаја министар издаје решење, којим се допушта или не допушта кандидату практиковање учитељског позива.

По том кандидат може бити учитељ, или помоћник учитељски у јелинској школи, или приватан учитељ. О његовом занимању за то време издаје се уредна сведоџба сваке године.

По свршетку таквог практиковања учитељске дужности кандидат полаже практични испит пред испитном комисијом. На овом испиту решава нарочито писмене задатке и о методу за поједине предмете. Најпосле дужан је да покаже способност да управља школом и да исправља ученицима писмене задатке.

О овом практичком испиту саставља се такође протокол, који се шаље министру просвете.

Учитеље у јелинским школама поставља министар просвете по одобрењу краљевом. Ниједан кандидат, о чијем владању и религиозности постоји сумња, не поставља се за учитеља.

Плата учитељима у јелинским школама је:

Учитељима I. класе	120	драхми	месечно
"	II.	150	" "
"	III.	180	" "

Ове плате повишавају се учитељима на сваки пет година, али не може да буде већи од 250 драхми месечно.

Сваки учитељ одговара за дисциплину и добар ред у свом разреду, и дужан је да пази на прилежање и владање ђака. Зато има право да даје очинске савете, да даје награде и да изриче казне затвора, који ученици издржавају у школи у одређено време, и дужан је да одмах другог дана потом достави родитељима или старасцима детета у чему је погрешило. Тога ради сваки учитељ записује све и добро и зло о својима ученицима у нарочиту књигу пројемчену и потписану од управитеља.

Због непокорности (више пута показане, због рђавог владања и неуредности може ђак бити отпуштен из школе тек по одобрењу управитеља. Тако отпуштен ђак нема права ни у другу школу да ступи док не прође један течај школски, и док се не поправи. За теже преступе бива ђак искључен из свију јелинских школа тек по решењу свију учитеља и

ефорије (о којој ће се даље говорити). Жалбе против оваког искључења разматра и решава министарство просвете.

Главни и најближи надзор над школом врши управитељ школе. Он је дужан да надзирава како предавања тако и унутрашњи ред, да се сваки час употреби на оно на што је одређен, и да се време предавања држи по пропису, да сваки учитељ долази на дужност, да је изостанака од школе што мање, и да се писмени задатци тачно задају и белешке савесно дају.

Управитељ је дужан да води надзор над ученицима и изван школе, а нарочито над онима, који нису из места, и о којима родитељи или стараоци не воде озбиљну бригу.

Једаред у месец дана сазива управитељ све учитеље у седницу да се саветују о интересима школе. Протокол тих седница потписују сви присутни.

У сваком месту, у ком постоји јелинска школа, образује се *ефорија* (школски одбор за надзор и администрацију). Ефорија стоји непосредно под министарством просвете. Ефорију сичињавају *администратор* (државни чиновник у месту, или кмет, ако државног чиновника нема у месту) који је ефорији председник, кмет и два општинара, које општински одбор избере.

Ефорија је друга надзорна власт школска. Њена је дужност да pazi да учитељи своје дужности и наредбе владе врше, а нарочито да тачно врше дужности свога наставничког позива, да се прописи о школама, о школским одморима, празницима и о школским књигама тачно врше, а и да учитељима нужно поштовање од стране грађанства обезбеди.

Ефорија се састаје у седнице редовно сваког тромесечја на позив свог председника, те се саветује о одржању и унапређењу поверене јој школе. О тим саветовањима пише се записник. Ну осим ових редовних састанака ефорија се састаје у седнице кад год потреба школска захте.

Кад управитељ школе у тежим случајима нарушене дисциплине не може сам ствар да реши, онда на позив његов дужна је ефорија да се састане и заједно са свима учитељима предмет да расправи. Тако исто у случајима переда, који не може управитељ сам да утиша

ефорија је дужна да одмах предузме потребне мере за повратак реда и оджање послушности међу ученицима.

О постављању учитеља, набавци кућнег намештаја, књига и осталих потреба ефорија чини предлоге надлежнима, и са управитељем уверава се о исправности извршених исплата и квита о истима.

Ефорија решава у случају несагласности између управитеља и учитеља односно школског метода, школског реда, наставе и т. д. Тако исто решава о жалбама родитеља и стараца противу учитеља и обратно. Саветује родитеље и стараоце који не пазе на васпитање и спрему своје деце, која иду у јелинске школе.

Чланови ефорије присуствују главним ревизијама школе и годишњим испитима. По свршеним испитима она је дужна да поднесе министру свој извештај: а) о стању школе, њеном напретку и њеним недостатцима као и другим околностима, које треба да су министру познате; б) о сиротним и сиромашним ученицима, који заслужују да добију државно благодетељање, или књиге школске на поклон.

Ради још потпунијега надзора над јелинским школама влада изашиље сваке године, нарочито на крају школске године, о годишњим испитима нарочите надзорнике по свима окрузима, да се увере да ли се тачно ради по наставном плану и да ли се дисциплина у јелинским школама одржава како треба. За ове надзорнике одређују се управитељи гимназија. А у месту где је и гимназија јелинску школу прегледа онај, који буде одређен да гимназију прегледа.

Назорник школски кад дође у место најпре се извести од управитеља о успеху и околностима школским, па после иде по разредима и у присуству управитеља и чланова ефорије држи неку врсту испита и прегледа радове ученичке. Похвали добре, а покуди рђаве.

По свршетку тога посла надзорник се о свему што је видео и сазнао посаветује са свима учитељима и члановима ефорије, и о томе подноси извештај министарству просвете и црквених послова.

Најзад надзор над јелинским школама врши и државна власт, у чијем се подручју оне налазе.

ПРИПОВЕТКЕ ИЗ СТАРОГ И НОВОГ ЗАВЕТА

(УДЕШЕНО ЗА ШКОЛСКУ ПОТРЕБУ)

(Наставак)

Дође време, и богаташ умре, и њега сахране. Па мучећи се у паклу, баци поглед горе, и виде у даљини Аврама, и с њиме Лазара, и у мукама рећи ће: „Оче Авраме! смилуј се на ме и пошљи Лазара, да бар прет свој замочи у воду и овлажи ми језик, јер жестоко страдам у овом пламену. Но Аврам одговори му: „Сине мој! опомени се, да си ти у свом животу благовао, а Лазар се горко мучио; сад он овде благује, а ти страдаш. Сем тога, између нас и тебе, таква је провалија, да се један другоме не може приближити.“ Тада богаташ замоли Аврама, да се смилује и пошље Лазара његовој браћи, а њих бејаше пет, и да им каже, какве их муке чекају. Но Аврам одговори му: да они имају Мојсија и пророке, и њих треба да слушају. Богаташ рече: да би они боље послушали онога који би из мртвих васкрсао и отишао да им каже. „Ако они не слушају Мојсија и пророке“, одговори му Аврам, „не ће послушати ни онога, који из мртвих васкрсене.“

И другу причу исприча Спаситељ својим ученицима ове садржине:

„Кад се ваш слуга врати с поља где је вас дан радио, ко је тај од вас, који ће му чинити услугу? Зар најпре нећете захтевати да вас послужи, па за тим дозволити му да повечера и да се одмара. И који је тај, који ће похвалити слугу свога, што је извршио све што му је заповеђено? Исто тако и последоваоци Христови, који су извршили закон, треба смерно да кажу: „Ми смо учинили оно, што смо дужни били учинити.“

Две приче Спаситељеве: једна о молитви друга о томе, да се не треба хвалити кад добра дела чинимо.

„У некакој вароши, био је један судија, који — нити се Бога бојаше, нити се људи стидео. Једна удовица много је пута к њему долазила, и молила га, да јој некакав спор пресуди, но он то није хтео учинити. Удовица га непрекидно мољаше, и судија најпосле рече: „Ма да се ја Бога не бојим, и људи не стидим, но хоћу да испуним молбу ове удовице, да ми више не досађује. Па тако и уради. Па кад и неправедни судија најзад чини по молби: то тим више и отац небески учиниће по молитви верујућих.“

Друга прича — да се не треба хвалити кад добра дела чинимо, беше ове садржине:

„Два човека уђу у цркву да се Богу моле. Један беше фарисеј, а други царинар. Фарисеј у својој молитви овако говораше: „Благодарим ти Господе, што нисам онакав као други људи, грабљивци неправедни, или као што је овај овде царинар. Ја постим двапут у недељи дана, а сиротињи дајем десети део од мојих доходака.“ Смирени царинар стојаше тек при уласку цркве, није смео ни очи подићи горе, но само бијаше се у груди, говорећи: „Боже, милостив буди ми грешноме.“ Царинар је изашао праведнији из цркве од фарисеја. Јер сваки који сам себе узноси, смириће се, а који се смирава, он ће се узвисити.“

За време празника обнове храма, јудеји су питали Исуса: је ли он заиста Христос? — Он им одговори, да јесте; подсети их на она чуда што их је учинио, и каже им, да је он раван Богу оцу. Јудеји га хтедоше

за то убити камењем; но он пређе преко Јордана, јер још не беше дошло време његовој смрти. Многи народ прими његову науку, говорећи да је Исус надмашио и Јована Крститеља; јер Јован није чинио овакова чуда која чини Исус Христос.

Спаситељ васкршава Лазара у Витанији.

У Марте и Марије, које су помазале Спаситеља мирисом, беше брат по имену Лазар. Он и његове сестре живели су у Витанији. Лазар занемогне. У то време Исус Христос беше подалеко од Витаније, и чувши о болести Лазаревој рећи ће: „Лазар се није на смрт разболео; та његова болест прославиће име Божије, и остане на том месту још два дана. За тим Исус намераваше да иде у Јудеју. Но ученици му рекоше, да су га тамо хтели камењем убити. Исус окрене и пође у Витанију да Лазара пробуди. Апостол Тома рече осталим ученицима: „Ајмо и ми да заједно с њиме тамо умremo.“ Кад је Исус дошао у Витанију, беше прошло четири дана од како је Лазар умро. Витанија није била далеко од Јерусалима, па за то су многи јерусалимци били дошли да изјаве сажалене Марти и Марији и да их утеше што су брата изгубиле. Марта изађе пред Исуса Христа, и рече му: „Кад би ти био овде, не би умро мој брат. Но и сада имамо вере, да све што у Бога запросиш, даће ти. Исус јој рече: „васкреснуће твој брат.“ Но Марта ће на то одговорити: „Знам, Господе да ће васкрснути, али у последњи дан.“ т. ј. у време општег васкрсења. „Но Спаситељ јој одговори: „Ја сам васкрсење и живот. Онај који у мене верује, никад неће умрети. Верујеш ли у то?“ Она одговори; „Да, верујем Господе, да си Ти Христос син Божји.“ За тим Спаситељ пође ка оној пећини где је Лазар био сахрањен. За тим пођу и сви, који се беху ту десили. Видећи плач и жецање сестара Лазаревих

и осталог народа, и Спаситељ се заплака од жалости. Исус заповеди да се скине камен којим беху врата на гробу затворена Марта примети Спаситељу, да је већ четврти дан како је Лазар сахрањен, и да већ заудару. Но Спаситељ јој рече, да ће она видети велику моћ Божју. Кад су уклонили камен од врата гроба, Исус подигне очи к небу, и овако рече: „Благодарим ти Оче, што си ме послушао: Ја сам знао, да ћеш ти мене свагда послушати: но јави твоју милост народа ради који је овде, те нека се увери, да си ме ти послао.“ За тим Исус рече: „Лазаре, изађи напоље!“ И Лазар изађе у оном истом оделу у ком је био сахрањен. После овог чуда, многи јудејци пристадоше уз Исуса Христа, и примише његову науку.

Архијереји јудејски и фарисеји, чувши за ово чудо што га Христос у Витанији учини, почеше се саветовати шта им ваља чинити. „Јер, они говораху:“ Исус толико чуда чини да ће цео народ примити његову веру, а Римљани ће то узети као побуну, напаћће на Јудеју, и све Јевреје истребити. Тадашњи архијереј Кајафа да овако мњење: „Боље ће бити, да један човек умре за народ, но да цео народ изгине.“ Ове речи Кајафине биле су пророчке; јер Исус Христос заиста је умро за спасење свију људи. На истом скупу, Архијереји и фарисеји донесу одлуку, да убију Исуса Христа, и гледаху zgodну прилику да га ухвате.

Спаситељ благосиља малу децу.

Беше наступио празник пасха. Са свију страна стече се народ у Јерусалим ради прославе тог опште народног празника. Многи приведу Исусу Христу своју децу да мете на њих своје руке и да их благослови. Но ученици Христови, видећи да се скупи велика гомила народа око Исуса, почеше одгонити народ. Христос им рече: „Не дирајте децу, и не браните им да дођу

к мени, јер је њихово царство небеско.“ и Спаситељ благослови децу.

Богати младић.

Један богат младић приступи Исусу Христу па га запита: шта да ради, те да се спасе. Спаситељ му заповеди да врши заповеди. Младић рече, да је од ране младости своје тачно вршио све што закон налаже. Тада ће му Спаситељ рећи. „Ако желиш да будеш потпуно савршен, иди и продај све твоје имање, и подели сиротињи, и тада ћеш се удостојити царства небеског.“ Младић отиде веома тужан, јер беше врло богат. Тада ће Спаситељ рећи својим ученицима: „Тешко је богатоме спасти се, — и то тако тешко, као дебелом коноцу проћи кроз иглене уши.“ Ученици се зачудише, и питаху се међу собом: ко се може у таком случају спасти? Но Спаситељ им одговори, да се сваки помоћу божјом може спасти, па и богати.

Апостол Петар запита Исуса Христа: „Ево ми остависмо све, и пођосмо за тобом, чему се ми можемо надати?“ Спаситељ му одговори: „Кад син човечански седне на престол славе своје, седићете и ви на дванајест столица, и судићете дванајест племена израилским. И сваки ондј, ко остави матер, жену, децу или имање мене ради, сто ће му се пута више платити, и наследиће царство небеско. У исто време исприча им ову причу:

„Некакав домаћин имадијаше виноград, и рано изиђе да потражи надничаре. Најми неколико по грош дневно, и пошаље их да раде у винограду. Затим око девет часова погоди и друге раднике, неке око подне, неке око три часа, а неке чак и око пет часова. Сви погођени надничари радили су у винограду до мрклог мрака. У вече, кад је домаћин плаћао надничарима, он поче од оних, који су најдоцније дошли, па и њима плати по грош. Они пак надничари,

који су најраније почели радити, мишљаху, да ће им домаћин више платити. Но он и њима плати по грош. Они се почеше љутити. Но домаћин рече једноме од њих: „Зар се ти ниси погодио, да ми за грош радиш? Узми што ти припада и иди; хоћу и овом последњем да платим колико и теби; зар ја не смем учинити оно што хоћу? и зар ти је криво, што сам ја добар?“

Овом причом исказао је Спаситељ ту мисао, да никад није доцкан за човека да се покаје и прими његову свету науку, само ако то искрено и од срца жели.

Путовање Спаситељево у Јерусалим на празник пасху.

Приближаваше се четврта пасха — од оног доба, кад се Спаситељ појавио, и почео да проповеда своју божанску науку. Идући у Јерусалим на тај празник, он прескаже својим ученицима, да ће тамо претрпети подсмех, да ће страдати и умрети, но да ће ипак васкрснути. Апостоли: Јаков и Јован, синови Зеведеови, а и мати њихова, мољаху Христа, да један од њих седи с десне, а други с леве стране Исуса у његову царству. Спаситељ им одговори: „Не знате шта тражите! Можете ли испити ону чашу коју ћу ја испити; или, можете ли се крстити оним крштењем, којим ћу се ја крстити?“ Они одговоре, да могу. Тада им Исус рече: „Чашу моју испићете, и крштењем мојим којим се ја крстим, крстићете се; но да седнете од десне или леве стране поред мене, то не зависи од мене, него ће то место дато бити ономе, за кога је отац мој спремио. Осталих десет апостола почеше се срдити на Јована и Јакова; но Спаситељ им рече: „Ко хоће међу вама да буде већи, нека вам буде слуга. И ко хоће међу вама да буде први, тај нек вам буде роб. Јер и син човечански није дошао да му се служи, но да он другога служи, и да живот свој жртвује, да би многе спасао.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Мали Захеј.

Исус Христос идући у Јерусалим, дође у Јерихон. Ту живљаше један царинар, по имену Захеј. Он је желео Христа видети. Но једно што беше много народа, а друго, што је био мали растом, не могаше Христа видети, и попење се на једно дрво. Христос пролазећи мимо дрво, угледа Захеја, и заповеди му да сиђе, и упути се право кући његовој. Народ се почне љутити на Исуса, што он иде у кућу грешникову. Но Захеј рече: „Господе, да ћу половину мога имања сиротињи, и ако сам кога ма чиме увредио, и што му отео, вратићу му четири пута више.“ Тада ће Спаситељ рећи: „Данас дође спасење овоме дому, јер је и ово син Аврамов. Том приликом изговори ову причу:

„Један човек од добра рода, отиде у даљну земљу да прими себи царство и да се врати. Полазећи од куће, он призове три своје слуге, па једноме да десет златника, другоме пет, и трећему један, рекавши им да тим новцем тргују. Кад се врати кући, он запита слуге јесу ли што радили са датим им новцима? Онај први, што је добио десет златника, покаже рачун, да је још десет зарадио. Онај други, који је добио пет, покаже рачун, да је још пет зарадио. Цар их похвали за њихов труд, и првоме повери у управу десет градова, а другоме пет. Трећи слуга беше закопао новце, и није хтео ништа радити, и врати онолико, колико је и добио од цара. Цар се наљути, казни тог лењог слугу, одузме дати му новац, и преда ономе слуги, који је имао десет златника.“

Марија помазује ноге Исусове мирисом.

Дође Исус у Витанију, и вечераше у кући Симона губавог. С њиме беше и Лазар, ког је он васкрсао, а и сестре његове — Марта и Марија. Марта је послуживала око трпезе, а Марија узме суд са скупо-

ценим мирисом, и њиме помаже ноге Исусове. Од тог мириса, сва соба замириса. Тада ће Јуда Искариотски рећи: „Боље би било да се овај мирис продао, и новце добивене сиротињи поделио.“ Но Јуди није било до сиротиње, већ до тога, како би што више новаца добио; јер он носаше и онај сандучић с новцима, а поврх тога, био је и велики среброљубац. Тада ће Спаситељ рећи: „Оставите жену; — она је добро дело учинила. Сиротиње свагда имате, па јој чините добро. А ова жена помазавши ноге моје, спремила је тело моје за сахрањивање.“ Многи том приликом примеше веру Христову, а нарочито кад су видели Лазара, ког је Спаситељ васкрсао. Па за то се Јудеји почеше договарати да обожују убију.

Улазак Христов у Јерусалим, и очишћење храма.

Спаситељ идући у Јерусалим, дође у село Висфагу, близу у масличне горе. Одатле пошаље своја два ученика у једно оближње село, да му доведу магаре, на ком досле нико није јашио. Ученици ураде како им је Исус заповедио. И кад доведу магаре они метну на њега своје горње хаљине. Спаситељ узјаше, и уђе у Јерусалим. Народ, чувши за васкрсење Лазарево и остала чуда што их је Спаситељ учинио, у великим гомилама и са усхићењем сретне Исуса Христа; неки су простирали своје хаљине по путу куда је он пролазио, а неки опет бацали гранчице — са усклицима: „Осана сину Давидову! благословен који иде у име Господње! Осана на висини!“ Фарисеји говораху Исусу Христу, да забрани ученицима те усклике јер се беше цео Јерусалим побунио; но Спаситељ им одговори: „Кажем вам: ако они уђуте, камење ће проговорити и завапити.“ Овај свечани улазак Спаситељев у Јерусалим, много раније пресказали су пророци.

Сутра дан Спаситељ уђе у храм јерусалимски, и отуда истера све трговце, који су различне ствари продавали и новце мењали, рекавши: „У светом је писму речено: Храм мој назваће се храм молитве, а ви од њега начинисте пећину разбојничку!“ За тим Спаситељ излечи много слепих и сакатих.

Архијереји и књижевници, гледајући чудеса која је Спаситељ чинио, и слушајући како деца певају у цркви: „Осана сину Давидову, почеше се на то љутити, и пребацивати Христу. Но он им одговори: „Зар нисте читали у светом писму, да ће га песма младенаца прославити?“

Кад је Спаситељ подруги пут дошао у храм. Архереји и старешине запитају га: „Ко ти је дао власт, и у чије име чиниш то? Исус Христос обећа се да ће им одговорити на то питање, али под тим условом, да они њему најпре одговоре: од кога је Јован добио власт да крштава — дали од Бога или од људи? Ово питање доведе у забуну Архиреје и старешине. Јер ако кажемо, мишљаху они, да је Јованово крштење од Бога, он ће рећи: па за што га не примисте? А ако кажемо да је од људи, прети нам опасност од народа, јер народ је поштовао Јована Крститеља за пророка, и за такав одговор, народ би их побио камењем. Па за то они одговоре, да не знају одкуда је било крштење Јованово. На то ће им Спаситељ одговорити: „Не ћу и ја да кажем вама, ко ми је дао власт да све ово чини.“

Спаситељ изобличава фарисеје у случају две приче.

1. „Један човек имађаше два сина; па старијем заповеди да иде у виноград да ради. Но он најпре одговори: „не ћу,“ но одма се покаје за ову непослушност, и отиде у виноград да ради. За тим отац

заповеди и млађем сину да иде у виноград, и он каже да ће ићи, али не отиде. Тада ће запитати присутне: „који је од синова послушао оца — старији, или млађи?“ Они му одговоре: „старији.“ И Спаситељ заврши ову причу са речима: „Пре ће ући у царство небеско они грешници који се покају, но ви, лицемери једни!“

2. Некакав богат човек посади виноград, и преда га на чување винограцијама, па отиде. Кад је дошло време да се виноград бере, он пошаље слуге своје да виноград оберу. Но винограције — побиеше слуге камењем. Домаћин винограда пошаље и друге слуге; но винограције и с њима учинише што и с првим. Најзад, он пошаље свог јединца сина, мислећи, да ће се винограције постидети бар сина господарева. Но они се договоре међу собом овако: „Ето иде наследник винограда, ајде да га убијемо, и тада ће нама принасти виноград.“ Како се договорише, тако и урадише. Изведу јединца газдиног изван винограда, и убију га.“ Тада Спаситељ запита слушаоце: „Кад дође сам отац, шта ће радити с винограцијама?“ Слушаоци одговоре: „Побиће их, а виноград другоме предати.“ Тада Спаситељ сравни себе са каменом, који је темељ цркве божије; а законике јудејске сравни са зидарима, који не обрађају пажњу на тај камен. Фарисеји и законници разумеше, да је њих Спаситељ упоредио у горњој причи винограцијама, који у два маха побиеше слуге господарева, па најзад и јединца му сина, и тако се наљутише, да хтедохе ухватити Христа, али ово не смедоше учинити од народа, јер је народ Христа поштовао за пророка.

(Наставиће се.)